

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İNÖNÜ MUHAREBELERİ

Levent İŞCAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2018

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İNÖNÜ MUHAREBELERİ

Levent İŞCAN

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir

2018

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Levent İŞCAN tarafından hazırlanan Türk Kurtuluş Savaşı'nda İnönü Muharebeleri başlıklı bu çalışma 02.10.2018 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

(Danışman)

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

ONAY

.../ .../ 200...

(İmza)

(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Levent İŞCAN

ÖZET

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İNÖNÜ MUHAREBELERİ

İŞCAN, Levent

Yüksek Lisans-2018

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Zafer KOYLU

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu ve müttefiklerinin yenilgisiyle sonuçlanmış ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanmıştı. Ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla beraber Anadolu'da işgaller başlamış, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi yeni bir mücadelenin başlangıç noktasını oluşturmuştu.

19 Mayıs 1919 tarihinde 9'ncu Ordu Müfettişi olarak Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'yi başlatarak, Erzurum ve Sivas Kongrelerini toplamış, manda ve himayenin kesinlikle kabul edilmeyeceğini tüm dünyaya duyurarak, tam bağımsızlık anlayışını, Misak-ı Milli amacıyla birleştirilerek somut bir ulusal program haline getirmeyi başarmıştı.

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ve akabinde Meclisi Mebusan'ın dağıtılmasıyla 23 Nisan 1920'de BMM açılmış, Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı seçilmişti.

Mondros Mütarekesi sonrası, ordu terhis edilmiş, elde yeterli askeri birlik kalmamıştı. İşgallere karşı direnişi Kuvayı Milliye birlikleri yapıyordu. Gediz

Muharebesi'ndeki başarısızlıktan sonra düzenli orduya geçiş süreci hızlanmış, Batı Cephesi Komutanlığı'na İsmet Bey atanmıştı.

Çerkes Ethem düzenli ordu emrine girmek istememişti. Yapılan görüşmelerle kendisi ikna edilmeye çalışılmış ancak bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştı. Çerkes Ethem bir yol ayrılığına girmiş ve Ankara Hükümetine karşı isyan bayrağını açmıştı. Bu fırsatı değerlendiren Yunan ordusu Eskişehir istikametinde taarruza geçmişti. İsmet Bey'in emir komutasında bulunan Batı Cephesi Komutanlığı Yunan taarruzunu durdurmayı başarmış, aynı zamanda Çerkes Ethem İsyanı'nı da bastırmıştı. Böylece düzenli ordu girdiği ilk muharebeyi kazanmış, halkın Büyük Millet Meclisi'ne ve onun ordusuna olan güvenini arttırmıştı. Bu başarı üzerine BMM'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmişti. İtilaf Devletleri, bütün bu gelişmeler üzerine Ankara Hükümeti'ni Londra Konferansı'na çağırarak, yeni kurulan hükümeti tanımış oluyordu.

Londra Konferansı sona ermeden, Yunan ordusu aynı istikamette daha hazırlıklı bir taarruz daha yapmış ancak Türk ordusunun komutan ve askerlerinin kahramanca mücadelesi sonucunda bir kez daha mağlup olarak geri çekilmek zorunda kalmıştı.

İnönü Muharebelerinin kazanılması Milli Mücadele'ye olan inancı arttırmış, daha sonraki zaferlerin müjdecisi ve habercisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnönü, Muharebe, Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Türk, Yunan

ABSTRACT

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İNÖNÜ MUHAREBELERİ

İŞCAN, Levent

Master Degree-2018

Department of History

History of Modern Age

Supervisor: Prof. Zafer KOYLU

Ottoman Empire and its allies were defeated in First World War and it signed armistice of Moudros on 30 October 1918. After this agreement, invasion in Anatolia was started. Greece occupied Izmir on 15 May 1919 that caused a new fight for Turkish people.

Mustafa Kemal Pasha who was Ninth Army inspector arrived in Samsun on 19 May 1919 and he started national struggle. He organised congresses in Erzurum and Sivas and he announced rejecting the idea of mandate and protectorate. The idea of being independent was combined with the aim of national pact by him and he achieved to make it as an international program.

After occupying Istanbul on 16 March 1920 and adjourning of the first Turkish parliament, BMM was established on 23 April 1920 and Mustafa Kemal was elected as president.

The army of Ottoman Empire was discharged after armistice of Moudros and there were not enough military unit. National forces resisted against occupation. After

the failure in Gediz Battle, organising regular army was accelerated and Ismet Pasha was assigned to the commander of western front.

Çerkes Ethem did not want to join regular army and he did not have a deal with government that had established in Ankara. Greece army utilized this disagreement and attacked to the Eskişehir. The West front commander that was managed by İsmet Bey achieved to finishing the attack of Greece army. He also quashed of Çerkes Ethem insurrection. Therefore, the regular army won the war that is the first fight for it and community started to trust regular army. BMM accepted constitution after this triumph. Entente states invited the government of Ankara to the congress that was organised in Londra and in this way they legitimatise of government of Ankara.

Before the congress of Londra had not finished, Greece army attacked Turkish army again in the same destination but the commands and soldiers of Turkish army responded their attack by heroic. Greece army was obliged to retreat.

The belief of national struggle got strong because of winning Inonu Battles. Triumph of Inonu Battle gave rise to new triumphs.

Keywords: Inonu, Battle, Mustafa Kemal, Ismet Inonu, Turk, Greek

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
EKLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	18
KUVAYI MİLLİYE'DEN DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ	18
1.1. KUVAYI MİLLİYE DÖNEMİ	18
1.2. GEDİZ MUHAREBESİ	20
1.3. ÇERKES ETHEM OLAYI	26
2. BÖLÜM	36
BATI CEPHESİNİN OLUŞTURULMASI	36
2.1. DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ KARARI	36
2.2. BATI CEPHESİNİN İKİYE AYRILMASI	37
3. BÖLÜM	40
BİRİNCİ İNÖNÜ MUHAREBESİ	40
3.1. ESKİŞEHİR'İN STRATEJİK KONUMU	40
3.2. MUHAREBENİN NEDENLERİ	41
3.2.1. Siyasi Nedenler	42
3.2.2. Askeri Nedenler	43
3.3. MUHAREBE SAHASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	44
3.4. TÜRK VE YUNAN KUVVETLERİNİN MUHAREBE ÖNCESİ DURUMU	45
3.4.1. Türk Kuvvetleri	45
3.4.2. Yunan Kuvvetleri	46
3.5. TARAFLARIN HAREKÂT PLANLARI	47
3.5.1. Türk Harekât Planı	47
3.5.2. Yunan Harekât Planı	48
3.6. MUHAREBE	49
3.6.1. Yunan İleri Harekâtı	49
3.6.2. İnönü Mevziine Yunan Taarruzu	57
3.6.3. Birinci İnönü Muharebesi'nin Kazanılması	65

3.7. MUHAREBENİN SONUÇLARI	69
3.7.1. İç Politikadaki Gelişmeler	77
3.7.2. Dış Politikadaki Gelişmeler	80
4. BÖLÜM	87
İKİNCİ İNÖNÜ MUHAREBESİ	87
4.1. MUHAREBENİN NEDENLERİ.....	87
4.2. TÜRK VE YUNAN KUVVETLERİNİN MUHAREBE ÖNCESİ DURUMU	88
4.2.1. Türk Kuvvetleri	88
4.2.2. Yunan Kuvvetleri.....	90
4.3. TARAFLARIN HAREKÂT PLANLARI	92
4.3.1. Türk Harekât Planı	92
4.3.2. Yunan Harekât Planı	93
4.4. MUHAREBE	94
4.4.1. Yunan İleri Harekâtı	94
4.4.2. İnönü Mevziine Yunan Taarruzu	103
4.4.3. İkinci İnönü Muharebesi'nin Kazanılması	120
4.5. MUHAREBENİN SONUÇLARI	124
4.5.1. İç Politikadaki Gelişmeler	128
4.5.2. Dış Politikadaki Gelişmeler	129
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	132
EKLER	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

EKLER LİSTESİ

Ek 1: TİTE Arşivi, Kutu: 323, Gömlek: 17, Belge: 17-1 "Teşrinievvel 1920 Garp Cephesi Kuruluşu"

Ek 2: TİTE Arşivi, Kutu: 323, Gömlek: 17, Belge: 17-2 "24.10.1920 tarihli Gediz Taarruzu Kroki"

Ek 3: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/2-27-3, 08.01.1921 tarihli "Kuvve-i Seyyare Eski Komutanı Ethem ve kardeşlerinin Tefik ile Reşat'ın vatana ihanetlerinden dolayı hükümetin bu konudaki resmi açıklamasına havi karar"

Ek 4: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/1-18-13, 09.11.1920 tarihli, "Garp Cephesi Kumandanlığının iki cepheye ayrılıp, Şimal Cephesi Kumandanlığına İsmet Bey ve Cenup Cephesi Kumandanlığına Refet Bey'in tayin kararnamesi"

Ek 5: Genelkurmay ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.029, Kutu No: 568, Gömlek No: 185, 06.01.1921 tarihli "Garp cephesinde dört beş piyade ve iki alay süvariden oluşan düşman kuvvetinin ileri harekâtı" hakkında belge

Ek 6: Genelkurmay ATASE Arşivi, Kutu No: 609, Gömlek No: 17, "06.01.1921 Tarihinde Garp Cephesi Durumunu Gösterir Kroki"

Ek 7: Genelkurmay ATASE Arşivi İSH. Sıra No: 12.035, Kutu No: 573, Gömlek No: 104, 23.03.1921 tarihli "Garp Cephesinde Yunan Taarruzunun Başladığı" hakkında belge

Ek 8: Genelkurmay ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.424, Kutu No: 598, Gömlek No: 110-1, 29.03.1921 tarihli, "BMM Muhafız Taburunun Garp Cephesi emrine verilmek üzere hareket ettiği" hakkında belge

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt
BMM	: Büyük Millet Meclisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Dr.	: Doktor
Gnkur.	: Genelkurmay
Km.	: Kilometre
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Mm.	: Milimetre
No.	: Numara
Prof.	: Profesör
S.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TİH	: Türk İstiklal Harbi
TİTE	: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında konu olarak, Milli Mücadele'nin en önemli dönüm noktalarından biri olan, İnönü Muharebeleri seçilmiştir. Asker kökenli bir kişi olarak, askeri bakış açısıyla ve Milli Mücadele'nin sıklet merkezi olan Eskişehir odaklı bir çalışma yaparak, askeri tarih alanına bir katkı yapmak ve memleketime olan vefa borcumu kısmen de olsa ödemek amacıyla bu tez konusunu seçmiş bulunmaktayım.

Bu konu hakkında daha önce yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Tez danışmanım Prof. Dr. Zafer Koylu ile beraber bu konuyu seçerken mevcut kaynaklarla beraber, TBMM Zabıt Cerideleri, TBMM Gizli Oturum Tutanakları, günlük gazeteler ve arşiv belgelerini tarayarak, muharebede görev yapmış komutanların hatıratlarını ve çalışmalarını inceleyerek bugüne kadar ortaya çıkarılmamış bilgiler ışığında yeni bir çalışma yapmaya karar verdik.

Ayrıca bu çalışmayı yaparken muharebelerin yapıldığı coğrafyaları görme ve yerinde değerlendirme imkânı buldum. Yapılan bu incelemelerin tez çalışmasına olumlu bir katkı sağladığını düşünmekteyim.

Muharebelerin yapıldığı günden bugüne kadar yapılan bazı çalışmalarda; İnönü Muharebelerinin gerçekte olmadığı/yapılmadığı veya muharebelerin öneminin abartıldığı gibi iddialar bulunmaktadır. Bu iddialara karşılık; yapmış olduğum çalışma ile İnönü Muharebelerinin önemi ve Milli Mücadeleye sağladığı büyük katkı belgelerle bir kez daha doğrulanmıştır.

İnönü Muharebeleri ile yeni kurulmakta olan düzenli ordu ilk zaferini kazanırken, bu zafer diğer zaferlerin öncüsü olmuş, düzenli orduya geçiş sürecini hızlandırmıştır, Milli Mücadele'ye olan inancı arttırarak Milli Mücadele'yi daha farklı bir boyuta taşımıştır.

Birinci İnönü Zaferi sonrası, 20 Ocak 1921 tarihinde TBMM'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiş ve egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu belgelenmiştir.

Ayrıca bu muharebelerle eş zamanlı olarak Çerkes Ethem ayaklanmasının başlaması orduyu zor bir durumda bıraksa da komutan ve askerlerin

soğukkanlılıklarını muhafaza ederek, büyük bir azim ve kararlılıkla, fedakâr bir şekilde mücadele etmesi sayesinde her iki cephede de büyük bir zafer kazanılmıştır.

İkinci İnönü Muharebesi'nde Meclis Muhafız Taburu'nun cepheye gönderilmesi muharebelerin ne şartlar altında yapıldığının en belirgin göstergesidir.

Üzerinde durduğum bir başka önemli nokta ise şudur: Bu muharebeler başlangıçta Türk-Yunan çatışması gibi görünse de aslında Türk-Yunan çatışması olmayıp, taraflardan biri Türk diğeri ise Yunan'ın nezdinde, Avrupa politikasını elinde tutan İngiltere'dir. Bu konu da çalışmada ele alınan önemli konulardan bir tanesidir.

Muharebede görev alan birlik numaralarını yazarken askeri literatürde kullanılan şekil esas alınmıştır. Birlik numaraları ncı, nci ekleriyle beraber kullanılmıştır.

Tez çalışmam boyunca bana her konuda destek olan ve anlayış gösteren eşime ve çocuklarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Danışman Hocam Prof. Dr. Zafer Koylu, tez çalışmasının her aşamasında, her türlü konuda bana yardımcı olmuş, motivasyonumu korumama büyük katkı sağlamış ve Osmanlıca belgelerin çevirisi esnasında çok büyük katkı sağlamıştır. Prof. Dr. Zafer Koylu'ya yapmış olduğu bu katkılardan dolayı çok teşekkür ederim.

Bu çalışmamı, Milli Mücadele şehit ve gazileri başta olmak üzere, bugüne kadar kanlarını ve canlarını vatan uğruna seve seve feda eden, tüm şehit ve gazilerimiz ile bu zor coğrafyada canları ve kanları pahasına görev yapan kahraman Türk ordusuna ithaf ediyorum.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu ve müttefiklerinin yenilgisiyle sonuçlanmış ve Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim 1918 tarihinde şartları çok ağır olan Mondros Ateşkes Anlaşması'nı kabul etmek zorunda kalmıştı.¹

Mondros Ateşkes Anlaşması, Türk Delegasyonu Başkanı Donanma Bakanı Rauf Bey (Orbay) ile İngiltere adına Akdeniz Bölgesi Başkumandanı Oramiral Calthorpe tarafından yürütülen müzakereler sonucunda, 30 Ekim 1918 tarihinde, Limni Adasının bir limanı olan Mondros'ta, Agememnon zırhlısında imza altına alınmıştı.²

Ateşkes anlaşmasının imzalanmasından hemen sonra 7. ve 15. maddeler gerekçe gösterilerek Anadolu'da işgaller başlamıştı.³ İtilaf Devletleri, ateşkes anlaşmasının hükümlerine uymayı gerekli bulmamış, birer bahane ile İtilaf donanmalarını ve askerlerini İstanbul'a getirmişlerdi. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından işgal edilmiş, Antalya ve Konya'ya İtalyan askeri birlikleri, Merzifon ve Samsun'a İngiliz askerleri yerleşmişti.⁴

İngilizler 18 Ocak 1919'dan itibaren demiryolu hattı üzerindeki İzmit, Eskişehir ve Afyonkarahisar'a kontrol birlikleri göndermişti.⁵ 22 Ocak 1919'da

¹ TİTE Kutu: 295, Gömlek: 3, Belge: 3, Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1991, Ankara s.3.

² Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım I*, Emre Yayınları, İstanbul, 1993, s. 89-146, Selahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987, s.44-45, Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Gidiş, Cilt: I*, Baha Matbaası, İstanbul, 1967, s. 80-86.

³ Zafer Koşlu, *Esaretten Özgürlüğe 423 Gün İngiliz İşgalinde Eskişehir*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 22, Mustafa Turan, *Milli Mücadelede Siyasi Çözüm Arayışları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon, 1999, s. 11.

⁴ Atatürk, *Nutuk*, s. 3.

⁵ İsmail Yıldırım, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Eskişehir*, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını, Eskişehir, 1998, s. 19.

bir İngiliz birliği Eskişehir'e gelmiş⁶ ve stratejik önemi büyük olan Eskişehir istasyonunu fiilen işgal etmişti.⁷

İşgaller devam ederken, savaşın galipleri Birinci Dünya Savaşı sonunda meydana gelen durumu görüşmek ve barış anlaşması imzalamak üzere 18 Ocak 1919'da Paris'te toplanmıştı. Paris toplantılarına 32 devlet katılmakla birlikte asıl söz sahibi olanlar İngiltere, Fransa, İtalya, ABD ve Japonya idi.⁸ Konferans, dünya haritasının yeniden düzenlenmesi, irili ufaklı halkların sömürülmesi ve ezilmesi için yeni planlar yapılması işleriyle uğraşacaktı.⁹

Konferansın daha başında İtilaf Devletleri başkanları Wilson, Lloyd George ve Clemenceau bir araya gelerek, 13 Mayıs 1919'da Yunanistan'a İzmir'i işgal etme hakkını tanımıştı.¹⁰ Bu karar, Paris Konferansı'nı nisan ayı sonunda gösterişli bir biçimde terk etmiş olan İtalyan Başbakanı Griando'nun yokluğunda alınmıştı.¹¹

Daha sonra devam eden uzun görüşmeler sonucu; 28 Haziran 1919'da Almanya ile Versailles, 10 Eylül 1919'da Avusturya ile Saint Germain, 27 Kasım 1919'da Bulgaristan ile Neuilly ve 4 Haziran 1920'de Macaristan ile Trianon Anlaşmaları imzalanmıştı.¹² Osmanlı Devleti ile yapılacak anlaşma itilaf devletlerinin kendi aralarında yaşadıkları anlaşmazlık yüzünden en sona bırakılmıştı.¹³

Barış Konferansı'nda Asya'da yeni kurulacak bir Türk devleti ve ayrı ayrı ortaya çıkacak Ermeni, Kürt, Mezopotamya, Suriye ve Hicaz Devletleri

⁶ Zeki Saruhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt: I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 111.

⁷ İsmail Yıldırım, *Eskişehir*, s. 67-70.

⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985, s.102, Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 19-20, Mustafa Turan, *Milli Mücadele*, s.20.

⁹ A. M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, Çeviri: Ataol Behramoğlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 43.

¹⁰ Poppers Relating to the Foreign Relations of the United States ... , Cilt: 5, s. 620'dan nakleden Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, s. 46.

¹¹ Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, s. 46.

¹² Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara, 1990, s.84

¹³ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 19-20, Mustafa Turan, *Milli Mücadele*, s.20.

meselerleri görüşülecekti. Paris Barış Konferansı toplandığı zaman Rusya hariç, bütün kuvvetler Türkiye'nin parçalanmasında hemfikirdi. Boğazlar uluslararası bir duruma getirilecek, Ermenistan, Suriye, Filistin ve Mezopotamya Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılacaktı.¹⁴ Artık şark meselesi savaş yoluyla halledilmişti. Geriye savaş sırasında taslağı hazırlanmış olan siyasi haritanın sınırlarını çizmek kalmıştı.¹⁵

Yurtdışında bu gelişmeler olurken, Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın doğurabileceği sonuçlar konusunda Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya itirazlarını bildirmiş, mütareke şartları dışına çıkan uygulamaları şiddetle protesto etmiş ve mütareke şartlarının uygulanması konusunda emri altında bulunan birliklere gerekli uyarılarda bulunarak tedbirler almaya çalışmıştı.¹⁶ 10 Kasım 1918 tarihinde Yıldırım Orduları Komutanlığı lağvedilmiş, Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti emrine alınmış¹⁷ ve 10 Kasım 1918'de bu emri alan Mustafa Kemal Paşa, komutanlık mıntikasını Adana'daki 2'nci Ordu Kumandanı Nihat Paşa'ya (Anılmış) teslim ederek¹⁸, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmişti.¹⁹

Durumun dehşet ve korkunçluğu karşısında, Anadolu ve Rumeli'de birtakım kimseler tarafından kurtuluş çareleri düşünölmeye başlanmıştı. Bu düşünce ile yapılan teşebbüsler birtakım kuruluşları doğurmuş, Edirne ve çevresinde Trakya-Paşaeli adıyla, doğuda Erzurum'da ve Elazığ'da genel merkezi İstanbul'da olmak üzere Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti adıyla dernekler kurulmuştu. Trabzon'da Muhafaza-i Hukuk adıyla bir dernek bulunduğı gibi, İstanbul'da da Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti vardı.²⁰

¹⁴ Suat Akgöl, "Paris Konferansından Sevr'e Türkiye'nin Paylaşılması Meselesi", *ATAM Dergisi*, Cilt: VIII, Sayı: 23, Mart 1992, s. 382.

¹⁵ Turan, *Milli Mücadele*, s. 20.

¹⁶ Turan, *Milli Mücadele*, s. 17-18, Eroğlu, *İnkılap Tarihi*, s. 90.

¹⁷ *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, Belge No: 18, s. 21.

¹⁸ Selahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987, s. 175.

¹⁹ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 43.

²⁰ Atatürk, *Nutuk*, s.2.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sonunda ağır bir yenilgiye uğraması Yunan Megalo İdeası için büyük bir fırsat olmuştu. Yunanlar Batı Anadolu ve Trakya'yı Yunanistan'a katmak ve Doğu Karadeniz'de bir Pontus Devleti kurmak hayaline kapılmışlardı. Çete hareketleri ile asayiş bozmaya ve Mondros Ateşkes Anlaşması'na göre bir işgal sebebi yaratmaya çalışıyorlardı.²¹

İtalya hükümeti ise Birinci Dünya Savaşı esnasında yapılan gizli anlaşmalarda kendilerine vadedilen İzmir'i işgal etmeye hazırlanmış, Kuşadası'na asker çıkarmıştı.²² İtalya'nın İzmir'i işgal etmesini önlemek için Yunanların çabuk davranmaları gerekiyordu. Paris'te bulunan Venizelos, İzmir bölgesinde Rumlara katliam yapıldığından söz ediyor, İzmir'in işgalinin çabuklaştırılmasını istiyordu. Lloyd George da Yunanların büyük Helen Devleti hayallerinden faydalanarak, Yunan ordusunu bir baskı aleti olarak kullanmaya karar vermişti.²³

Venizelos 6 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın İstanbul'daki Yüksek Komisyonu'na şu telgrafı çekmişti: "İzmir'in Yunan ordusunca hemen işgali kararlaştırıldığından bugün, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Başkanı, Fransız ve İngiliz Başbakanları tarafından haberdar edildiğini, Fransız generaline gizlice bildirmenizi rica ederim."²⁴

Yunan işgal kuvvetlerini taşıyan gemiler 15 Mayıs 1919, saat 07.30'da İzmir limanına girmiş ve sabah saat 08.00'dan başlayarak 12.000 mevcutlu Yunan kuvveti İzmir'e çıkmaya başlamıştı.²⁵ 15 Mayıs 1919 günü Amiral Calthorpe'un komutasındaki İngiliz, Fransız ve Amerikan savaş gemilerin koruması altında İzmir'e çıkan Yunan ordusu; şehri ve civar bölgeleri sistematik bir şekilde işgal ettikten sonra, doğuya doğru İç Anadolu'ya

²¹ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 54.

²² Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, s. 46.

²³ Arnold J. Toynbee, *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, Cilt: I, Çeviren: Kasım Yargıcı, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1999, s.84, Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 56.

²⁴ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006, s. 61.

²⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt: I, s. 237, Gothard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.s. 32, Atatürk, *Nutuk*, s.1.

ilerlemeğe başlamıştı.²⁶ Yunanlar daha başlangıçta, geçici bir işgal için değil, daimi bir ilhak için, Batı Anadolu'yu Ege'nin her iki yakasında kurulacak, büyük Yunanistan'a katmak ve böylece Megalo İdea'ya yani Hristiyan Bizans İmparatorluğunun geçmiş ihtişamının ihyasına yaklaşmak için, geldiklerini açığa vurmuşlardı.²⁷

İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi ve bu işgal karşısında mevcut Osmanlı hükümetinin önlem alamaması ve hatta teslimiyetçi bir politika izlemesi, Türk halkını yeni arayışlara itmişti. Ülkenin çeşitli yerlerinde işgali protesto eden mitingler yapılmış ve halkın ulusal tepkisi üst düzeye çıkartılmıştı.²⁸ Hukuku Beşer gazetesinin yazı işleri müdürü Osman Nevres'in (Hasan Tahsin Recep), Yunan Efzon alayının önünde yürüyen bayraktarı vurması yeni bir savaşı başlatıyordu.²⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmek için fırsat aradığı bir anda³⁰, Babıali'nin Paşa'yı İstanbul'dan uzaklaştırmak için bir bahane aradıkları ortaya çıkmıştı. Bu fırsattan istifade Mustafa Kemal Paşa kendisi için uygun olan bir görevi bulmuştu. Ordu müfettişi unvanı ile Anadolu'ya gönderilecek ve Samsun havalisinde Rumlara tecavüz eden Türklere haddini bildirecek ve Anadolu'da beliren milli teşekkülleri ortadan kaldıracaktı. Maksada hizmet etmek üzere hazırlanan talimata Mustafa Kemal Paşa'nın arzusu ile iki önemli madde eklenmişti. Ordu müfettişi olarak Doğu vilayetlerinde bulunan birliklere olduğu gibi, valiliklere de emir verebilecekti. Ayrıca bu mıntıka ile herhangi bir temasta bulunan askeri ve idari makamlara da yazı ile durumu bildirme yetkilerine de haiz olacaktı. Gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra Mustafa Kemal Paşa, Nisan ayı sonlarında, Samsun bölgesinde asayişin, huzur ve sükûnun yeniden sağlanması, silahların toplanması ve şayet varsa mevcut teşkilatların kapatılması yetkisiyle 9'ncu

²⁶ Toynbee, *Türkiye*, s.85-86.

²⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çeviri: Metin Kırıatlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s.241-242.

²⁸ İhsan Güneş, Kemal Yakut, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir (1840-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2007, s. 148.

²⁹ Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 5-6, Sina Akşin, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Cilt: I, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997, s.142.

³⁰ Sabahattin Selek, *İsmet İnönü Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s.167-168.

Ordu Müfettişi olarak görevlendirilmiş³¹, maiyetindekilerle beraber 16 Mayıs 1919'da Bandırma Vapuru ile İstanbul'dan hareket etmiş, üç günlük seyahatten sonra³², 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkmış ve görevine başlamıştı.³³ Türk ulusunun yeniden doğduğunu müjdeleyen bu yolculuk Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna bir başlangıç ve O'nun hayatında bir dönüm noktası olmuştu.³⁴

Samsun'a çıktıktan sonra yapmış olduğu faaliyetler ve verdiği mesajlar, başta İngilizler olmak üzere Müttefik devletlerin bütün hesaplarını bozacak mahiyetteydi.³⁵ Bir hafta kadar Samsun'da kaldıktan sonra Havza'ya geçen, daha sonra Amasya'ya giden Mustafa Kemal Paşa, gerçekten de müfettişlik görevi dışında memleketin çeşitli yerlerinde meydana gelen olaylar ve özellikle Anadolu'da başlayan işgallerle ilgilenmeye, bildiriler yayınlamaya, yazışmalar yapmaya başlamıştı. İzmir'in, onun arkasından da Manisa ve Aydın'ın işgali ile yapılan saldırı ve zulümler hakkında milleti uyarıp harekete geçirmek gerektiğini düşünmüş, bu düşünce ile 28 Mayıs 1919 tarihinde valilere ve bağımsız mutasarrıflıklara, Erzurum'da bulunan 15'nci Kolordu, Ankara'daki 20'nci Kolordu ve Diyarbakır'daki 13'ncü Kolordu Komutanlığı'na ve Konya'daki Ordu Müfettişliği'ne birer genelge göndererek; kabulü mümkün olmayan işgaller karşısında büyük ve heyecanlı mitingler yapılarak milli gösterilerde bulunulmasını, bunun bütün kasaba ve köylere kadar yaygınlaştırılmasını ve bütün büyük devletlerin temsilcileriyle Babıali'ye etkileyici telgraflar çekilmesini istemişti.³⁶

³¹ *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, Belge No: 19, 19/a, 20, 21, s.21-24, Zaman Gazetesi, "Şark Kıtaatı Müfettişliği", 16.05.1919, s. 1.

³² Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, s. 215-218, Salahi Sonyel, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s. 30.

³³ *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, Hazırlayanlar: Cemalettin Taşkiran vd, Genelkurmay Başkanlığı Atase Yayınları, Ankara, 1999, Belge No: 21, s. 79.

³⁴ Koylu, *İngiliz İşgalinde Eskişehir*, s. 84.

³⁵ Turan, *Milli Mücadele*, s. 26-27.

³⁶ Atatürk, *Nutuk*, s. 15-16, Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt: I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 276. Jaeschke, Gothard, *Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 38.

Bu genelge üzerine, zaten işgal gününden beri devam eden mitingler ve protesto telgraflarının sayısı gittikçe artmıştı.³⁷ İzmir'in işgali milletin hayatında gerçekten bir dönüm noktası olmuştu. O güne kadar mütareke şartları pek çok defa ihlal edilmişti ancak İzmir'in işgali halk üzerinde çok büyük bir etki bırakmıştı.³⁸ İstanbul'da ilk miting Darülfünun konferans salonunda yapıldı.³⁹ Bunu Üsküdar ve Kadıköy'de yapılan mitingler izledi. Sultanahmet'te yapılan miting çok heyecanlı olmuştu.⁴⁰

İstanbul'da yapılan mitinglerin ayrı bir önemi vardı. Çünkü bu mitingler resmen olmasa bile fiilen İtilaf devletlerinin işgali altında olan bir şehirde yapılıyordu. Ancak ne limanda demirlenmiş bulunan düşman donanmasının şehre çevrilmiş olan toplarının namluları, ne de İstanbul sokaklarında tüfeklerinin ucunda parlayan süngüleriyle dolaşan Müttefik askerleri, vatanlarından bir parçanın kopup gitmesi karşısındaki duygularını dile getirmek isteyen İstanbul halkını, coşkun bir sel haline gelmekten men edebilmişti.⁴¹

İzmir'in işgali Eskişehir'de de büyük bir nefretle karşılanmıştı. 17 Mayıs 1919 günü Odunpazarı meydanında toplanan on bin kişinin katıldığı büyük bir mitingle işgal protesto edilmişti.⁴² Bildiride uluslararası topluma ve Batı dünyasına, adaletli davranılması ve kendilerinin ortaya attıkları ilkelere bağlı kalınması çağrısında bulunulmuştu. İzmir'in her ne pahasına olursa olsun terk edilmeyeceği de vurgulanmıştı.⁴³ Mitingden sonra matem işareti olarak

³⁷ Fahri Yetim, "Milli Mücadele Döneminde Mitingler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1994, s. 26.

³⁸ Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler", *Türkler Ansiklopedisi*, Cumhuriyet, Cilt: XVII, s. 727.

³⁹ Yetim, "Milli Mücadele Döneminde Mitingler", s. 40.

⁴⁰ Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 58.

⁴¹ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt: I, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 245.

⁴² Leon Rouillon, *PourKaTurquie*, Paris, 1921, s. 60'dan nakleden Ali Sarıkoyuncu, "Milli Mücadele Döneminde Eskişehir Mitingleri ve Çekilen Protesto Telgrafları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 4, Yıl: 2000, s. 251.

⁴³ Güneş, *Eskişehir*, s. 149.

yirmi dört saat dükkânlar kapatılmış, gerekli yerlere protesto telgrafları da çekilmişti.⁴⁴

Bursa, Havza, Tire ve memleketin pek çok yerinde benzer mitingler yapılmıştı.⁴⁵

Amasya'da 20 Haziran 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikiyle Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından yaklaşık otuz bin kişinin katıldığı büyük bir miting yapılmıştı. Mitingde konuşan Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin geleceği ile ilgili aşamaları birer birer açıklayarak, bir milli silkinme ile geçirilen felaketlerin mutlu bir sonuca ulaşabileceğini ifade etmişti.⁴⁶ 21/22 Haziran gecesi Mustafa Kemal Paşa Amasya Genelgesini yayınlamıştı. Genelgede özet olarak vatanın bütünlüğünün tehlikede olduğu, her türlü baskı ve kontrolden uzak milli bir heyetin varlığının zaruri olduğu ve bu amaçla Sivas'ta milli bir kongrenin toplanması gerektiği yazıyordu. Sivas'tan önce Erzurum'da bir bölge toplantısı yapılacaktı. Milletın bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktı.⁴⁷

İstanbul'daki işgal kuvvetleri makamları, Anadolu'da gelişmekte olan, özellikle Amasya Genelgesi ile şuur kazanan ve oluşan Milli Mücadele hareketini endişe ile takip ediyorlardı. Bu hareketi etkisiz hale getirmek amacıyla, 8 Haziran 1919 tarihinde İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Milne Osmanlı Hükümetine baskı yapmış⁴⁸ ve bu baskılar sonucu Harbiye Nazırı Damat Ferit Paşa ve Padişah Vahdettin, Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya İstanbul'a dönmesini emretmiş ancak Mustafa Kemal Paşa bu emre uymamış, milli teşkilat ve hazırlıkların yönetimine devam etmiş ve yapılacak teşebbüs ve faaliyetlerin bir an önce şahsi nitelikten çıkması için

⁴⁴ İleri, 19 Mayıs 1335/1919, numara 491'den nakleden Sarıkoyuncu, Eskişehir Mitingleri, s. 251,

⁴⁵ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 58.

⁴⁶ Mehmet Evsile, "Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri", *ATAM Dergisi*, Sayı: 40, Mart 1998, s. 82-83.

⁴⁷ Atatürk, *Nutuk*, s. 21-22, Akşin, TİTE, Kutu 17, Gömlek 11, Belge: 11, 22.06.1919.

⁴⁸ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Çeviri: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 124-125, Sonyel, *Kurtuluş Savaşı*, s. 49-50.

bütün bir milletin birlik ve dayanışmasını sağlayacak ve temsil edecek bir heyet adına yapılması gerektiğine karar vermişti.⁴⁹

8/9 Temmuz 1919 gecesi yapılan telgraf görüşmelerinde resmi görevine son verilen Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti'ne ve Padişah'a çekmiş olduğu telgrafta, resmi göreviyle birlikte askerlikten de istifa ettiğini bildirmişti.⁵⁰ İstifa kararı bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından ordulara ve millete duyurulmuştu.⁵¹ Bu tarihten sonra Mustafa Kemal Paşa, resmi sıfat ve yetkilerden sıyrılmış olarak yalnız milletin sevgi ve fedakârlığına güvenerek ve onun tükenmez feyiz ve kudret kaynağından ilham ve güç alarak vazifesine devam etmiştir.⁵²

Mustafa Kemal Paşa 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelmiş, Samsun'dan beri halktan gördüğü sevgi ve desteğin, umduğu gibi, hatta daha yoğun biçimde sürmesi, kendisiyle birlikte tüm arkadaşlarına güç vermişti.⁵³ 23 Temmuz 1919 günü Erzurum Kongresi başlamış, kongreye Van'dan 2, Bitlis'ten 3, Sivas'tan 10, Trabzon'dan 17, Erzurum'dan 24 olmak üzere toplam 56 kişi katılmıştı. Yapılan seçim sonucu Mustafa Kemal Paşa kongre başkanlığına getirilmişti.⁵⁴ On dört gün süren kongre sonunda Batı Anadolu'da başlayıp ülkenin içlerine doğru yayılan Kuvayı Milliye hareketi benimsenmiş, Kuvayı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanıyarak ve milli iradeyi hakim kılarak, manda ve himayenin kabul edilmeyeceği kongre kararı olarak kabul edilmişti.⁵⁵ Esasen Doğu Anadolu vilayetleri ile ilgili kararlar almak üzere toplanmış bulunan kongrede kurtuluş ve istiklal mücadelesinin esasları kararlaştırılmıştı. İlk muvaffakiyet ve zafer adımı böylece atılmış oluyordu.⁵⁶

⁴⁹ Atatürk, *Nutuk*, s. 21.

⁵⁰ *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, Belge No: 51, 52, 53, 54, s. 50-52.

⁵¹ TİTE, Kutu: 18, Gömlek: 80, Belge: 80, 08.07.1919.

⁵² Atatürk, *Nutuk*, s. 33.

⁵³ Metin Aydoğan, *Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı*, Umay Yayınları, İzmir, 2005, s.139.

⁵⁴ Selami Kılıç, "Mustafa Kemal (Atatürk) ve Erzurum Kongresi", *Atatürk Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 1, 1997, s. 91.

⁵⁵ TİTE, Kutu: 17, Kutu: 27, Belge: 27, 7 Ağustos 1919, Güneş, Eskişehir, s. 163, Atatürk, *Nutuk*, s. 46.

⁵⁶ Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Erdini Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 127.

Kongrede alınan kararlar İstanbul Hükümeti'ne de bildirilmişti.⁵⁷ Erzurum Kongresi, İstanbul Hükümeti ve işgal kuvvetleri tarafından hiç de hoş karşılanmamıştı. 29 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezareti, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in hükümetin kararlarına muhalif fiiller ve hareketlerinden dolayı hemen yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri için mahalli memurlara emir vermişti.⁵⁸ Ancak Erzurum Kongresi'nin toplanmasını önleyemeyen Osmanlı Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi için verdiği emri de dinletememiş, kararını uygulayamamıştı.

Bütün engelleme çalışmalarına rağmen Sivas Kongresi de 4 Eylül 1919 tarihinde çalışmasına başlamıştı.⁵⁹ Eskişehir'den de Sivas Kongresi'ne Bayraktarzade Hüseyin, Siyahizade Halil İbrahim ve Hüsrev Sami Beyler katılmışlardı. Bayraktarzade Hüseyin Bey, kongre kararlarının basılması için 200 lira ve Temsil Heyetinin resmi giderlerinde kullanılmak üzere 1.000 lira bağışta bulunmuştu. Hüsrev Sami Bey ise kongrede yeniden oluşturulan temsil heyeti üyeliğine seçilmişti.⁶⁰ Kongreye toplam 38 temsilci katılmış, bu temsilcilerden 31'ini Batı ve Orta Anadolu vilayetlerinden, 7'sini ise Doğu Anadolu vilayetlerini temsilen Erzurum Kongresi'nce seçilen Temsil Heyeti üyeleri oluşturmuştu. Böylece temsilcilerin farklı bölgelerden olması Sivas Kongresi'ne memleket çapında bir genişlik ve bütünlük kazandırmıştı.⁶¹ Mustafa Kemal kongre başkanlığına seçilmiş, esas itibarıyla Sivas Kongresi'nde, Erzurum Kongresi'nin kararları benimsenmiş ve bu kararlar genişletilerek bütün vatanı kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmişti. Sivas Kongresi kararlarıyla aynı amaç ve milli duygulardan doğan Anadolu ve Rumeli'deki cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı

⁵⁷ *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, Belge No: 61, s. 57-59.

⁵⁸ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 51-53, *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Belge No: 57, s.21, TİTE, Kutu: 19, Gömlek: 48, Belge: 48

⁵⁹ Atatürk, *Nutuk*, s. 59-80,

⁶⁰ Güneş, Eskişehir, s.163-164, Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986, s.99-105.

⁶¹ Selim Özcan, "Amasya Genelge'sinin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Yıl. 2013, s. 79-80.

altında birleştirilmişti.⁶² Böylece tek elden bütün kuvvetlerin sevk ve idaresi sağlanmışti.⁶³ Kararlarda ifadesini bulan tam bağımsızlık anlayışı, Misak-ı Milli amacıyla birleştirilerek somut bir ulusal program haline getirilmişti.⁶⁴ Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nde de manda ve himaye konusunda taviz vermemiş ve şunları söylemişti: "Biz başarılı olacağız. Buna şüphem yok. Öyle bir manda istenecekmiş veya verilecekmiş ki, hâkimiyet hakkına, dışarıda temsil hakkımıza, kültür bağımsızlığımıza, vatan bütünlüğümüze dokunulmayacakmış. Buna ve böylesine, Amerikalılar değil, çocuk bile güler. Bu ne hayal ve gaflettir. Hayır, paşalar hayır. Beyefendiler hayır. Manda yok. Ya istiklal ya ölüm var."⁶⁵ Konuşmadan anlaşıldığı gibi Mustafa Kemal Paşa manda konusundaki tavrını açıkça ortaya koymuş, Erzurum Kongresi'nde karar altına alınan bu prensip, Sivas Kongresi'nde de onaylanarak kesinlikle ret edilip gündemden çıkarılmışti. Erzurum'da karar altına alınan milli iradeyi hakim kılma ilkesi, Sivas'ta da benimsenip perçinleştirilmişti. Kongre ayrıca Ali Fuat Paşa'yı (Cebesoy) Batı Anadolu Umum Kuvayı Milliye Kumandanlığı görevine atayarak yürütme yetkisini haiz olduğunu da göstermişti.⁶⁶ Bu gelişmelerle beraber İstanbul Hükümeti zor durumda kalmış, Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etmiş, Ali Rıza Paşa tarafından yeni bir hükümet kurulmuştu.⁶⁷ Padişah da genel seçimlerin yapılmasına izin vermişti. Seçimler sonucunda kazananların çoğunluğu Milli Mücadele yanlısıydı.⁶⁸ Milliyetçi bir kimlik taşıyan bu yeni hükümetin İstanbul'da iş başına geçmesi Mustafa Kemal Paşa ve milli dava için, Damat Ferit Paşa'nın istifasından sonra kazanılmış ilk zaferdi.⁶⁹ Mustafa Kemal Paşa, yeni hükümetten Erzurum ve Sivas Kongrelerinin kararlarına riayet etmesini, meclis

⁶² TİTE Kutu: 17, Gömlek: 28, Belge: 28, 11.09.1919

⁶³ Selim Özcan, *Amasya Genelge'sinin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi*, s. 79-80.

⁶⁴ Aydoğan, *Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı*, s. 156, TİTE Kutu: 17, Gömlek: 28, Belge: 28, 11.09.1919

⁶⁵ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 179-192.

⁶⁶ Bekir Sıtkı Baykal, *Heyeti Temsiliye Kararları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1974, s.1.

⁶⁷ Atatürk, *Nutuk*, 133.

⁶⁸ Toynbee, *Türkiye*, s.97-98.

⁶⁹ Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, s. 54-55.

toplanıncaya kadar milletin kaderi hakkında bir taahhüte girmemesini istiyordu.⁷⁰ Tam bir anlaşma için yeni hükümetin Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Amasya'da 20-22 Ekim 1919 tarihinde görüşülmüştü. Bu sayede milli teşkilat ve Temsil Heyeti İstanbul Hükümeti tarafından resmen tanınmış bir siyasi varlık haline gelmişti.⁷¹ Amasya Görüşmeleri esnasında Sivas Kongresi'nde alınan kararların kabul edilmesi büyük bir başarıydı.⁷² Ayrıca Millet Meclisi'nin İstanbul dışında, Anadolu'da güvenilir bir yerde toplanmasına karar verilmişti.⁷³

Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in yerini, Meclis toplandıktan sonra Temsil Heyeti'nin ve milli kuruluşların alacağı şekli ve barış konferansının kararı karşısında tutulacak yolu görüşmek üzere Kolordu Komutanlarını Sivas'a davet etmişti. Ali Fuat Paşa, Kazım Paşa ve Selahattin Bey ile Konya'daki 12'nci Kolordu Komutanı yerine Kurmay Başkanı Şemsettin Bey toplantıya katılmıştı. Temsil Heyeti üyelerinin de katılımıyla 16 Kasım günü görüşmelere başlanmış, görüşmeler sonunda Meclis'in İstanbul'da toplanmasına karar verilmişti.⁷⁴

Bu gelişmelerden sonra Mustafa Kemal Paşa genel durumu daha yakından izlemek üzere, idare ve sevk sorumluluğunu da üzerine alarak, İstanbul'a ve cephelere tren hattı ile bağlı olan Ankara'ya gelmeyi uygun bulmuştu. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları 22 Aralık 1919'da Sivas'tan ayrılarak Kayseri, Kırşehir yoluyla 27 Aralık 1919 günü Ankara'ya ulaşmıştı. Uğradıkları her yerde büyük coşku ile karşılanan Temsil Heyeti, Ankara'da ayrı bir heyecanın ve sevginin muhatabı olmuştu.⁷⁵ Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa 27 Aralık günü açık tebliğ ile milletin gösterdiği birlik ve kararlılığın, memleketin geleceğine güven konusundaki inançları güçlendirici

⁷⁰ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 134, Akşin, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Cilt: I, s.142-164.

⁷¹ Atatürk, *Nutuk*, s. 167, Selek, *İsmet İnönü Hatıralar*, s. 174, Aydoğan, *Kurtuluş Savaşı*, s. 160.

⁷² Turan, *Milli Mücadele*, s. 55.

⁷³ Atatürk, *Nutuk*, s.169.

⁷⁴ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s.141, Atatürk, *Nutuk*, 175.

⁷⁵ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s. 265.

nitelikte olduğunu ve Temsil Heyeti'nin merkezinin şimdilik Ankara olduğunu duyurmuştu.⁷⁶

Milletvekilleri hazırlık toplantılarını Ankara'da yapmışlar, hükümetin ilerde izleyeceği politikayı enine boyuna tartışmışlardı.⁷⁷

İstanbul'da toplanacak Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da saldırıya uğrayacağını, dağılacağını tahmin eden Mustafa Kemal Paşa, böyle bir durum olursa dağılan milletvekillerini yeniden davet ederek toplayabilmek için Meclis-i Mebusan Başkanı olmak istemişse de bu girişimi sonuç vermemişti.⁷⁸

İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920'de ilk toplantısını yapmış ve en önemli iş olarak, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin de aldığı kararlara uygun olarak, Misak-ı Milli'yi⁷⁹ bir beyanname halinde ilan ve kabul etmişti. Bu misak Erzurum ve Sivas Kongre kararlarına dayanmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere Temsil Heyeti tarafından hazırlanan metin esas alınarak, Meclisi-i Mebusan'ın 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda bütün milletvekillerine imzalatılmış⁸⁰ ve 17 Şubat 1920 günü Edirne Milletvekili Şeref Bey'in önergesiyle başkanlığa sunulmuştu. Heyecanlı bir konuşma yapan Şeref Bey, konuşmasından sonra Misak-ı Milli'yi okumuş ve alkışlarla karşılanan bu konuşma sonrası Misak-ı Milli oybirliği ile kabul edilmişti.⁸¹

Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi, İstanbul Hükümeti'ni telaşa düşürmüştü, İtilaf devletleri de bu gelişmelerden fazlasıyla rahatsız olmuştu. Baskılara dayanamayan Ali Rıza Paşa Hükümeti de istifa etmiş, Salih Paşa yeni hükümeti kurmak üzere görevlendirilmişti.⁸²

⁷⁶ Atatürk, *Nutuk*, s. 228.

⁷⁷ Toynbee, *Türkiye*, s. 98.

⁷⁸ Atatürk, *Nutuk* 248-256.

⁷⁹ Atatürk, *Nutuk*, s. 247.

⁸⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 201, Lewis, *Türkiye*, s. 250, Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 147,

⁸¹ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 147.

⁸² Kazım Özalp, *Milli Mücadele*, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971, s. 101-102.

16 Mart 1920'de o güne kadar fiilen işgal altında bulunan İstanbul İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmişti.⁸³ 18 Mart 1920 de Osmanlı Meclisi Mebusan'ı İstanbul'da son toplantısını yapmıştı. Üyelerinden bazılarının tutuklanmasına karşı bir protesto kararını oybirliğiyle kabul ettikten sonra Meclis, süresiz olarak kendini tatil etmişti. Bir daha toplanamamış ve 11 Nisan 1920'de Padişah tarafından nihai olarak feshedilmişti.⁸⁴

İstanbul'un işgali Manastırlı Hamdi adında yurtsever bir memur tarafından dakikası dakikasına Ankara'da telgraf başında bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmişti.⁸⁵ İşgal haberini alan Mustafa Kemal Paşa İngiliz, Fransız, İtalyan temsilcilerine, Amerika Siyasi Temsilcisi'ne bir protesto göndermiş, yine aynı gün tüm valiliklere ve komutanlıklara gönderdiği genelge ile işgalin protesto edilmesini istemişti. 19 Mart 1920'de yayınladığı genelge ile de Meclisi Mebusan'ın dağıldığını, millet tarafından olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin Ankara'da toplanacağını, milletin yeniden seçeceği temsilcilerden ve İstanbul Meclis-i Mebusan'ının Ankara'ya gelebilecek olan milletvekillerinden kurulacak olan bu yeni meclisin, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri alacağını bildirmişti.⁸⁶

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un eninde sonunda işgal edileceğini bildiği için Ankara'da gerekli hazırlıkları yapmıştı.⁸⁷ Tepe üzerindeki bu küçük Anadolu kasabası artık milliyetçi direnmenin karargâhı, Türk bağımsızlığının fiili başkenti haline gelmişti⁸⁸.

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920 tarihli genelgesi ile bütün ülkede seçimler yapılmıştı. Eskişehir'de yapılan seçim sonucu Mihalıççık eşrafından Emin Bey, Eyüp Sabri Bey, Halil İbrahim Efendi, Hüsrev Sami Bey ve Sivrihisar eşrafından Mehmet Niyazi Bey milletvekili seçilerek Ankara'ya

⁸³ TİTE Kutu: 20, Gömlek: 46, Belge: 46, Atatürk, *Nutuk*, s. 281, Sonyel, *Kurtuluş Savaşı*, s. 90.

⁸⁴ Aydemir, *Tek Adam*, Cilt: II, s. 203, Lewis, *Türkiye*, s.251.

⁸⁵ Atatürk, *Nutuk*, s. 281-281.

⁸⁶ Atatürk, *Nutuk*, s. 288-289.

⁸⁷ Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, s.217.

⁸⁸ Lewis, *Türkiye*, s.251.

gitmişler, son Osmanlı Mebusanı'ndan da Eskişehir'i temsil eden Hacı Veli ve Abdullah Azmi'de Meclise katılmıştı.⁸⁹

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde, 120 kişinin katılımıyla merasim ve dualarla açılmıştı.⁹⁰ 24 Nisan günü yapılan oturumda Mustafa Kemal Paşa, başkanlığa seçilmiş, 2 Mayıs 1920 tarihli kanunla Genelkurmay işlerini de yürütmek üzere on bir bakanlı bir Bakanlar Kurulu meydana getirilmişti.⁹¹

İtilaf Devletleri, Sadrazam Salih Paşa'dan Kuvayı Milliye'yi ret ettiğini açıklamasını ve ilan etmesini istemiş, bunu kabul etmeyen Salih Paşa hükümeti bırakmak zorunda kalmıştı.⁹² 5 Nisan 1920'de tekrar Sadrazam olan Damat Ferit Paşa İtilaf Devletlerine dayanarak, milli hareketi boğmak için aklına gelen tedbirleri almaya başlamıştı.⁹³ 11 Nisan 1920'de Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi, Halife'nin emri üzerine asilerin öldürülmesinin dini bir ödev olduğunu bildiren bir fetva çıkarmıştı.⁹⁴ Eylül'den beri milliyetçilerle çarpışmakta olan Çerkes Anzavur'a paşa unvanı verilmiş, 18 Nisan 1920'de milliyetçilerle çarpışmak üzere Kuvayı İnzibatiye teşkil edilmiş⁹⁵ ve 24 Mayıs 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ve diğer milliyetçi liderler hakkında İstanbul'daki bir harp divanı tarafından gıyaben idam cezası verilmişti.⁹⁶ Bu gelişmelere karşılık, 5 Mayıs 1920 tarihinde Ankara Müftüsü Börekçizade Mehmet Rıfat Efendi, yabancı baskı altında çıkarılan bir fetvanın geçersiz olduğunu bildiren ve Müslümanları, Halifelerini esaretten kurtarmaya çağıran, Anadolu'daki diğer 152 müftünün de onayladığı bir fetva çıkarmıştı.⁹⁷

⁸⁹ Kurultay, 31 Mart 1336'dan nakleden Güneş, Eskişehir, s. 190-191.

⁹⁰ "Hâkimiyeti Milliye Gazetesi", Tarihi Bir Vaka: Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920, s. 1, Belen, *Kurtuluş Savaşı*, 168-169, Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 149, Hıfzı V. Velidedeoğlu, *Milli Mücadele Anıları*, Hil Yayınları, İstanbul, 1983, s. 48

⁹¹ Atatürk, *Nutuk*, s. 301.

⁹² Eroğlu, *İnkılap Tarihi*, s. 141, Akşin, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Cilt: I, s.142-143.

⁹³ Lewis, *Türkiye*, s.251-252.

⁹⁴ Akşin, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Cilt: II, s.7.

⁹⁵ Lewis, *Türkiye*, s.251-252.

⁹⁶ *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, Belge No: 87, s. 83.

⁹⁷ Lewis, *Türkiye*, s. 252.

Mustafa Kemal Paşa ise, bu buhranlı günlerde, İstanbul Hükümeti'nce kışkırtılan ayaklanmaları bastırıyor, düşman ilerlemesine karşı cepheyi tutmaya çalışıyordu.⁹⁸

Yeni kurulan Meclis, ayaklanmaları bastırmaya çalışırken, dış siyasette de önemli şeyler oluyordu. İtilaf Devletleri pek çok toplantıdan sonra Osmanlı Barış Anlaşması'na İtalya'nın San Remo kentinde son biçimini vermişlerdi. Anlaşma metni 11 Mayıs 1920'de, Paris Barış Konferansına davet edilen Osmanlı Hükümet temsilcisi Tevfik Paşa'ya, verilmişti.⁹⁹ Tevfik Paşa kendisine verilen anlaşma metnini, bağımsız devlet fikriyle bağdaşmayacağı gerekçesiyle imzalamayı reddedip, İstanbul'a dönmüştü.¹⁰⁰

Anlaşmanın kabulünü kolaylaştırmak ve anlaşma hükümlerini tatbik etmek üzere, Yunan Ordusu 22 Haziran 1920'de taarruza geçmiş, Batı Anadolu'nun büyük bir bölümünü işgal etmişti.¹⁰¹ İstanbul'u ve tahtını kaybedeceği kaygısıyla, çaresizliği belgelemekten başka bir işlevi olmayan Saltanat Şurası'nı toplayan Padişah Vahdettin 22 Temmuz 1920'de anlaşmanın kabul edilmesi kararını almış,¹⁰² 10 Ağustos 1920 tarihinde Türk Devleti'ni parçalayan, milli hâkimiyeti tanımayan, Osmanlı Devletinin idam fermanı olan Sevr Anlaşması, Paris'te İstanbul Hükümeti temsilcileri, Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis Beyler tarafından imzalanmıştı.¹⁰³

Damat Ferit Paşa Hükümeti, anlaşma hükümlerini uygulamaya geçtiyse de başarılı olamamıştı. Çünkü 22 Nisan 1920'de, Osmanlı Hükümeti'nin anlaşma maksadıyla Paris'e davet edilmesinden bir gün sonra, Ankara'da kurulan Büyük Millet Meclisi Hükümeti, bir beyanname yayınlayarak, "Osmanlı Hükümeti ile yapılacak bir barışın TBMM'de kabul edilmeyeceğini, Türklerce kabul edilecek olan barışın, onun tek temsilcisi olan TBMM Hükümeti ile yapılmasının zaruri ve lazım olduğunu" ilan

⁹⁸ Atatürk, *Nutuk*, s. 303-307.

⁹⁹ Akşin, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Cilt: II, s.9-10.

¹⁰⁰ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 177-178, Turan, *Milli Mücadele*, s. 69.

¹⁰¹ Atatürk, *Nutuk*, s. 315.

¹⁰² Eroğlu, *İnkılap Tarihi*, s.149.

¹⁰³ Akşin, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Cilt: II, s. 11-12, Bülent Tanör, *Kurtuluş Üzerine 10 Konferans : (Türkiye 1918-1923) : Devrim Tarihi Ders Notları*, İstanbul : Der Yayınları, 1997, s. 21, Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s. 471.

etmişti.¹⁰⁴ Nitekim görüşmelerin neticesi "Düşmandan nesafet ve merhamet niyaz etmekle devlet ve millet işleri görülemez."¹⁰⁵ diyen Mustafa Kemal Paşa'yı haklı çıkarmıştı. Ankara Hükümeti de 19 Ağustos 1920 tarihli toplantıda Sevr Barış Anlaşması'nı imzalayanlar ve Saltanat Şurasında olumlu oy kullananlar TBMM tarafından vatan haini ilan edilmişti.¹⁰⁶

Sevr Barış Anlaşması'nın Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmesiyle, Anadolu'da Milli Mücadele azmi daha da kuvvetlenmiş, o günlerde Mustafa Kemal Paşa'nın ifade ettiği üzere "İdamımıza hükmeden düşmanlarımıza karşı daha azimkârane ve daha kuvvetli mukavemet çareleri düşünmek" gerekmişti.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Tahsin Ünal, *1700'den 1958'e kadar Türk Siyasi Tarihi*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1974, s. 488-490, Turan, *Milli Mücadele*, s. 75.

¹⁰⁵ Atatürk, *Nutuk*, s. 237.

¹⁰⁶ Ünal, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 529, Eroğlu, *İnkılap Tarihi*, s. 149.

¹⁰⁷ TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt: II, s. 22, 22.05.1920.

1.BÖLÜM

KUVAYI MİLLİYE'DEN DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ

1.1. KUVAYI MİLLİYE DÖNEMİ

Şartları çok ağır, adeta Osmanlı Devleti'nin idam fermanı olan Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanması ve hemen arkasından işgallerin başlaması, Türk milletine kendi imkânlarıyla direnmekten başka bir çare bırakmamıştı. Düzenli olmayan silahlı birlikler ve kuvvetler anlamındaki Kuvayı Milliye, düzenli ordu kuruluncaya kadar geçen zamanda düşman saldırısına uğrayan bölgelerin savunmasını ve kardeşlerinin korunması görevini üstlenmişti.¹⁰⁸

Kuvayı Milliye birlikleri halkın içinden milli duygularla oluşmuş, meslek, gelir düzeyi, genç-yaşlı, kadın-erkek pek çok husus dikkate alınmaksızın yurdu düşmana karşı korumak amacıyla kendiliğinden oluşmuş gönüllü birliklerdi.

Türk Devleti'nin parçalanmak istenmesi, Damat Ferit Paşa hükümetinin işgallere seyirci kalan ve itidal tavsiye etmekten başka herhangi bir girişimde ve faaliyette bulunmaması, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve Yunan mezalimi, ordunun terhis edilmesi ve zayıf durumda olması Kuvayı Milliye'yi ortaya çıkaran en önemli nedenlerdir.¹⁰⁹

Kuşkusuz en fazla tepki gösterilen ve mücadele azmi ve ruhunun artmasına sebep olan en önemli olay, İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlar tarafından işgali olmuştur.

İzmir'in işgalini öğrenen 800 kadar yerli Rum, Türk köylerine saldırmaya, savunmasız insanları öldürmeye, mallarını yağmalamaya başlamışlar, Urla'nın Türk mahallelerini kuşatmışlardı. Bunun üzerine Urla'da bulunan 173'ncü Alay Komutanı Yarbey Kazım Bey yanında bulunan 18 er ve birkaç jandarma ile birlikte kasabayı savunmaya başladı, ilk Rum saldırısı püskürtüldü. Rum çetelerinin taarruzu karşısında dehşet verici ve mezalimi

¹⁰⁸ Yaşar Özüçetin, H. Mehmet Dağıstan, "Meclis Celse Zabıtlarında Kuvayı Milliye", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, 2010, s. 3.

¹⁰⁹ Kadir Kasalak, "Kuvayı Milliye'nin Askeri Açısından Etüdü", *ATAM Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 42, Kasım 1998, s. 993.

öğrenen Urla halkı kasabadaki silah deposunu zorla açmış, mevcut 120 tüfek ve cephaneyi alarak bir milis kuvveti meydana getirmişlerdi. 173'ncü Alay'ın emrine girerek onun vurucu gücünü arttırmışlardı.¹¹⁰ Bu olayla birlikte Batı Anadolu'da ilk Kuvayı Milliye mücadelesi başlamıştı. Bunu 172'nci Alay Komutanı Ali Bey'in Ayvalık'taki çalışmaları izlemişti. Batıda Kuvayı Milliye konusundaki girişimlerden önemli biri de 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik Bey'in çalışmalarıdır. Şefik Bey, 23 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda: "Durumun düzeltilmesi için, Kuvayı Milliye teşkilatı kurmanın en iyi tedbir olacağını" bildirmesi ve Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın da bu yazının altına: "Son fıkra çok önemlidir. Acele edilmesi lazımdır." diye not düşmesi üzerinde durulacak önemli bir noktadır. Görüldüğü gibi Harbiye Nezareti bu fikri desteklemiş, ancak hiçbir yardım yapacak güçte olmadığından her şeyi onun girişimine bırakmıştı. Diğer yandan 17'nci Kolordu Komutanlığı'na atanan Albay Bekir Sami Bey de İstanbul'dan hareketinden önce Harbiye Nazın Şevket Turgut Paşa'dan aldığı direktifte böyle bir yetkiye sahip olmuştu." 1919 yılı Haziran ayı başlarından itibaren Kuvayı Milliye teşkilatlanması ve mücadelesi hızla gelişmeye başlamış, Batı Anadolu'nun iç kısımlarına kadar yayılmıştı. Kuvayı Milliye birlikleri sadece batı bölgesinde değil, Anadolu'nun her yerinde ortaya çıkmıştı.¹¹¹ Güney Cephesinde ise ilk direnme 19 Aralık 1918'de Dörtöl'a bağlı Karakese Köyü'nde oldu. Hayatlarından endişe eden köy halkı Fransızlara karşı silahlı savunmaya geçtiler. Çarpışma sonunda Fransızlar 15 ölü vererek çekilmek zorunda kaldılar. Özellikle Sivas Kongresi'nden sonra Güney Cephesinde çeşitli rütbelerdeki subaylar, Kuvayı Milliye hareketlerini sivil kıyafet ve takma adlarıyla organize etmişlerdi.¹¹²

Ortaya çıktığı günden beri, işgalci devletlere karşı büyük mücadele veren, her biri ayrı ayrı büyük başarılarla imza atan Kuvayı Milliye birliklerinin her birinin birbirinden bağımsız hareket etmesi ve yerel direniş grupları olarak

¹¹⁰ *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Cilt: II, 1. Kısım, Ankara, 1991, s. 46-47.

¹¹¹ Nuri Köstüklü, "Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancaklarında Kuvayı Milliye Fikri Üzerine İlk Çalışmalar", *ATAM Dergisi*, Cilt: V, Sayı: 14, Mart 1989 s. 481.

¹¹² Kadir Kasalak, "Kuvayı Milliye'nin Askeri Açısından Etüdü", *ATAM Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 42, Kasım 1998, s. 993.

kalması ulusal kurtuluş mücadelesi için yetersiz kalıyordu. Bu eksikliğin farkına varan Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nde Ali Fuat Paşa'yı Umum Kuvayı Milliye Komutanlığı'na atayarak, dağınık Kuvayı Milliye güçlerini bir otorite altına almayı amaçlamıştı.¹¹³

1.2. GEDİZ MUHAREBESİ

Gediz İzmir Körfezi'nden denize dökülen ve Gediz Nehri'nin kaynaklarından olan bir dere üzerinde, Şaphane Dağı'nın doğu eteklerinde bulunan küçük bir kasabaydı. Kütahya, Uşak ve Simav'a birer yolla bağlanıyordu ve Batı Anadolu'ya giden önemli askeri aktarma yolları üzerindeydi.¹¹⁴

Yunanlar 22 Haziran'da başlattıkları taarruzu Uşak'a kadar genişletmişler, kuzeyden kendilerini güvenceye almak için Batı Anadolu'ya giden önemli askeri aktarma yolları üzerinde bulunan Gediz'i de işgal etmişler ve 13'ncü Yunan Tümenini burada bırakmışlardı.¹¹⁵

Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'nın Gediz'e taarruz teklifi de esasen bu noktaya dayanmaktaydı. Çünkü ona göre burası düşmanın zayıf noktasıydı ve buraya yapılacak ani bir taarruz kesinlikle başarılı olurdu. Kış gelmeden önce kazanılacak böyle bir mevzi başarısı; askerler ve kamuoyu arasında olumlu yankılar uyandırır ayrıca Yunanların ruh halini de olumsuz etkilerdi. Ali Fuat Paşa'ya göre Gediz'deki Yunan tümeni muharip bir birlik değildi. Ayrıca Yunan ordusunda firar olaylarının arttığı, hatta isyan çıkmasının dahi muhtemel olduğu yolunda duyumlar alınmaktaydı. Bu durumdan yararlanmak gerekliydi.¹¹⁶

Çerkes Ethem de taarruzu gerekli görüyordu. Taarruz ile ilgili düşünce ve tavsiyelerini 8 Ekim 1920'de bir telgrafla Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat

¹¹³ Rezzan ÜNALP, Kuvayı Milliye, "Türk İstiklal Harbi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal (ATATÜK)" (Çevrimiçi) <http://www.ata.tsk.tr/content/media/01/makaleler/26.pdf> 28.05.2018

¹¹⁴ İzzettin Çalışlar, *Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbinde Batı Cephesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 78.

¹¹⁵ Şaduman Halıcı, *Ethem*, E Yayınları, İstanbul, 2016, s. 151.

¹¹⁶ Murat Burgaç, "Gediz Taarruzu ve Sonuçları", s. 50-51 http://www.historystudies.net/dergiayrinti/gediz-taarruzu-ve-sonuclari_1000, 10.09.2018

Paşa'ya bildirmişti.¹¹⁷ Ali Fuat Paşa, Ethem'e verdiği cevapta taarruz ile ilgili bazı çekinceleri olduğunu ve taarruzun daha ileri bir tarihte yapılmasının uygun olacağını belirtmişti. Ayrıca bu telgrafta kendisiyle görüşmek için Kütahya'ya gideceğini de bildirmişti.¹¹⁸ Kütahya'da Ethem Bey ile görüştüktan sonra çekincelerinden vazgeçen¹¹⁹ Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'e 13.10.1920'de Gediz'e taarruz teklifini bildirmiş ve bu konuda görüş bildirmesini istemişti.¹²⁰ Genelkurmay Başkanlığı bu öneriyi önce kabul etmemişti.¹²¹ Ali Fuat Paşa taarruz konusunda ısrarcıydı ve yüz yüze görüşmek için Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'i Eskişehir'e davet etmişti.¹²²

İsmet Bey, Ali Fuat Paşa ile 17 Ekim 1920'de yaptığı görüşmede yeterince cephaneye ve eğitimi olmayan bir ordunun yerel ve geçici bir başarı için kullanılmasının doğru olmadığını vurgulamış olmasına rağmen Ali Fuat Paşa'yı ikna edememişti. Paşa'nın ısrarı üzerine konunun bir de taarruza katılacak komutanlarla beraber görüşülmesi, cephanenin yeterli olup olmayacağı hakkında onların karar vermesinde uzlaşmıştı.¹²³

Cephe Komutanı Ali Fuat Paşa başkanlığında 18 Ekim 1920'de yapılan bu toplantıya Ertuğrul Grubu Komutanı Kazım Bey (Özalp), 11'nci Tümen Komutanı Albay Arif Bey (Ayıcı), 61'nci Tümen Komutanı İzzettin Bey (Çalışlar) ve 1'nci Kuvve-i Seyyare Komutanı Ethem Bey katılmışlardı.¹²⁴

Toplantıya katılanlardan Albay İzzettin Bey'in verdiği bilgiye göre; Ali Fuat Paşa cephaneye durumu hakkında bilgi vermiş, başarı elde edilse bile harekâtın devamında cephaneye eksikliği yaşanacağını vurgulamıştı. Ethem

¹¹⁷ XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri (Eylül 1919-Kasım 1920), Cilt: IV, Hazırlayanlar: Çiğdem Aslan, Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2013, s. 1856, Belge No: 837.

¹¹⁸ Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri, s. 1858, Belge No: 838.

¹¹⁹ Murat Burgaç, "Gediz Taarruzu ve Sonuçları", s. 52.

¹²⁰ Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri, s. 1880, Belge No: 848.

¹²¹ Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri, s. 1895, Belge No: 854.

¹²² Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri, s. 1897, Belge No: 855.

¹²³ Halıcı, Ethem, s. 154, Ayfer Özçelik, "Gediz Taarruzu", ATAM Dergisi, Cilt: VII, Sayı: 21, s. 584.

¹²⁴ TİH Batı Cephesi, Cilt: II, 2. Kısım, Ankara, 1991, s. 428-429.

Bey ise baskın şeklinde bir taarruzla hem Gediz'deki Yunan tümeninin yok edilebileceğini, hem de cephaneye ele geçirilebileceğini söyleyerek taarruz yapılmasını istemişti. Ayrıca Kuvve-i Seyyare'nin hem Yunanlıların Uşak'tan takviye almasını, hem de Uşak'a geri çekilmesini engelleyebileceğini savunmuştu. Albay Arif de onu desteklemiş, Albay Kazım ise görüşünü net olarak ortaya koymamakla birlikte Ethem'i desteklediğini hissettirmişti. Yapılan görüşmeler sonucunda bu toplantıdan taarruz kararı çıkmıştı.¹²⁵

1920 yılı Ekim ayında Batı Cephesi'nin kuruluşunda; 24'ncü, 11'nci, 61'nci, 23'ncü ve 57'nci Piyade Tümeni ile mürettep tümen ve 1'nci Süvari Tümeni bulunmaktaydı.

57'nci Tümen, mürettep tümen ve 1'nci Süvari Tümeni merkezi Konya'da bulunan Albay Fahrettin Bey komutasındaki 12'nci Kolordu'ya bağlanmıştı.

Nizami ordu teşkilatından başka milli kuvvetlerden Çerkes Ethem Bey komutasında 1'nci Kuvve-i Seyyare bulunuyordu. Ayrıca Kütahya Milli Alayı ile Gökbayrak Taburu da bulundukları mıntikalardaki tümenlere bağlanmışlardı.

Bu suretle, 1920 yılı Ekim ayında Batı Cephesinin umumi kuvveti, 30.000 tüfek, 105 makineli tüfek, 5.000 kılıç, 52 top ve 7 uçaktan oluşuyordu. Bu kuvvet, Yunan ordusunun Bursa ve Uşak cephelerinde bulunan 9 piyade tümeni kuvvetinin yarısı ile dörtte üçü arasında bir kuvvetti.¹²⁶

24'ncü Tümen'e bağlı Gökbayrak Taburu, Bağçecik-İznik arasında, Pazarcık ve Yenişehir milli taburları İnégöl ve Yenişehir'de Yunan kuvvetleri ile temasta, 24'ncü Tümen Pazarcık-Nazıfpaşa arasında ihtiyatta, 1'nci Kuvve-i Seyyare, Çavdarhisar'da ileri müfrezeleri ile 23'ncü Tümen birinci hatta Dumlupınar'da bulunuyordu. Mürettep tümen Afyonkarahisar'da ihtiyattaydı. 57'nci Tümen Denizli'de düşmanın güney kanadında konuşlanmıştı.

¹²⁵ İzzettin (Çalışlar), 61. Fırka'nın Gediz ve Kütahya Muharebeleri, 84 numaralı Askeri Tarih Mecmuası Tarih Kısmı, Yıl 5, Sayı 25, 1 Mart 1932, s. 6-7'den nakleden Halıcı, *Ethem*, s. 154.

¹²⁶ Cebesoy, *Hatıralarım*, Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s. 534-536.

Batı Cephesi ihtiyatı Ertuğrul Grubu ise Eskişehir-Seyitgazi arasında olup diğer kıta ve kolları Eskişehir, Afyonkarahisar ve Konya'ya dağılmıştı.¹²⁷

Yunan Kuvvetleri ise, Başkomutanlık Karargâhıyla İzmir'de, muharip birlikleri ile İzmit-Yenişehir-Gediz-Uşak-Nazilli hattında bulunmaktaydı.¹²⁸

Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra, Cephe Komutanı Ali Fuat Paşa 19.10.1920 tarihinde birliklerine taarruz emrini vermişti.¹²⁹ Muharebeye iştirak eden kuvvetler, 61'nci ve 11'nci Tümenler ile bir depo alayı, 1'nci Kuvve-i Seyyare ve Kütahya batısında Emet kazasında Dr. Fazıl Bey'in teşkil ettiği milli müfrezeden kurulmuştu.¹³⁰ Taarruz planına göre birlikler bulundukları yerden hareketle 22/23.10.1920' de hazırlık mıntıklarına gidecek ve 23/24.10.1920 sabaha karşı taarruz edeceklerdi.¹³¹ 61'nci Tümen Kütahya-Gediz şosesinin iki tarafından taarruz edecek ve 11'nci Tümen de bunun solundan hareket edecekti. Çerkes Ethem'in Kuvve-i Seyyaresi de daha soldaki vadilerden, Gediz-Uşak şosesini yani düşmanın geri çekilme yönünü kesecekti.¹³²

Kıtalar 21, 22 ve 23 Ekim günleri gece yürüyüşüyle ilerlemişlerdi.¹³³ 24 Ekim günü sabah erken saatlerde taarruz başlamıştı.¹³⁴ Yoğun bir sis altında başlayan taarruz; yaklaşık yarım saatlik topçu ateşinin ardından 11'nci ve 61'nci Tümen piyadelerinin hücumla geçmesiyle devam etmişti.¹³⁵ Sisli ve yağmurlu bir havada başlayan bu muharebe çok kanlı ve şiddetli bir şekilde

¹²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-1, Teşrinievvel 1920 (1336) Garp Cephesi Kuruluşu, TİTE Arşivi, Kutu: 323, Gömlek: 17, Belge: 17-1, Cebesoy, *Hatıralarım*, Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s.534-536.

¹²⁸ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 2. Kısım, Ankara, 1991, s. 428-429.

¹²⁹ Ayfer Özçelik, "Gediz Taarruzu", *ATAM Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 21, s. 585.

¹³⁰ Özalp, *Milli Mücadele*, Cilt: I, s. 164.

¹³¹ Özçelik, "Gediz Taarruzu", s. 585.

¹³² Apak, *Garp Cephesi*, s. 199. Ali Fuat Cebesoy, *Bilinmeyen Hatıralar Kuvayı Milliye ve Cumhuriyet Devrimleri*, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2001, s.104.

¹³³ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 55.

¹³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-2, Gediz Taarruzu Krokisi, TİTE Arşivi, Kutu: 323, Gömlek: 17, Belge: 17-2.

¹³⁵ Murat Burgaç, "Gediz Taarruzu ve Sonuçları", s. 53.

geç vakte kadar devam etmişti.¹³⁶ 11'nci Tümen yağmurlu ve çamurlu bir havada ancak iki topu getirebilmişti. Sis kalkınca ilerideki birliklerini Yunan mevziinin çok yakınında bularak şiddetli ateş karşısında dağılmışlardı. Tümenin toplanarak tekrar taarruza geçmesi uzun sürmüş ve bu taarruz da başarılı olmamıştı.

61'nci Tümen düşmana 300 metre kadar yaklaşmış ve bir yerde de düşman mevziine girmişti. Karşı taarruzla buradan atıldığı gibi 11'nci Tümen'in gerilemesi üzerine de savunmaya geçmişti. Ethem'in seyyar kuvveti ve Emet Taburu da düşman gerilerine saldırmakta geç kalmışlardı.¹³⁷

Ali Fuat Paşa taarruzun gerçekleştiği 24.10.1920 günü öğleye doğru cepheye yaptığı gözetlemede harekâtın başarılı olmadığını görmüş fakat bu vaziyette beklemenin, Türk tarafının takviye alma ihtimalinin bulunmamasına karşılık, Yunanların böyle bir imkânâ sahip olmaları yüzünden düşman lehine olacağına karar vererek güneşin batmasından önce tekrar taarruza geçmelerini birliklerine emretmişti.¹³⁸ Bu emir Ertuğrul Grubu Kumandanı tarafından tümen kumandanlarına duyurulurken, 11'nci ve 61'nci Tümenler harekete geçmişlerse de kuvvetle tutulmuş Yunan mevziilerine bir türlü girilememiş, Kuvve-i Seyyare ise ikinci defa taarruz emrini yerine getirmemişti.¹³⁹

24 Ekim 1920 günü başlayan muharebeler çok şiddetli olmuştu.¹⁴⁰ Ancak Gediz taarruzu umulanı vermemişti.¹⁴¹ Akşam saat sekizde, Ali Fuat Paşa tarafından taarruza devamın, tümenlerin kayıplarının çok olması sebebiyle gereksiz ve tehlikeli olduğu kanaatiyle geri çekilme emri verilmişti.¹⁴²

¹³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: V, s. 223, 27.10.1920.

¹³⁷ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 217.

¹³⁸ Şaduman Halıcı, *Ethem*, E Yayınları, İstanbul, 2016, s. 155.

¹³⁹ Özçelik, "Gediz Taarruzu", s. 587.

¹⁴⁰ Özalp, *Milli Mücadele*, s. 166.

¹⁴¹ İbrahim Artuç, *Kurtuluş Savaşı'nın Zorlu Yılları*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2002, s. 209.

¹⁴² Özçelik, "Gediz Taarruzu", s. 581-589. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, Cilt: II, s.437-438, Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt: III, s. 256. "24 Ekim'de yapılan muharebelerde Yunanlar 24 ölü 72 yaralı vermişlerdi. Türk 11'nci Tümeni 9

Yunan tümeni 25 Ekim günü de taarruzun devam edeceğini sanarak gece Gediz mevziini bırakıp Hamidiye hanında bir mevzii tutmuştu. 26 Ekim sabahı Gediz'den gelen 12 yaşında Ahmet adında bir çocuk Yunan birliğinin Gediz'den çekildiğini haber vermiş ve Gediz Türk birlikleri tarafından ele geçirilmişti.¹⁴³

27 Ekim 1920 günü Büyük Millet Meclisi'nde yapılan görüşmelerde Genelkurmay Başkanı İsmet Bey muharebeyle ilgili şunları söylemiştir:

"24 Ekim sabahı Gediz istikametinde, Gediz üzerine bir taarruz harekâtı yaptık, sisli ve pek yağmurlu bir havada sabahleyin erken başlayan bu muharebe çok kanlı bir şekilde, geç vakte kadar devam etti ve düşman Gediz etrafında hazırlamış olduğu mevzileri büyük zayıyla terk etmeye mecbur oldu."¹⁴⁴

Aynı gün yayınlanan resmi tebliğde de, Yunanların, 25 Ekim sabahı, büyük zayıyla Gediz'i terk ettikleri yazılmıştır.¹⁴⁵

Aslında gerçekler tam olarak böyle değildi. Ortada elde edilmiş bir başarı yoktu. Ali Fuat Paşa da; 28 Ekim'de Genelkurmay Başkanlığı'na, Milli Savunma Bakanlığı'na ve gruplara yazdığı harp raporunda harekâtın tam olarak nasıl sonuçlandığını şu şekilde özetliyordu: "Harekâtın birinci safhası başarıyla tamamlanarak Gediz'deki düşman tümeni mağlup edilmiş ise de ikinci safhası yani düşmanı sıkı bir takip mümkün olmamıştır. Düşman 28 Ekim'de Hamidiye Hanı civarında bulunan Kuvve-i Seyyare'ye karşı taarruz yaparak geri çekilmeye mecbur etmiş ve aynı zamanda Bursa ve Yenişehir cephesindeki kuvveti ile taarruza geçerek Yenişehir ve İnégöl'ü işgal etmişti."¹⁴⁶

31 Ekim tarihinde ise Yunanlar herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan, Gediz'i tekrar işgal etmişler ve böylece 9 gün süren muharebe başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

subay, 133 er şehit, 10 subay, 168 er yaralı vermişti. 61'nci Tümenin kaybı ise 3 subay 24 er şehit, 3 subay, 24 er yaralıydı."

¹⁴³ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 217.

¹⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: V, s. 223, 27.10.1920.

¹⁴⁵ "Hâkimiyeti Milliye Gazetesi", Resmi Tebliğ, 25 Teşrinievvel, 27.10.1920, s. 2.

¹⁴⁶ *Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri*, s. 2009, Belge No: 905.

Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta Gediz taarruzu ile ilgili şunları söylemiştir: "O günlerde bu taarruz lehinde, her tarafta ve Meclis'te müthiş bir propaganda yapılıyordu. "Yunan tümeni Gediz'de tek başınadır. Biz onu orada yok ederiz. Parlak bir durum ortaya çıkar. Zaten Yunan ordusu kaçmaya hazırdır." sözleriyle, Gediz taarruzunun gerekli olduğu, neredeyse genel bir kanaat haline getirilmek isteniyordu. Gediz Muharebesi'nden sonra genel durum feci bir görünüş arz edince, her tarafta dedikodular, haklı ve haksız tenkitler başlamıştı. Bazıları hele Kuvve-i Seyyareciler, Ethem ve kardeşleri, bütün suçu cephe komutanına ve düzenli ordu tümenlerine atarak, kendilerinin güç durumda bırakılmış oldukları yolunda propaganda yaptırıyorlar ve "Ordu Komutanı kendi hatalarını kapatmak için kusuru bize yükletiyor." diyorlardı. Ordu da Kuvve-i Seyyare'nin hiçbir iş yapmadığını, yapma gücünde olmadığını, savaşta verilen emirlere uymadığını, daima tehlikeden uzak bulunduğunu iddia ve ispat ediyordu.¹⁴⁷

Sonuç olarak, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'nın, Kuvayı Milliye kumandanları ve özellikle Ethem Bey'in teklif ve teşvikleriyle, Genelkurmayın tüm uyarılarına ve çekincelerine rağmen, giriştiği Gediz Taarruzu başarısızlıkla sonuçlanan bir taarruz olmuştu. Bu taarruz; Batı Cephesi'nin ikiye bölünmesi, cephe kumandanının değiştirilmesi ve Moskova'ya gönderilerek cephe görevinden uzaklaştırılması en önemlisi Kuvayı Milliye Teşkilatını tamamen ortadan kaldırma sürecinin başlatılması gibi son derece önemli askeri ve siyasi sonuçlar doğurmuştu.¹⁴⁸

1.3. ÇERKES ETHEM OLAYI

Çerkes Ethem, Anadolu isyanları sırasında ön plana çıkmış, bir aralık Ankara'da bir Milli kahraman gibi saygı görmüştür. Ancak kısa bir zaman sonra, hem asi, hem de vatan haini olarak hareket sahası dışına itilmiş, Yunanlara sığınmış ve sahneden silinmiştir. Çerkes Ethem'in macerası çok ilgi çekici evreler gösterir. Bu olayların gerek Milli Mücadele'nin bir devrinde

¹⁴⁷ Atatürk, *Nutuk*, s. 340-341.

¹⁴⁸ Murat Burgaç, "Gediz Taarruzu ve Sonuçları", s. 58-59.

gelişmesi, gerek bu mücadelenin o zamanki içyapısı ve ruhsal koşulları bakımından önemlidir.¹⁴⁹

Ethem, Kafkasya'dan gelerek Bandırma'ya yerleşen ve çiftçilikle uğraşan Ali Bey'in en küçük oğluydu.¹⁵⁰ Ethem'in İlyas, Reşit, Nuri, Tevfik ve Remziye adında beş kardeşi vardı. Kardeşlerinden İlyas, Nuri ve Remziye'nin ne zaman ve nerede yaşamlarını yitirdikleri ile bilgiler net değildir.¹⁵¹ Ethem'in ağabeyleri olan Tevfik ve Reşit Harbiye Mektebi'nde okumuşlar, Tevfik Yüzbaşı rütbesine kadar yükselmiş, Reşit ise orduda on yıl kadar hizmet ettikten sonra Saruhan Milletvekili olmuştu.¹⁵²

Ethem ilk ve orta öğrenimini Bandırma'da görmüştü. Balkan Savaşı'na ve Birinci Dünya Savaşı'na kardeşleriyle beraber katılmıştı. Savaştan sonra memleketine dönmüş, Bandırma ve çevresinde eşkıyalık yapmaya başlamıştı.¹⁵³

İzmir'in Yunanlar tarafından işgalinden sonra memleketin çeşitli yerlerinde kurulan mahalli mukavemet teşkilatı arasına katılarak, o yıl bir kısım atlı kuvvetiyle Salihli cephesini kurmuş, kendisini Salihli Cephe Komutanı ilan etmiş, sonra da kuvvetlerine Kuvve-i Seyyare adı verilmişti.¹⁵⁴

Ethem'in iç ayaklanmaların bastırılmasında, özellikle Anzavur kuvvetlerini yenip dağıtmada¹⁵⁵, Düzce, Adapazarı ve daha sonra Yozgat ayaklanmalarının bastırılmasında, Ankara'nın ve Ankara hükümetinin korunmasında önemli hizmetleri olmuştu.¹⁵⁶

¹⁴⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.290.

¹⁵⁰ Çerkes Ethem, *Anılarım*, Berfin Yayınları, 1993, İstanbul, s. 7.

¹⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Halıcı*, Ethem, s. 3. "Asker olan İlyas ve Nuri'nin ne zaman ve nerede yaşamını yitirdiği tartışmalıdır. Kimi kaynaklar 1900 yılı başlarında, Rum çeteleriyle girdikleri çatışmalarda yaşamlarını yitirdiklerine işaret ederken, Ahmet Efe, İlyas'ın 1897 Türk Yunan Savaşı'nda, Nuri'nin ise Yemen'de şehit düştüğünü belirtmektedir.

¹⁵² Çerkes Ethem, *Anılarım*, s. 7.

¹⁵³ Şaduman Halıcı, *Ethem*, E Yayınları, İstanbul, 2016, s. 4-17.

¹⁵⁴ TİH Batı Cephesi, Cilt: II, 3. Kısım, s.67.

¹⁵⁵ "Hâkimiyeti Milliye Gazetesi", Anzavur'un Takip ve Tenkili, 01.05.1920, s. 3.

¹⁵⁶ Mustafa Budak, *Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar*, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 1995, s.82.

Ayaklanmalar bastırılmış, BMM biraz nefes almıştı. Ancak Ethem'in kanunsuz ve keyfi hareketleri halkın BMM'ye olan adalet duygusunu ve güvenini de sarsmıştı.¹⁵⁷

Ne yazık ki; Ethem ve kardeşleri, Adana ve Gaziantep cephesinin gerçek kahraman savunucuları gibi zamanın şartlarına uyarak, komuta altına girmemişler ve keyfi hareketlerine devamda ısrar etmişlerdi.¹⁵⁸

Ethem'in Yozgat'ta başına buyruk davranması, halka zulmetmesi, vergi toplaması, Ankara Vali Vekili Yahya Galip'in kendisine teslimi ile onu cezalandırmak istemesi Ankara'yı kızdırmıştı. Yozgat İsyanı aslında bir bakıma Çerkes Ethem için dönüm noktası olmuştu.¹⁵⁹ Böylece Mustafa Kemal ile Çerkes Ethem'in arasında ilk çatışma ortaya çıkmıştı. Hatta Çerkes Ethem'in Ankara'ya tehditler savurarak, Yozgat'a gelen bir mebus heyeti önünde "Ankara'ya gelirsem Büyük Millet Meclisi Reisi'ni Meclisin önünde asacağım" dediği söylenmişti.¹⁶⁰

Bu çatışma bir başlangıç olmuş, daha sonraki süreçte Ethem ve kardeşleri pek çok konuda BMM Hükümeti ile ters düşmüştü. Bu konuların bazıları şöyle sıralanabilir:

1. İstiklal Mahkemelerini ve Kararlarını Tanımamaları:

İstiklal Mahkemeleri 18 Eylül 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi tarafından kurulmuş¹⁶¹ ve bundan böyle kaçak erler ve casusların bu mahkemelerde yargılanmasına karar verilmişti. Bu kanundaki emri alan Ethem ve Tevfik, bu karara şiddetle karşı çıkmıştı.¹⁶²

2. Kendilerinde Bulunmayan Unvanları ve Yetkileri Kullanmaları:

¹⁵⁷ Halıcı, *Ethem*, s. 130.

¹⁵⁸ TİH Batı Cephesi, Cilt: II, 3. Kısım, Ankara, 1991, s.67.

¹⁵⁹ İbrahim Sadi Öztürk, *Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde İç İsyanlar*, Ankara 2007, s. 53.

¹⁶⁰ Cemal Şener, *Çerkes Ethem Olayı*, Ant yayınları, İstanbul, 1986, s. 51, Ayrıntılı bilgi için bkz. Cebesoy, *Hatıralarım*, s. 509. Ali Fuat Cebesoy hatıralarında Çerkes Ethem ile ilgili şöyle söylüyor: "Yozgat Ayaklanmasının bastırılmasındaki başarısından lüzumundan fazla takdir ve iltifatlara mazhar olan Ethem ve birliklerinde esasen mevcut olmayan askeri disiplin büsbütün gevşemişti. Milli idareye olan bağlılıkları zayıflamıştı. Gediz Muharebelerinde ben bunu çok yakından müşahade etmiştim."

¹⁶¹ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, AD Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 1997, s. 52.

¹⁶² TİH Batı Cephesi, Cilt: II, 3. Kısım, s.68-78.

Yeni kabul edilen teşkilata göre Ethem'in Kuvve-i Seyyaresi'ne 1. Kuvve-i Seyyare adı verilmiş fakat Ethem, birliğinin bu şekilde adlandırılmasını kabul etmeyerek, kendiliğinden birliğine Umum Kuvve-i Seyyare ve kendisini de Umum Kuvve-i Seyyare Komutanı ilan etmek suretiyle komutanlık durumunu muhafaza da fiilen direnmekteydi.¹⁶³

25 Aralık 1920' de Meclis tarafından gelişigüzel er toplanması yasaklanmıştı. Bu karar da Ethem ve kardeşlerinin hoşuna gitmemişti. Ethem'in asker toplamasına İçişleri Bakanı Refet Bey'in engel olması, Çerkes Ethem'in Albay Refet Bey'e sert ve küçültücü bir ifade kullanarak hakaret etmesine sebep olmuştu.¹⁶⁴

3. Komutanların Tanınmaması:

9 Kasım 1920'de Batı Cephesi Komutanlığı'nın ikiye ayrılması ve milli kuvvetlerin ordu kuruluş ve kadroları içine alınması hakkındaki karar da Ethem ve kardeşleri üzerinde iyi bir etki yaratmamıştı. 18 Kasım 1920'de Büyük Millet Meclisi yayınladığı bir bildiri ile "Başkomutanlık yetkisinin Meclis elinde bulunduğu" bildirmişti.¹⁶⁵

1'nci Kuvve-i Seyyare Komutan Vekili Yüzbaşı Tefik de, kuruluşunda bulunduğu Batı Cephesi Komutanlığı'nın emirlerini yerine getirmemeye başlamıştı.

Ordunun kuvvet durumu ve miktarı ile ilgili bütçesini düzenlemek isteyen Batı Cephesi Komutanlığı, birliklerinden kuvvetlerinin mevcudu ile ilgili muntazam birer liste istemişti. Cephe birliklerinin hepsinden cevap gelmesine rağmen Ethem'in Kuvve-i Seyyaresi mevcut listesini göndermedi. Bu konuda cepheden istenen açıklamaya gelen cevapta Yüzbaşı Tefik şöyle diyordu: "Kuvve-i Seyyare ne bir tümen ne de düzenli bir kuvvet haline getirilemez."

4. Düzenli Ordu Karşıtı Tutumları:

¹⁶³ Atatürk, *Nutuk*, s. 319.

¹⁶⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s. 68-78.

¹⁶⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 68-78.

Çerkes Ethem ve Ankara Hükümeti'nin ilişkilerinin bozulmasının en önemli sebebi, düzenli ordu kurulmasına Çerkes Ethem ve kardeşlerinin karşı çıkmasıydı.¹⁶⁶ Ethem daha düzenli ordu kurulmadan, düzenli birliklerin yapacağı askeri girişimleri önlemeye çalışmıştı.¹⁶⁷ 1920 yılının Kasım ayında, Çerkes Eşref ve Demirci Efe'yle haberleşmiş, düzensiz ordunun tamamını emri altına almaya çalışmıştı.¹⁶⁸

Mustafa Kemal Paşa, Çerkes Ethem meselesini bir silahlı çatışmaya varmadan halletmek için hiçbir teşebbüsü ihmal etmiyordu. Hiç değilse, anlamak için elden gelen her şeyin yapılmasını istiyordu.¹⁶⁹ Bu düşünce ile Ankara'da bulunan Ethem ve Reşit Beyler ile bazı kişileri yanına alarak bizzat Eskişehir'e gitmeye ve orada İsmet Bey ile de birleşerek yüz yüze konuşmaya karar vermişti. Bu kararını uygulamak üzere 3 Aralık 1920 tarihinde özel bir trenle Eskişehir'e hareket etmiş fakat durumun kendi aleyhinde geliştiğini kabul eden Ethem Bey, Eskişehir'e gelir gelmez ortadan kaybolmuştu. Buna rağmen Eskişehir'de bir toplantı yapılmış, bu toplantıda Ethem Bey'in kardeşi Reşit Bey, kimsenin emrine giremeyeceklerini çok sert bir dille ifade etmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa: "Bu dakikaya kadar sizinle eski bir arkadaşınız sıfatı ile ve sizin lehinizde bir sonuca varmış olmak için konuşuyordum. Bundan sonra, arkadaşlık ve yakınlığım son bulmuştur. Şimdi karşınızda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve Hükümeti'nin Başkanı bulunmaktadır. Devlet Başkanı olarak Batı Cephesi Komutanı'na durumun gereğini yerine getirmek üzere yetkisini kullanmasını emrediyorum." demiş ve bu sözler üzerine İsmet Paşa'da: "Emrimde bulunan komutanlardan

¹⁶⁶ *TIH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s.68-78. Ayrıntılı bilgi için bkz. Atatürk, Nutuk, s. 354. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta konuyla ilgili şöyle söylüyor: "Kolaylıkla anlaşılmakta idi ki, Ethem ve Tefik kardeşlerle, kendileri gibi düşünen bazı arkadaşları, milli hükümete karşı isyana karar vermişlerdi. Bu kararlarının uygulanması için Tefik Bey cephede bahane ararken ve kuvvetlerini cepheyi terk ederek toplarken, Ethem Bey, milletvekili olan kardeşi Reşit Bey ve daha birtakımları da siyasi yoldan çalışıyorlardı. İsyan planında başarılı olabilmek için, her şeyden önce, buna engel sayılan Batı Cephesi'ndeki ordunun başında bulunan komutanın itibar ve makamından düşürülerek orduya hâkim olunması gerekiyordu. Ondan sonra da meclis kamuoyunu tamamıyla kendi lehlerine çevirerek komutan, bakan veya hükümet düşürmekte kolaylık sağlamak önemli bir noktaydı. İşte bu maksatlarla çalışmakta olduklarına bizde şüphe kalmamıştı. Biz de durumu olduğu gibi ciddi saydık. Siyasi ve askeri tedbirlerimizi ona göre uygulamaya başladık."

¹⁶⁷ Halıcı, *Ethem*, s. 169.

¹⁶⁸ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 79.

¹⁶⁹ Selek, *Hatıralar*, s. 224, Budak, *İç Ayaklanmalar*, s. 82.

herhangi biri bana karşı gelmiş olabilir. Ben onu yola getirmeye ve cezalandırmaya muktedirim. Bu konuda daha kimseye karşı aczimi itiraf etmiş ve hiç kimsenin bana ait olan bu görevin kolaylıkla yerine getirilmesi için yardımını rica etmiş değilim. Ben vaziyetin icabını yaparım." deyince, Reşit Bey daha yumuşak bir tonla konuşmaya başlamış ve kardeşlerinin yanına gönderildiği takdirde anlaşmazlığın giderilebileceğini söylemişti.¹⁷⁰

Bu görüşmeden sonra Kazım Paşa ile Reşit Bey Kütahya'ya giderek 5 Aralık 1920 tarihinde Ethem Bey'le görüşüp, meseleleri tartışmışlar, bu konuşmadan sonra Çerkes Ethem ve kardeşleri, Cephe Komutanı'nın emirlerine uyacaklarını taahhüt etmişler ise de gerçek maksatlarının zaman kazanmak ve bu zaman içinde mümkün olabildiği kadar kuvvet toplamak, Düzce'de bulunan Sarı Efe kuvvetleri ile Lefke'de bulunan Gökbayrak Taburunu kendilerine katmak ve Demirci Mehmet Efe'nin de ayaklanmasını sağlamak olduğu anlaşıyordu.¹⁷¹

Kütahya'da yapılan görüşmelerden sonra Çerkes Ethem ve kardeşlerinin davranışlarında herhangi bir değişiklik olmamış, aksine Kütahya Vali Vekili Kadı Ahmet Asım Efendi'yi ağır surette cezalandırmışlardı. Bu hareketi Meclis hoş karşılamamıştı, meseleyi tartışmışlar, hükümeti sıkıştırmışlar ve ilgililer hakkında soruşturma yapılmasını istemişlerdi. Batı Cephesi Komutanlığı da gerekli soruşturmanın yapılarak bildirilmesini, Kuvve-i Seyyare Komutanlığına yazmıştı. 19 Aralık 1920 tarihli "Umum Kuvve-i Seyyare ve Kütahya Havalisi Komutan Vekili" imzasıyla gelen cevapta "Abdullah Bey her ne yapmışsa tarafımdan verilen kesin emir üzerine yapmıştır ve yapmaya da mecburdu. Bu konunun gerekçesi ile ilgili Bakanlıklara arz edilmişti. Kendisinin geri dönmesi için kesin emir verildiği zat-ı aliniz tarafından bildiriliyor. Döndüğü takdirde mutlaka idam edeceğim." deniyordu.

Bu gelişmeler üzerine bir taraftan askeri tedbirler gözden geçirilirken, diğer taraftan da 23 Aralık 1920 tarihinde Ethem Bey'e yeni bir heyet

¹⁷⁰ Atatürk, *Nutuk*, s. 355-357, Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt: IV, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 13-14.

¹⁷¹ Özalp, *Milli Mücadele*, s.168. Atatürk, *Nutuk*, s.357-359. Tansel, *Mudanya'ya Kadar*, Cilt IV, s.14.

gönderilerek uzlaşmak istenildiği bildirilmişti. Şartlar kabul edildiği takdirde Kuvve-i Seyyare belli bir kadro ile devam edecekti. 24 Aralık 1920 tarihinde Kütahya'ya ulaşan heyetin orada serbest bir surette görev yapamadığı ve bir başarı sağlayamadığı anlaşılnca, Mustafa Kemal Paşa 27 Aralık 1920'de bu heyete görevlerinin son bulduğunu bildirmiş, geri dönmelerini istemiş ve Cephe Komutanlarına "asi Ethem ve kardeşleri aleyhine harekete geçmelerini" emretmişti.¹⁷²

Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, Kütahya'dan hareket etmeden önce Ethem'e son bir kez ikazda bulunmak için 31 Ocak 1921 tarihinde telgraf çekmişti. Ethem meydan okuyan bir cevap vermişti. Telgrafını "Taarruzunuzu bekliyorum." cümlesiyle bitiriyordu.¹⁷³

Mustafa Kemal de 30 Aralık 1920 günü Meclis'te yapılan gizli görüşmede Çerkes Ethem hadisesinin bu boyuta gelmesini şu sözleriyle anlatmıştır: "Silah patlamadan ve bir fenalığa meydan vermeden bu meseleyi halletmek için bir buçuk aydan beri geceli, gündüzlü çalışmaktayız. Bütün arkadaşlarımız bunu pekâlâ biliyor. Yalnız burada, nazari çalışmak değil, bir buçuk aydan beri bizzat o arada gidip çalışmak suretiyle hadiseyi tevkif etmişim. İhtimal ki bir buçuk ay evvel, dün başlamış olan hareket başlayabilirdi. Bir buçuk aydan beri ordu kısmı küllileri bu meselenin halline hazır bulunuyordu ve düşmanla meşgul olamadı. Binaenaleyh bunun daha fazla uzamasına imkân yoktur ve görüyorsunuz Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey böyle bir ihtimali bertaraf etmek için Ethem Bey'e haber veriyor. Ben Kütahya'yı işgal edeceğim, Kuvve-i Seyyareyi oradan çekiniz diyor."¹⁷⁴

İsmet Bey'in telgrafına Çerkes Ethem'in verdiği cevap üzerine harekât başlamıştı. Bursa'da bulunan Yunan kuvvetlerine karşı bir piyade tümeni bırakılarak, iki piyade tümeni ile bir süvari tugayına Eskişehir'in güneybatısında ve Kütahya doğrultusunda yığınak yaptırılmıştı. Uşak'ta bulunan Yunan kuvvetlerine karşı da, cephede yalnız bir tabur bırakılarak, iki

¹⁷² Tansel, *Mudanya'ya Kadar*, Cilt: IV, s. 14-16. Atatürk, *Nutuk*, s.359-369.

¹⁷³ Selek, *Hatıralar*, s. 228-229.

¹⁷⁴ TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I, s. 295, 30.12.1920.

piyade tümeni ile yedi süvari alayına, Dumlupınar yakınlarında ve yine Kütahya doğrultusunda yığınak yaptırılmıştı.¹⁷⁵

Kuvvetler hareket emrini alır almaz, derhal Kütahya'da bulunan asi Ethem kuvvetleri üzerine yürüyüşe geçmişlerdi. 29 Aralık 1920 günü Kütahya'yı işgal etmişler, üç gün sonra da Batı ve Güney cephelerinden hareket eden bütün kuvvetler, 30-40 kilometre ilerisinde ve Gediz yönünde bir hatta birleşmişlerdi. Asi Ethem, kuvvetlerini hiçbir yerde durdurmaya ve direnişe geçirmeye cesaret edemedi Gediz üzerine çekilmişti.¹⁷⁶

Ethem kuvvetlerinin peşine düşen birlikler, 5 Ocak 1921 günü Gediz'i işgal ederek, o bölgede toplanmışlardı. Ethem ve kardeşleri de, kuvvetleri ile birlikte düşman saflarındaki yerlerini almışlardı.

6 Ocak 1921 günü Yunan taarruzu başlamış, Ethem ve kardeşleri de kendilerine düşen görevi yerine getirmekten geri durmamışlardı. Tekrar Kütahya'ya yönelerek, orada bulunan 61'nci Tümen'e saldırmaya başlamışlardı. Şimdi Çerkes Ethem ve kardeşleri gerçek yüzleriyle ortaya çıkmış bulunuyorlardı. Bundan dolayı, 8 Ocak'ta M. Kemal Paşa, Meclis'te savaş durumunu açıklarken "Ethem, Tevfik ve Reşit Beyler!" diye kendilerinden bahsedince bir milletvekili "Paşa hazretleri, artık bey demeyiniz, hain deyiniz." ihtarında bulunmuştu.¹⁷⁷

Bu gelişmelerden sonra 8 Ocak 1921 günü yapılan meclis toplantısında Ethem ve kardeşleri Tevfik ile Reşit'in vatan haini oldukları hakkında karar alınmış ve Reşit Bey milletvekilliğinden ihraç edilmişti.¹⁷⁸

9 Ocak günü asi Ethem kuvvetlerinden 300 kişilik bir müfreze, Susuz Kaya'da bulunan 14'üncü Süvari Alayına taarruz etmiş ve alay Ortanca sırtlarına çekilmişti. Asilerin diğer bir kuvveti de Dereköy kesimindeki piyade

¹⁷⁵ Atatürk, *Nutuk*, s.370.

¹⁷⁶ TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I, s. 299, 30.12.1920.

¹⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s. 228, 08.01.1921, Atatürk, *Nutuk*, 372-375.

¹⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s. 228, 08.01.1921, Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-3, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer: 30-18-1-1/2-27-3, 08.01.1921.

bölüğüne taarruz etmişse de geri atılmıştı. Kütahya'dan İnönü'ye nakle hazırlanan 174'üncü Alayın hareketi bu yüzden gecikmişti.¹⁷⁹

11 Ocak günü Ilıca Dağı kuzey yamaçlarından bulunan asiler Kütahya'ya doğru bir ateş baskını yapmışlardı. Aynı zamanda Kütahya'nın güneybatısında Yokuşbaşı civarına kadar sokulan ve 600 kadar tahmin edilen asi ile 61'nci Tümen birlikleri arasında devam eden muharebe gece geç saatlere kadar devam etmiş ve geceleyin Ilıca Dağı kuzey eteklerinde asiler tenkil ve mevziileri işgal olunmuştur.¹⁸⁰

İzzettin Bey 11 Ocak 1921 öğlesinden 13 Ocak gece yarısına kadar devam eden şiddetli ve kritik çarpışmalar sırasında, süvari gruplarının da taarruza katılması zamanının geldiğini Genelkurmay Başkanlığı'na bildirmişti. Refet Paşa, Güney Cephesi'nden getirtmekte olduğu 8. Tümen yetişebildiği takdirde, 14 Ocak'ta taarruza geçmek niyetinde olduğunu, birliklerine bildiriyordu. İzzettin Bey, 11, 12 ve 13 Ocak günlerindeki muharebelerden sonra, akşam gün batarken yaptığı bir karşı taarruzla asileri yenerek kaçmaya mecbur etmişti. Refet Paşa, muharebeye seyirci kalmak suretiyle büyük bir fırsatı kaçırmış; Ethem'i ve kuvvetlerinin geri çekilmesine elverişli bir durum yaratmıştı. 14 Ocak günü emrinde bulunan bütün süvari kuvvetlerini Süvari Tümen Komutanlarından Derviş Bey'in emrine vererek, onu Ethem'in takibiyle görevlendirmişti. Derviş Paşa, Afşar'da, özellikle Gediz'de Ethem kuvvetlerinin gerilerine doğru, geceleri de yürümek suretiyle indirdiği korkunç darbelerle Ethem kuvvetlerine büyük zarar verdi. Derviş Bey emrindeki süvarilerle Ethem ve kardeşlerini 14 Ocak'tan 22 Ocak'a kadar dokuz gün nefes aldırmaksızın durmadan takip etmişti. Sonunda Ethem kuvvetleri esir edilmiş; yalnız Ethem, Tevfik ve Reşit kardeşler Yunan ordugâhına kaçabilmişlerdi.¹⁸¹

Böylece 28 Aralık 1920'de başlayan harekât, asilerin yenilgisiyle son bulmuştu. Kıtalar gerek yürüyüşlerde, gerekse muharebelerde azami gayret ve fedakârlık göstermişlerdi. Subayların ve eratın asilere karşı maneviyatı

¹⁷⁹ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.072, Kutu No: 569, Gömlek No: 1, 09.01.1921.

¹⁸⁰ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.107, Kutu No: 569, Gömlek No: 11, 11.01.1921.

¹⁸¹ Atatürk, *Nutuk*, 372-375.

çok yüksekti. Özellikle subaylar, memleketi uçuruma götüren asilere şiddetle karşı koymuşlardı.¹⁸²

Çerkes Ethem meselesi Meclis, Mustafa Kemal Paşa ve ordunun komutanları için tarihin şerefli sayfalarından birini oluşturmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın insanları idare etmekteki büyük kudreti, Meclis'in bu isyanla ortaya çıkan ağır durum karşısında gösterdiği şiddet, Batı Cephesi Komutanı'nın son dakikaya kadar soğukkanlılığını kaybetmeyen azmi, Milli Mücadeleye hakim olan Kuvayı Milliye ruhunun en canlı örneklerinden birini oluşturmuştur.¹⁸³

Milli Mücadele'ye muhalif Peyam-ı Sabah gazetesinde, 17 Ocak 1921 günü "Çerkes Ethem'in İhaneti", başlığı altında şunlar yazılmıştır:

"Dünkü nüshamızda Çerkes Ethem'in üç yüz kadar adamıyla Mustafa Kemal aleyhinde ayaklandığı ve Yunanlara silahlarını teslim ettiği hakkında bir söylenti döndüğünü yazmış idik, dün Anadolu'dan gelen haberlere göre Çerkes Ethem Yunanlara sığınmış ve Yunanlar Bursa cephesinde taarruz ettikleri sırada Ethem de üç yüz adamıyla Gediz taraflarından Millicilere saldırmıştır."

Ankara'da yayınlanan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yukarıdaki haberi doğruluyor ve aşağıdaki düşünceleri dile getiriyor:

"Eşkıyalığı, çapulculuğu sanat ve meslek edinmiş olan Ethem ve kardeşleri Anadolu'nun haince bir tecavüzle karşı karşıya kaldığı sıralarda vatan savunmasına karşı ayaklandıklarını ilan etmişler idi. Hâlbuki vatanın en çok hizmet ve sadakat beklediği şu sırada eşkıyalık ve çapulculuktan vazgeçmek istemeyen bu adamlar sonunda Yunanlar ile birleşmek suretiyle gerçek yüzlerini meydana çıkardılar. Bu yeni ders Batı Cephesi'nde şiddetli muharebelere devam edildiği bir sırada alınmıştır. Asla hatırımızdan çıkmamalıdır."¹⁸⁴

¹⁸² Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 131.

¹⁸³ Samet Ağaoğlu, *Kuvayı Milliye Ruhu*, Kaynak Yayınları, Ankara, 1999, s. 122.

¹⁸⁴ "Peyam-ı Sabah Gazetesi", Çerkes Ethem'in İhaneti, 17.01.1921, s. 1.

2. BÖLÜM

BATI CEPHESİNİN OLUŞTURULMASI

2.1. DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ KARARI

Gediz Muharebesi'nden sonra genel durum feci bir görünüş arz edince, her tarafta dedikodular, haklı ve haksız tenkitler başlamıştı. Bazıları hele Kuvve-i Seyyareciler, Ethem ve kardeşleri, bütün suçu cephe komutanına ve düzenli ordu tümenlerine atarak, kendilerinin güç durumda bırakılmış oldukları yolunda propaganda yaptırıyorlar ve "Ordu Komutanı kendi hatalarını kapatmak için kusuru bize yükletiyor." diyorlardı.¹⁸⁵ Ordu da Kuvve-i Seyyare'nin hiçbir iş yapmadığını, yapma gücünde olmadığını, savaşta verilen emirlere uymadığını, daima tehlikeden uzak bulunduğunu iddia ve ispat ediyordu.¹⁸⁶

Bu münakaşa büyümüşü. Kuvve-i Seyyare'nin ileri gelenleri, bilhassa subayları gözden düşürmeye çalışıyorlardı. Ali Fuat Paşa bu duruma müdahale ederek, gerek nizamiye kıtalarının ve gerek Kuvve-yi Seyyarenin vazifelerini tam olarak yapmış olduklarını beyan etti ise de, münakaşa nihayet bulmamıştı.¹⁸⁷

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı başlatan liderler başından beri düzenli ordu yanlısı idi. Ancak gerek ülke içinde gerekse Meclis'te azımsanmayacak bir kesimde Kuvayı Milliye yanlısı idi. Bunlar Rusya'daki Bolşevik devriminden yola çıkarak, düzenli ordu devrinin kapandığını, gerilla savaşı döneminin açıldığını iddia ediyorlar ve bu mücadelede de herkesin Kuvayı Milliye güçlerine katılmasını öneriyorlardı. Ancak zaman ilerledikçe ve Yunan güçleri adım adım Anadolu'ya aktıkça Kuvayı Milliye güçlerinin bunları durdurmada yetersizliği ortaya çıkmıştı. Düzenli orduya eğilim giderek artmış, Gediz taarruzunda alınan yenilgi bu konuda dönüm noktasını oluşturmuştu.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Çerkes Ethem, *Anılarım*, s. 84.

¹⁸⁶ Atatürk, *Nutuk*, s. 340-341.

¹⁸⁷ Özalp, *Milli Mücadele*, s. 166.

¹⁸⁸ Güneş, *Eskişehir*, s. 197.

Bu günleri Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta şöyle anlatmıştır: "Efendiler, artık Ali Fuat Paşa'nın Batı Cephesine komuta edemeyeceğine inanmıştım. O günlerde Moskova'ya da bir elçilik heyeti göndermemiz gerekiyordu. O halde, Fuat Paşa büyükelçi olarak Moskova'ya gidebilirdi. Batı Cephesi de çok ciddi ve dikkatli bir çalışma beklediğinden, bu cephe komutanlığını da zaten genel askeri harekâtı yürütmekte olan Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa'ya ek görev olarak vermek en süratli ve uygun bir tedbir olacaktı. Bir yandan da gerek iç isyanlara ve direnmelere karşı gerek savaş harekâtı açısından kuvvetli bir süvari teşkilatına duyulan ihtiyaç açıktı. Sırf bu teşkilatı kurabilmek için de İçişleri Bakanı olan Refet Bey'e (Bele) ek görev olarak bu görevi de vererek kendisini Konya ve dolaylarına göndermeyi uygun buluyordum. Çünkü Refet Bey, zaman zaman çeşitli sebeplerle Konya'ya, Denizli'ye gitmiş, Batı Cephesi'nin güney kesimi ile ilgilenmiş ve o kesimle ilgisi bulunan bölgeleri tanımış bulunuyordu. O halde konuyu şöyle çözebilirdim: Cepheyi ikiye ayırmak; önemli kesimleri içine alan alanı Batı Cephesi diye adlandırarak İsmet Bey'in komutasına vermek; güney kesimini de Konya ve dolaylarına göndereceğim Refet Bey'e vererek, her iki cepheyi birden doğrudan doğruya Genelkurmay Başkanlığı makamına bağlamak..."

189

2.2. BATI CEPHESİNİN İKİYE AYRILMASI

Gediz taarruzunda, ordu birliğine olan ihtiyaç ve zaruret kesin olarak bir defa daha ortaya çıkmıştı. Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin daha önce verdiği ordu birliği kurulması kararını gerçekleştirmek için toplanan Bakanlar Kurulu 9 Kasım 1920'de emir ve komuta değişikliği kararını vermişti.

Bu karara göre; Batı Cephesi, Kuzey Cephesi ve Güney Cephesi olarak ikiye ayrılmış, Kuzey Cephesi; seferde ordu komutanlığı yetkisiyle Genelkurmay Başkanı Albay İsmet Bey'in komutasını verilerek İzmit, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya sancakları Batı Cephesi kontrolüne verilmişti.

Güney Cephesi de seferde ordu komutanlığı yetkisiyle İçişleri Bakanı Albay Refet Bey'in komutasına verilmiş, Afyonkarahisar, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Menteşe, Antalya sancaklarıyla, Konya ili ve Silifke, Niğde

¹⁸⁹ Atatürk, *Nutuk*, s. 343.

sancakları ve Adana merkez sancağının kontrolü Güney Cephesine verilmişti. Her iki cephe komutanlığı doğruca Genelkurmay Başkanlığına bağlanmıştı.¹⁹⁰

Aynı gün imzalanan kararname ile de Ali Fuat Paşa, Moskova Büyükelçiliğine tayin edilmişti.¹⁹¹

Yapılan bu düzenlemelerle birlikte bütün Kuvayı Milliye kuvvetlerinin de ordu kuruluşları içinde yer almasına karar verilmişti. Ethem'in Kuvve-i Seyyaresi de bir tümen olarak ordu emrine alınacaktı.¹⁹²

Kuvayı Milliye güçleri kısa bir sürede ordu emrine alınmaya başlanmış, Çolak İbrahim komutasındaki 2'nci Kuvve-i Seyyare 3'ncü Süvari Tümeni olarak, Sarı Efe Müfrezesi 33'ncü Süvari Alayı olarak ve Gökbayrak Müfrezesi 51'nci Piyade Alayı olarak düzenli birlikler haline getirilmişti.¹⁹³

Düzenli ordunun kurulmasına yönelik olarak atılan bu ilk adım, başta Demirci Mehmet Efe ve Çerkes Ethem olmak üzere bölgedeki düzensiz birliklerin direnişine neden olmuştu. Mustafa Kemal ve bazı milletvekillerinin tüm uzlaşma girişimlerine karşın direniş kırılmamıştı. Demirci Mehmet Efe ile Çerkes Ethem'in direnci isyana dönüştüğü günlerde Yunanistan'daki askeri hazırlıklar da hız kazanmıştı. 15 Aralık tarihli Atina ajansı Anadolu seferine devam edileceğini ve harekât için gerekli dış yardımın sağlandığını duyurmuştu.¹⁹⁴ 24 Aralık 1920'de ise Yunanlar, Eskişehir doğrultusunda bir keşif taarruzu yapmaya karar vermişlerdi.¹⁹⁵

¹⁹⁰ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 42. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-4, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer: 30-18-1-1/1-18-13, 09.11.1920.

¹⁹¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer: 30-18-1-1/1-18-12, 09.11.1920.

¹⁹² *TİH İstiklal Harbinde Ayaklanmalar*, Cilt: VI, s. 216.

¹⁹³ Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1971, s. 9

¹⁹⁴ Şaduman Halıcı, "Vakit, Alemdar ve Peyam-ı Sabah Gazetelerine Göre İnönü Savaşları", *I. Uluslararası Dünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu, Eskişehir*, s. 118.

¹⁹⁵ Turgut Özakman, *1881-1938 Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1999, s. 126.

10 Kasım 1920 tarihi itibari ile Kuzey Cephesi adı Batı Cephesi olarak değiştirilmiş ve Batı Cephesi'ne 24'ncü Tümen ile 11'inci ve 61'inci Tümenlerden oluşan Ertuğrul Grubu ile 1'inci Kuvve-i Seyyare bağlanmıştır.¹⁹⁶

¹⁹⁶ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 42.

3. BÖLÜM

BİRİNCİ İNÖNÜ MUHAREBESİ

3.1. ESKİŞEHİR'İN STRATEJİK KONUMU

Eskişehir 19. yüzyılın ilk yarısında, Hüdavendigâr eyaletinin kazalarından Bilecik kaymakamlığına bağlıydı. 1864 Vilayet Nizamnamesinin yürürlüğe girmesinden sonra da durumu değişmedi. 1867 yılında yeni kurulan Hüdavendigâr vilayetinin Kütahya sancağına bağlı bir kaza oldu. Demiryolunun kente ulaşması ile birlikte Eskişehir'in stratejik önemi artmıştı.¹⁹⁷

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Eskişehir'i toplumsal ve ekonomik açıdan en fazla etkileyen olay demiryolunun Eskişehir'e ulaşması ve buradan Konya ve Ankara'ya doğru devam etmesi olmuştur. Haydarpâşa'dan gelen ilk tren 19 Haziran 1892'de Eskişehir istasyonuna ulaşmıştır.¹⁹⁸

1914 yılında yapılan bir düzenleme ile Eskişehir sancak merkezi haline getirildi. 1915 yılında bağımsız bir mutasarrıflık oldu. I. Dünya Savaşı yıllarında padişahın ve hükümetin geçici olarak Eskişehir'e taşınması düşünüldüyse de Çanakkale Cephesinde kazanılan başarı üzerine bu girişime gerek kalmadı.¹⁹⁹

Kara ve demiryolları ile Ankara'ya uzanan telgraf hattı üzerinde bulunan Eskişehir'in konumu, ciddi bir stratejik değer taşımaktaydı.²⁰⁰

Orta Anadolu'da stratejik konumu dolayısıyla sürekli cazibe merkezi olan Eskişehir, İstanbul'dan başlayan Ankara'ya, Konya'ya; Kütahya'dan Afyon'a ve İzmir'e uzanan demiryollarının üzerinde bulunuyordu.²⁰¹ Böylece

¹⁹⁷ Zafer Koylu, Melis Birgün, *Eski Bir Şehrin Hikâyesi 1923-1938*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2015, s. 19-20.

¹⁹⁸ Zafer Koylu, "XX. Yüzyılın Başlarında Eskişehir", *ATAM Dergisi*, Sayı: 71.

¹⁹⁹ Koylu, *Eski Bir Şehrin Hikâyesi 1923-1938*, s. 19-20.

²⁰⁰ Koylu, *İngiliz İşgalinde Eskişehir*, s. 22.

²⁰¹ Güneş, *Eskişehir*, s. 147.

her üç demiryolu hattını birbirine bağlayan önemli bir kavşak konumundaydı.²⁰²

Eskişehir, hem Ankara ile Afyonkarahisar cephesi arasındaki, hem de Mustafa Kemal'in karargâhıyla Geyve geçitleri arasındaki ulaşım hattının kesiştiği noktadaydı.²⁰³ Aynı zamanda, ulaştırma merkezi ve lojistik tesislerin bulunduğu Eskişehir'in stratejik önemi artıyordu.²⁰⁴

Türk Kurtuluş Savaşı'nda Türkler için stratejik önemi büyük olan Eskişehir'in elde bulundurulması, Yunanlar için de Eskişehir'in işgali, hassasiyetle üzerinde durulan askeri bir mesele olmak önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Türk-Yunan harbinin beş muharebesinden üçünün Eskişehir etrafında cereyan etmesi, Eskişehir'in stratejik değerinden ileri gelmektedir.²⁰⁵

3.2. MUHAREBENİN NEDENLERİ

15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkışından 22 Haziran 1920 tarihine kadar geçen sürede, İngiliz Generali Milne'nin çizdiği hattın batısında kalan²⁰⁶ Yunan ordusu 22 Haziran 1920 tarihinden itibaren ileri harekete geçerek Alaşehir, Balıkesir, Nazilli ve Bursa'yı ele geçirmişti.²⁰⁷ Hâlbuki Birinci Dünya Harbi'nden sonra, galip devletler Yunanistan'a Batı Anadolu'da küçük bir bölgeyi vaat etmişlerdi. Ancak Yunanlar bu bölgenin çok ötesinde, İzmir'den 400-500 kilometre uzaklarda, Orta Anadolu'da bir muharebeye hazırlanıyordu.²⁰⁸

²⁰² Zafer Koylu, *Esaretten Özgürlüğe 423 gün İngiliz İşgalinde Eskişehir*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 22.

²⁰³ Halıcı, "İnönü Savaşları", s. 117

²⁰⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 151.

²⁰⁵ Selek, *Milli Mücadele*, s. 115.

²⁰⁶ Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder, Mesut Erşan, *Milli Mücadelede Eskişehir*, Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2002, s. 71.

²⁰⁷ Halıcı, "İnönü Savaşları", s. 117.

²⁰⁸ Sabahattin Selek, *Milli Mücadele II*, İstiklal Harbi, Yeni Türk Devletinin Kuruluşu, Toker Yayınları, İstanbul, 1965, s. 109.

3.2.1. Siyasi Nedenler

25 Ekim 1920 tarihinde Yunan Kralı Aleksander'in bir maymun tarafından ısırılması ve kan zehirlenmesi sonucu ölmesi, Başbakan Venizelos'un da 14 Kasım 1920'de yapılan seçimleri kaybetmesi üzerine 19 Aralık 1920'de Kral Konstantin Yunan tahtına oturmuş²⁰⁹ ve yeni kurulan hükümetle beraber İtilaf Devletlerinin güvenini kazanmak için Venizelos siyasetine devamdan başka bir çaresini olmadığını anlayarak yeni bir harekâta ihtiyaç duymuşlardı.²¹⁰

Ayrıca Venizelos, Avrupa'dan Atina'ya yazdırdığı telgraflarda görüldüğü gibi, Yunanistan'a verilen bölgeyi Edremit sahillerine kadar genişletmek ve belki Boğazların nezaretini elde etmek, kısaca Türkiye'de büyük devletlerinkine eş bir bölgeye sahip olmak istiyordu.²¹¹ Bu düşünceyle Yunan Meclisi'nin açılış nutkunda, harbe devam edeceğini bildirmişti, bunu fiilen de göstermesi gerekiyordu.

1920 yılının Aralık ayı sonlarında, Anadolu'da Ethem ve kardeşlerinin Milli Hükümete karşı ayaklanması Türkler aleyhine çok kritik siyasi ve askeri bir durum yaratmıştı.²¹² BMM'nin Çerkes Ethem'in isyanı üzerine bazı askeri birlikleri çeşitli cephelerden alarak, bu olayı bastırmaya çalışması, Yunan komutanları için bir fırsat yaratmıştı.²¹³

Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa 08 Ocak 1921 günü Meclis'te yaptığı konuşmada; "Çerkes Ethem'in 2 Ocak 1921 günü Yunanlarla temasa geçtiğini ve Batı Cephesi'nde bulunan kuvvetlerin çekildiğini ve benzeri haberleri Yunanlarla paylaşarak onları harekete teşvik ettiğini" belirtmişti.²¹⁴

²⁰⁹ Micheal Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, Çeviren: Halim İnan, Hür Yayınları, İstanbul, 1978, s. 151-188.

²¹⁰ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s. 91, TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt: I, s. 278, 13.01.1921.

²¹¹ Selek, *Milli Mücadele*, s. 109.

²¹² *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 150.

²¹³ "Hâkimiyeti Milliye Gazetesi", Garp Cephesinde, 12.01.1921, s. 1, TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt: VII, s. 231, 08.01.1921.

²¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s. 231, 08.01.1921.

3.2.2. Askeri Nedenler

İzmir'in Yunanlara verilmesi Anadolu'da bir milli hareketin doğmasına sebep olmuştu. Milli hareket gittikçe kuvvetleniyor ve Yunan ordusunu bölgede rahat bırakmıyordu. Milli kuvvetleri ezip dağıtmadan, Yunanların Batı Anadolu topraklarına yerleşmeleri mümkün değildi.²¹⁵ Bu sırada İstanbul'da bulunan Yunan askeri heyetinden Yunan karargâhına gelmekte olan haberlerde, Aralık 1920 başlarından beri geniş bir faaliyette bulundukları, yakında taarruza geçecekleri bildiriliyor, aynı zamanda Afyonkarahisar cephesinden de taarruz edecekleri belirtiliyordu. Bu sebepten de durum Yunanların ön alarak böyle bir Türk hazırlığını bozmalarını gerektirmekteydi.

Bu sebeplerle Yunan ordusu Türklerin ulaştırma merkezi ve lojistik tesislerin bulunduğu Eskişehir stratejik hedefine taarruz etmeye karar vermişti.²¹⁶ Zira Eskişehir'de Ankara ve Konya'ya giden iki demiryolu hattı birleşiyordu. Eskişehir işgal olunur ise, hem Ankara ile Afyonkarahisar cephesi arasındaki hem de Mustafa Kemal'in karargâhıyla Geyve geçitleri arasındaki ulaşım hattı kesilebilecekti. Böylece Türk ordusunun güçlenmesi önlenebilecekti.²¹⁷

Görünüşte cereyan edecek muharebeler Türk-Yunan çatışmasıydı. Ancak gerçekte ise bu, Türk-Yunan çatışması olmayıp, taraflardan biri Türk diğeri ise Yunan'ın nezdinde, Avrupa politikasını elinde tutan İngiliz'di. Dolayısıyla bütün Hristiyan Avrupa'ydı. Bir başka ifadeyle bu "Şark Meselesinin" halli yolunda atılan bir adımdı. Meseleyi böyle değerlendirmek lazımdır. Yalnızca İnönü değil, Milli Mücadele boyunca cereyan eden bütün Türk-Yunan muharebeleri bu çerçevede değerlendirilmelidir.²¹⁸

Alexander Anastasius Pallis "Yunanların Anadolu Macerası" isimli kitabında bu meseleyi şu sözlerle anlatmıştır:

²¹⁵ Selek, *Milli Mücadele*, s. 109.

²¹⁶ TİH Batı Cephesi, Cilt: II, 3. Kısım, s.151.

²¹⁷ Halıcı, *İnönü Savaşları*, s. 117.

²¹⁸ Nuri Köstüklü, I. İnönü Muharebesi ve Siyasi Sonuçları Üzerine Bazı Düşünceler, *ATAM Dergisi*, Cilt: VII, Temmuz 1991, Sayı: 21.

"Yunanistan'ın 1922'nin Ağustos ayında öyle bir felaketle sonuçlanan Anadolu macerasının başlangıcı, 24 Ocak 1915'te, Sir Edward Grey'in Büyük Britanya Hükümeti adına Yunanistan'a, derhal İtilaf Devletleri'nin safında Avrupa Savaşı'na katılması karşılığında, kendilerine Küçük Asya kıyılarında önemli tavizler verileceğini teklif ettiği tarihe gider. Bu teklifin Venizelos tarafından prensip olarak kabul edilmesinin mantıki devamında ise dört yıl sonra İtilaf Devletleri'nin zaferi ve Venizelos'un müdahale politikasının başarıya ulaşması üzerine İtilaf Devletleri, savaşın başında Yunanlara vermiş oldukları sözü yerine getirmeye davet edilmiş ve 1919'un Mayıs ayında İzmir'in Yunan kuvvetlerince işgaliyle sonuçlanmıştır."²¹⁹

3.3. MUHAREBE SAHASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Her iki muharebenin de İnönü bölgesinde yapılması bir tesadüf değildi. İnönü Muharebelerinin zamanını Yunanlar, muharebe alanını ise Türkler seçmişlerdi. Türk ordusunun savunma planına göre, Bursa ve Kocaeli yönünden gelecek bir düşman taarruzu İnönü'de karşılanacaktı. İnönü savunma hattı, Yunanların 1920 yaz taarruzundan ve Bursa'ya yerleşmelerinden hemen sonra seçilmiş, siperler kazılarak bir dereceye kadar da hazırlanmıştı.

İnönü savunma hattı, Eskişehir'e 40 km. uzaklıktadır. Eskişehir yolunu kapayan, girinti ve çıkıntılarıyla 30 km. genişliğe sahip bulunan İnönü mevzilerinin sağ kanadı Sakarya nehrinin sarp kıyılarına, sol kanadı Domaniç dağlarına bağlı, aşılması güç bir tepeye dayalıdır. Demiryolu cephenin ortasından geçer. İnönü mevzilerinin ilerisinde, düşmanı oyalayabilmek için üç savunma hattı daha vardır. İnönü'de tutunmak mümkün olmazsa, 15 km. geride başka bir savunma hattının bulunması, İnönü mevzilerine ayrıca değer kazandırmaktadır.²²⁰

İnönü savunma mevzileri, Yunan ordusunu buraya çekmek ve burada hareketli bir savunma yaparak Yunan ordusunu ezmek amacıyla seçilmişti. Tahkimat hemen diz siperi haline getirilebilmiş bir hattan ibaretti. Kış şiddetle

²¹⁹ Alexander Anastasius Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası*, Çeviren: Orhan Azizoğlu, Yapı Kredi Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul, 1997, s.24.

²²⁰ Selek, *Milli Mücadele*, s.115.

geçmişti, bolca kar yağmıştı, bu nedenle mevzilerin tahkimatı geliştirilememişti. Yerler taş ve kayalık olduğu için çalışmalar çabuk sonuçlanmamıştı. Araçlar da eksikti. Harekât başladığında daha kar erimemişti. Bu nedenle ulaşım ve haberleşme kanalları da en iyi durumuna getirilebilmiş değildi. Tel örgü engeli azdı. Ancak Metristepe ve İntikam Tepesi'nde biraz yapılabiliyordu. Mevzi çağdaş koşullara göre düzenlenip donatılamamıştı.²²¹

İnönü mevzileri genel olarak o günün imkânlarına göre iyi seçilmişti. Mevziin 15 km. gerisinde Beşkardeş Dağı- Zemzemiye- Oklubalı hattı, ikinci bir savunma veya himaye mevzii durumundaydı.

Bu niteliklerinden ötürü mevzi, Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey tarafından da uygun bulunmuştu. Bu sebepten Yunanların Bursa-Eskişehir genel istikametinde yapacakları bu taarruzun karşılanması için mevzi takviye edilerek kesin savunmanın burada yapılmasına karar verilmişti.²²²

3.4. TÜRK VE YUNAN KUVVETLERİNİN MUHAREBE ÖNCESİ DURUMU

3.4.1. Türk Kuvvetleri

Yunanların ileri harekâta başlamaları sırasında Batı ve Güney Cephelerinde kuvvetlerin çoğu, Kütahya, Gediz kesiminde asi Ethem kuvvetlerinin ayaklanmasını bastırmakla meşgul bulunuyordu. Bursa ve Uşak kesimlerinde Yunanlara karşı zayıf örtme birlikleri bırakılmıştı.²²³

5 Ocak 1921 itibarıyla, Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey'in emrinde 11'inci, 24'üncü, 61'inci Tümenler, Süvari Tugayı, Kocaeli Bölge Komutanlığı ve Ethem'in seyyar kuvveti bulunuyordu.

Güney Cephesi Komutanı Refet Bey'in emrinde de 8'inci, 23'üncü, 41'inci, 57'nci Piyade Tümenleri ve iki süvari grubu bulunuyordu.²²⁴

²²¹ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s.146.

²²² *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.146-147.

²²³ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.146-147.

²²⁴ Cevdet Kerim İncedayı, *İstiklal Harbi (Garp Cephesi)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 62, Belen, Kurtuluş Savaşı, s. 274.

11'inci Tümen Yarbay Arif'in (Ayıcı) emir komutasında²²⁵ Kütahya kesiminde Yunuslar ve güneyi bölgesinde,²²⁶ 61'inci Tümen Albay İzzettin (Çalışlar) emir komutasında²²⁷ Kütahya Gediz kesiminde, 1'inci Süvari Tugayı, Kütahya, Aşıkpaşa ve güneyi kesiminde asi Ethem'e karşı tertiplenmişlerdi.

Batı Cephesi Karargâhı ise ileri kademesiyle, Kütahya bölgesinde Efendi köprüsünde bulunuyordu.

24'üncü Tümen Binbaşı M. Şevki'nin²²⁸ emir komutasında gözetleme ve örtme görevleriyle Bursa bölgesinde, Yenişehir, İnegöl, Bilecik kesiminde tertiplenmişti.

O zaman cephelerin emrindeki piyade tümenlerinin mevcutları 3.000 kişiyi geçmiyordu. Bir Yunan tümeni ise Türk tümeninin üç misli idi.²²⁹

Güney Cephesi Komutanı Refet Bey'in emrinde 8'inci 23'üncü, 41'inci ve 57'nci Piyade Tümenleri ile iki süvari grubu bulunuyordu. Refet Paşa bir tümeni ile Dumlupınar mevziinde, büyük kısmıyla Afyon dolaylarında, 41'inci Tümeni ile Fransızlara karşı Pozantı'da bulunuyordu.²³⁰

Genel ihtiyat olarak Genelkurmay Başkanlığı emrinde, Kastamonu'daki iki taburlu 4'üncü Piyade Alayı, Ankara'da 4'üncü Piyade Tümeni ile 3'üncü Süvari Tümeni ve Polatlı'da bir depo alayı vardı. Bunlardan başka Ankara'da 1'inci Piyade Tümeni'nin tensik ve teşkiline başlanmıştı.²³¹

3.4.2. Yunan Kuvvetleri

Yunanların Anadolu'da yedi piyade tümeni, bir süvari tugayı, müstakil piyade alayları vardı. Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanı General Papulas idi. Tümgeneral Petmezas emrindeki Üçüncü İzmir Kolordusunda İzmir ve Adalar Tümenleri ile Süvari Tugayı bulunuyordu. Karargâh Bursa'daydı.

²²⁵ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, TTK Basımevi, Ankara, 1993, s. 261.

²²⁶ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.148.

²²⁷ Görgülü, *Harbin Kadrosu*, s. 261.

²²⁸ Görgülü, *Harbin Kadrosu*, s. 261.

²²⁹ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 274

²³⁰ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 274.

²³¹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 149.

General Nider komutasındaki Birinci Kolordu'da 2'nci ve 3'üncü Tümenler buluyordu ve karargâhı Uşak'taydı. Ayrıca İzmit'te, Alaşehir'de ve Menderes vadisinde de birer tümen bulunuyordu.²³²

Ayrıca 6 Ocak 1921 tarihli Genelkurmay İstihbarat Şube'ye gönderilen yazıya göre; 3 Ocak 1921 tarihli Emniyet-i Umumiye Müfettişi raporuna istinaden, bir hafta kadar önce Yunanların takviye amaçlı sekiz bin askeri İzmir'e çıkardıkları anlaşıyordu.²³³

Genel Karargâh 9 Kasım 1921'den itibaren İzmir'de bulunuyordu.²³⁴

3.5. TARAFLARIN HAREKÂT PLANLARI

3.5.1. Türk Harekât Planı

Yeni kurulmakta olan Türk ordusunun önceden hazırlanmış bir harekât planı olmamakla beraber, komutanlığın ana fikri, Batı Anadolu'da düzenli bir milli ordu teşkil edilinceye kadar Yunanlara karşı stratejik savunmada kalmaktı.

Bu sırada yer yer baş gösteren iç ayaklanmaları bastırmak, memlekette istikrarlı bir milli bünyenin meydana getirilmesini sağlamak da en hayati bir konuydu.

Ethem'in ayaklanması üzerine, Bursa ve Uşak bölgelerinde Yunanlara karşı örtme birlikleriyle oyalamaya ve kuvvetlerin çoğu ile Kütahya bölgesinde bulunan asi Ethem kuvvetlerine taarruz etmeye karar verilmiş ancak Yunanların ileri harekâta geçmeleri üzerine yeni bir karar alınmıştı. Bu karara göre; harekât geçici olarak durdurulacak, 11'nci Tümen ivedi İnönü mevziine taşınacak, arttırılabilen diğer kuvvetler İnönü'ye yollanacak, İnönü mevziinde kesin savunma yapılacak ve asi Çerkes Ethem'e karşı Gediz kesiminde, 61'nci Tümen ve 1'nci Süvari Tugayı ile Kütahya'ya kadar oyalama ve Kütahya bölgesinde kesin savunma yapılacaktı.

Güney Cephesi Komutanlığı da Afyonkarahisar ve Dumlupınar mevzilerine dönecekti. Bu süre içerisinde Afyonkarahisar'da bulunan iki alay

²³² Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 275.

²³³ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 8.913 Kutu No: 652, Gömlek No: 17, 06.01.1337.

²³⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 150.

demiryoluyla Dumlupınar mevziine hareket ettirilerek bu mevzi takviye edilmek suretiyle Yunan taarruzu karşılanacaktı.²³⁵

Yunan ordusunun Bursa cephesinden ileri harekete geçtiğini Gediz'de öğrenen Cephe Komutanı İsmet Bey²³⁶ İnönü mevziindeki savunmayı şöyle tasarlamıştı: Mevziin demiryolunun kuzey kesimini 24'üncü Tümenle, demiryolu dahil güney kesimini de 11'inci Tümenle işgal ve savunmak, cephe ihtiyatı olarak, Polatlı'da bulunan Depo Alayı ile 4'ncü Tümenle faydalanmak, Güney Cephesi'nde Yunanların kesin bir hareketi olmazsa, Güney Cephesi süvarilerinin karadan, ya Eskişehir veya İnönü'de bulunacak şekilde hareket ettirilmesini teklif ve sağlamaktı. Bu süvarilerle gereğinde Ankara istikameti kapanacak, aynı zamanda Ethem'in taarruzları karşılanacaktı.²³⁷

3.5.2. Yunan Harekât Planı

Yunan ordusunun harekât planına göre ana fikir Bilecik, Karaköy, Bozüyük, Eskişehir kesimlerinde toplanmakta olan Türk kuvvetlerini dağıtmak, bu bölgede bulunan harp malzemesi, demiryolları ve köprülerini tahrip etmek, Yunan ordusu savaşçılığını ispat etmek amacıyla mahdut hedefli bir taarruz icra etmektir.²³⁸

Bu plan iyi düşünülmüş idi. Çünkü Yunanlar sürat ve kolaylıkla Eskişehir'i işgal ve Anadolu demiryollarına hakim bir durum almış olacaktı.²³⁹

Bu plan doğrultusunda Korgeneral Papulas komutasındaki Küçük Asya Ordusu; kuzeyde asıl taarruz grubu Tümgeneral Petmezas komutasındaki 3'üncü İzmir Kolordusu Bursa-Eskişehir istikametinde, kuvvetinin çoğu, güney kanadında olmak üzere, Türk ordusunun Eskişehir istikametinde çekilmesini önleyecek şekilde taarruz edecekti.

²³⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.151-152.

²³⁶ Selek, *Hatıralar*, s. 240.

²³⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.152.

²³⁸ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.152.

²³⁹ Miralay Mehmet Arif Bey, *Anadolu İnkılabı Milli Mücadele Anıları*, Çelikkilt Matbaası, İstanbul, 1987, s. 60.

Güneyde ise kuzeyden yapılacak bu harekâta yardım için Tümgeneral Nider komutasındaki 1'inci Kolordu Uşak'tan Banaz ve Sivaslı istikametinde taarruz ederek bölgedeki Türk kuvvetlerinin kuzeye kuvvet kaydırmalarına engel olacaktı. Bu kolorduya görevini hangi kuvvetle ve nasıl yapacağı emredilmemişti.²⁴⁰

3.6. MUHAREBE

3.6.1. Yunan İleri Harekâtı

Çerkes Ethem ile İsmet Bey arasındaki gerginliğin çatışmaya dönüşmesinden yararlanmak isteyen²⁴¹ Yunanlar, 06 Ocak 1921 saat 07.00'den itibaren Batı ve Güney Cephelerinden ileri harekâta başlamıştı.²⁴² Batı Cephesi'nde Yunan 3'üncü Kolordusu stratejik önemi büyük olan Eskişehir bölgesini ele geçirmek maksadıyla iki tümeni ile dört koldan Eskişehir istikametine taarruza geçmişti.²⁴³ Güney Cephesi'nde ise Yunanlar 1'inci Kolordusu ile Uşak'tan Afyona doğru harekete geçmişti.²⁴⁴ Yunan taarruzu başladığında Batı Cephesinde Yenişehir-İnegöl hattında 24'üncü Tümen ile Geyve'de takviyeli bir alay vardı. Güney Cephesi Komutanı da Uşak cephesinde İslamköy'de bir takviyeli alay bırakmıştı. 57'nci Tümen de Sarayköy'de bulunuyordu.²⁴⁵

Batı Cephesi Komutanı, 24'üncü Tümenin saat 10.30'da yazdığı rapordan Yunanların ileri harekâta geçtiğini öğrenmişti. Öğleden sonra, Batı ve Güney Cephesi Komutanları durumu görüşmek üzere, Efendi Köprüsü'nde buluştukları sırada 24'üncü Tümenin saat 15.00'de yazdığı ikinci rapor da geldi. Bu raporda: "Yunanların Yenişehir'i işgal ederek ileri harekâta devam ettiği ve İnegöl'e giren Yunanların Kurşunlu istikametinde ilerlediği."

²⁴⁰ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s.152-153.

²⁴¹ Hüsnü Özlü, "Harp Raporlarına Göre Birinci İnönü Muharebesi'nin Analizi", *ATAM Dergisi*, Sayı: 82, s. 30.

²⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-5, Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.029, Kutu No: 568, Gömlek No: 185, 06.01.1337, *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.164, Özakman, *Cumhuriyet Kronolojisi*, s. 128.

²⁴³ Görgülü, *Harbin Kadrosu*, s. 259.

²⁴⁴ Tansel, *Mudanya'ya Kadar*, s. 22.

²⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-6, Genkur. ATASE Arşivi, Kutu No: 609, Gömlek No: 17, "06.01.1921 Tarihinde Garp Cephesi Durumunu Gösterir Kroki", Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 275.

bildiriliyordu. 12'nci Kolordu ise daha önce göndermiş olduğu raporda "Yunanların Uşak'tan Dumlupınar istikametinde ileri harekâta geçtiğini." bildirmişti.

İki Cephe Komutanı bu yeni durumu birlikte inceleyerek; Genelkurmay Başkanlığı emrindeki 4'üncü Tümen ile 3'üncü Süvari Tümenini de hesaba katmak suretiyle "Ayaklanmayı bastırma harekâtına geçici olarak ara vermek, Ethem karşısında bir kısım kuvvet bırakarak; hemen Yunan taarruzunu karşılamak üzere İnönü ve Dumlupınar mevzilerine dönmek" kararına varmışlardı.²⁴⁶

Alınan bu karardan sonra Batı Cephesi Komutanlığı yazdığı raporla Genelkurmay Başkanlığına da bilgi vermişti:

"Yunanların Bursa ve Uşak istikametinden taarruzları üzerine Ethem harekâtına ara vermek gerekmektedir. Emet'teki çetelerin de Simav'a doğru çekildikleri haber alınmıştır.

Albay Refet Bey, süvari birlikleri, 8'inci ve 23'üncü Tümenlerle, 6 Ocak 1921 akşamı Dumlupınar istikametinde harekete geçmiştir.

Batı Cephesi kıtalarından 11'inci Tümen 7 Ocak 1921 sabahı konma bölgesinden Alayunt'a hareket ettirilecektir. Bu tümen 3'ncü Süvari Tümeni'nden boşalacak trenlerle Eskişehir veya Bozüyük'e taşınacaktır. Yukarıdaki maddeler Albay Refet'le bugün Efendi Köprüsü'nde görüşülerek karar altına alınmıştır.

61'inci Tümen ve süvari tugayı, 07 Ocak 1921'de Yalnızsaray, Susuzkaya kesimine alınacaktır. Bu konuda yüksek emirleri varsa bildirilmesi...".

Her iki cephe komutanı aldıkları bu kararı uygulamaya başlamıştı.²⁴⁷ Saat 19.40'da Genelkurmay Başkanlığı'nın şu emri gelmişti:

"Bu sabah 24'üncü Tümen'den ve Afyonkarahisar'daki 12'nci Kolordu Kurmay Başkanlığı'ndan alınan raporlara göre Yunanlar, Yenişehir, İnegöl ve Dumlupınar istikametlerinde taarruza geçmişlerdir. Bu hareketin amacı henüz

²⁴⁶ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s.170-171.

²⁴⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s.170-171.

bilinememektedir. Diğer taraftan 1'inci Kuvve-i Seyyare'den ayrılan 50-100 kişilik çetelerin, Eskişehir güneyinden Seyitgazi istikametinde ve Dumlupınar batısında Sandıklı istikametlerinden geçtikleri haber alınmış, bunların sığınmak veya diğer bir maksat izledikleri, henüz kesin olarak anlaşılamamıştır.

3'üncü Süvari Tümeni adını alan İbrahim Bey Kuvve-i Seyyaresi ancak 07 Ocak 1921 sabahından itibaren, İnönü'ye taşınabilecektir. Buna karşı 4'ncü Tümen kıtaları, en geç bu gece yarısı hareket ettirilebilir.

Bu yeni duruma göre bu kıtaların hangisinin daha önce istendiğinin ivedi bildirilmesini..."²⁴⁸

Bu emre Batı Cephesi Komutanı 4'üncü Tümenin, 3'üncü Süvari Tümeni'nden önce İnönü'ye getirilmesini isteyerek cevap vermişti.

Polatlı'daki depo alayı da 06 Ocak 1921'de tekrar Batı Cephesi Komutanlığı'na verilmişti. Bu alayın Eskişehir'e getirilmesi için teşebbüse geçilmişti.²⁴⁹

Yunanlarla birlikte Ethem de harekete geçmişti. Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey Ethem'e karşı Kütahya'da Albay İzzettin Bey komutasındaki 61'inci Tümeni bırakmıştı. Bu tümenin bir alayı Ethem'in kuruluşundaydı. O anda tümen komutanının emrinde 191'inci Alayla iki batarya ve tümen bağlı birlikleri vardı. Süvari tugayının bir alayı da Tavşanlı'dan Kütahya'ya doğru ilerleyen Dr. Fazıl çetesine karşı bırakılmıştı.²⁵⁰

Batı Cephesi'nde ileri harekete geçen Yunanlar Bursa bölgesinde saat 09.30 da Menteşe'yi, saat 11.30 da Yenişehir'i işgal ettiler. İnegöl kesiminde ise İnegöl işgal edilmiş, Hasanpaşa Köprüsü ele geçirilmişti.²⁵¹

²⁴⁸ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 2, Sayı: 127, Haziran 2011, s. 8-11.

²⁴⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 170-171.

²⁵⁰ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 276.

²⁵¹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 164-166.

24'üncü Tümen birlikleri, bazı kesimlerde Yunan yürüyüşünü durdurmuşlar, ancak genel olarak geciktirmeyi başaramamışlardı. Haberleşme de aksamaya başlamıştı.²⁵²

24'ncü Tümenin bir alayı İzmit istikametine karşı Geyve mıntıkasında, bir alayı Eskişehir mıntıkasında, bir alayı İnegöl mıntıkasında, bir alayı da tümen ihtiyat kuvveti olarak bulunuyordu. Bugün bu tümen cephesinde ileri karakol birlikleri muharebe etmişti. Bu birlikler aldıkları talimatla gece Eskişehir civarındaki İncirli ve Nazıfpaşa mevziine çekildiler.²⁵³

Güney Cephesi'nde Uşak bölgesinde Yunanlar iki tümen kadar kuvvetiyle İslamköy istikametinde ilerlemeye başlamışlardı. 23'üncü Tümen iki alayı ile hemen hareket edebilecek durumda, Çukurviran köyünde toplanmış bulunmaktaydı. 68'inci ve 69'uncu Alaylar, iki katarla bir saat 19.00'da, diğeri saat 21.00'de Afyonkarahisar'dan Dumlupınar'a hareket ettirilmişti.

Menderes kesiminde ise Yunanlar bir tabur kadar kuvvetiyle Burgaz'ı işgal etmişlerdi.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, 06 Ocak 1921 günü Yunan kuvvetleri karşısında aldığı tedbirleri anılarında şu şekilde anlatmıştır:

"Yunan kuvvetlerini İnönü'de karşılayacaktım. İnönü mevziilerini, yolların kavşak yeri olan Eskişehir'i, Eskişehir istikametini kapatmak için daha önce seçmiştim. İnönü mevziilerinin ilerisinde derinliğine kat etmiş çok az mevcutlu zayıf bir tümen ile Gökbayrak Taburu ve bazı milli müfrezeler var. Batı Cephesi kuvvetlerinin şimdiki bulunduğu yer, İnönü mevziilerine düşmandan daha uzaktı. Biz dört günlük mesafede bulunuyoruz. Yunanlar üç günlük mesafede bulunuyorlar. Cephedeki tümen komutanına Efendi Köprüsü'nde düşmanı oyalamasını ve ileri harekâtını geciktirmesini bildirdim. Verdiğim emirde Karaköy civarının vakit kazanmaya müsait olduğunu

²⁵² Turgut Özakman, *Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele*, Bilgi yayınevi, Ankara, 2007, s.370.

²⁵³ İncedayı, *İstiklal Harbi*, s. 63.

belirttim. Bir taraftan da Ankara ile görüşerek geride İnönü'ye kuvvet yetiştirilmesini istedim."²⁵⁴

Görüldüğü üzere asıl savunma Bozüyük'e 10 kilometre uzaklıkta bulunan İnönü önlerinde yapılacaktı. Ancak ortada büyük bir sorun vardı. Yunanların bu bölgeye ulaşma mesafesi üç gün iken Türklerin savunma savaşı için düşündükleri İnönü mevziilerine ulaşma süresi dört gündü. Şayet İnegöl ve Yenişehir istikametinden taarruza başlayan Yunan birlikleri burada oyalanmazsa Yunanlar hiçbir direniş ile karşılaşmadan Ankara'ya kadar gidebilirdi. Bu sebeple Ankara ve Kütahya'da bulunan Türk birlikleri hızlı bir şekilde İnönü mevziilerine sevk edilmeye çalışılırken bir taraftan da Yunan kuvvetleri İnegöl ve Yenişehir hattında oyalanmaya çalışılacaktı.²⁵⁵

Ayrıca bugün bir Yunan uçağının Bozüyük-Pazarcık-Karaköy bölgesine gelerek birkaç bomba attığı, ancak herhangi bir zayıatın olmadığı öğrenilmişti.²⁵⁶

Yenişehir kesiminde Yunanlar 6/7 Ocak 1921 gecesini, genel olarak keşif faaliyetiyle geçirmiş, Hayriye Köprüsü'ne sürülen süvari bölüğüyle muharebe etmişti.²⁵⁷

7 Ocak 1921 günü, Yunanlar İzmir Tümeni ile Köprühisar köprüsünden İncirli mevziine, Adalar Tümeni üç koldan Nazıfpaşa mevziine doğru taarruza geçmişti.²⁵⁸

Yunanların İncirli mevziine yönelttiği taarruz, saat 09.00'da 143'ncü Alay'ın 3'ncü Taburu ile 32'nci Alay'ın 2'nci Tabur'u tarafından geri atılmıştı.

Yunan Adalar Tümeni'nin 126'nci Alayın savunduğu Nazıfpaşa mevziine karşı yaptığı taarruz ise gelişmiş, Sülüklüdere karşısında bulunan iki piyade bölüğü mevzi üzerine geri çekilmişti. Alay Komutanı, muharebeyi

²⁵⁴ Selek, *Hatıralar*, s. 230.

²⁵⁵ Taner Bilgin, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Milli Mücadele Tarihinde Birinci İnönü Muharebesi", *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü Sempozyumu*, Başkent KİŞE Matbaacılık, Ankara, 2015, s. 27.

²⁵⁶ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 8.896, Kutu No: 593, Gömlek No: 36, 06.01.1921, Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.060, Kutu No: 568, Gömlek No: 193, 08.01.1921.

²⁵⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 173.

²⁵⁸ İncedayı, *İstiklal Harbi*, s. 63.

çok geriden idare ettiği için, durumu yakından ve tam olarak görememiş ve birliğinin sevk ve idaresinde etkili olamamıştı. Verilen yetersiz ve eksik emirleri alan taburlar, karmakarışık bir şekilde Pazaryeri istikametine doğru çekilmeye başlamışlar ve alayla irtibatlarını kaybetmişlerdi.

Gökbayrak Taburu, Orhangazi kesimindeki birliklerini Yenişehir kuzeyine almış ve Köprühisar-İncirli istikametinde ilerleyen Yunanlara karşı, İznik Gölü güneyinde Çampınar-Kızılhisar batı sırtlarıyla Aydođdu-Eyerci güney sırtlarını Göksu vadisine kadar işgal ederek, düşmana karşı yan bir durum almıştı.²⁵⁹

Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey tarafından Tümen Komutanlıklarına gönderilen emirde; 08 Ocak 1921 tarihinde kendisinin Kütahya'da olacağını ifade ederek, Köprühisar bölgesine taarruz eden düşmanın, birliklerimizin üstün kahramanlığı karşısında geri püskürtülmüş olduğunu, Nazıfpaşa mevziini savunan 126'ncı Alayın ise Pazarcık'a doğru çekilmeye mecbur olduğunu belirtmişti. Bu durum karşısında İnegöl Müfrezesine Pazarcık'ın 1 km. batısındaki mevziini savunma emrini vermişti. Albay İsmet Bey, tümenlerin harekât tarzlarını şu şekilde belirlemişti:

"24'üncü Tümen İncirli mevziinde bir miktar artçı bıraktıktan sonra bir kısım piyade ve topçusu ile Gökpınar-Köprüler hattını ele geçirecektir. Düşmanın Nazıfpaşa veya Pazarcık'tan Yenişehir Müfrezesi'nin gerisine yapacağı muhtemel bir taarruza karşı Bilecik civarında bir ihtiyat bulunduracaktır.

4'üncü Tümen Akpınar civarında mevziye sokulmalıdır. Obüsler 4'üncü Tümen emrine verilmiştir.

11'inci Tümen 08 Ocak 1921 tarihinde Alayunt etrafında toplanacak ve demiryoluyla Eskişehir istikametine nakledilecektir.

61'inci Tümen ve Süvari Tugayı 7/8 Ocak 1921 gecesi Gediz havalisini bırakarak Susuzkaya köyünün Viran, Yalnızsaray, Karadiken bölgesine çekilecek ve son emre kadar bu mıntıkada kalacaktır."²⁶⁰

²⁵⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 173-177.

²⁶⁰ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 3, Sayı: 127, Haziran 2011, s. 12-16.

Güney Cephesinde Dumlupınar kesiminde Yunanların yeni bir hareketi görülmemiştir. Öteki kesimlerde ve diğer cephelerde de durgunluk vardı.

Genelkurmay Başkanlığı; 06 Ocak 1921'de başlayan Yunan taarruzu üzerine Batı ve Güney Cephesi Komutanlıklarının birlikte aldıkları kararı uygun bulmuş ve 07 Ocak 1921 saat 11.00'de Ankara'dan hareket eden 4'üncü Tümeni Batı Cephesi emrine verdiğini bildirmişti.

Kastamonu ve Dolayları Komutanlığına da, Yunanların kuzey kesimindeki kuvvetinin tespiti için Sakarya yöresindeki kuvvetlerinin çok faaliyet göstermelerini emretmişti.²⁶¹

Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, 07 Ocak 1921 akşamı Milli Savunma Bakanlığına göndermiş olduğu raporda Batı Cephesindeki durumu şöyle özetliyordu:

"Bursa cephesinde 06.01.1921 saat 8.30'da başlayan düşman taarruzu bugün dahi devam etmiştir. 2 piyade ve 1 süvari alayı ile takriben bir cebel taburundan oluşan düşman kuvveti öğlenden evvel Yenişehir doğusunda taarruza başlamış ise de topçu ateşiyle Köprühisar kuzeyinde tevkif edilmiştir. Düşman, Göksu çayının güneyine geçememiştir. Aynı zamanda, muhtelif kuvvetlerle Gökbayrak taburuna taarruz ederek Yenişehir kuzeyindeki Derbent ve Mecidiye sırtlarını işgal etmiştir. İnegöl cephesindeki taarruz esnasında Nazıfpaşa sırtlarına yerleşmiş olan alay bugün 3'üncü piyade ve 2'nci süvari alayıyla üstün topçu kuvvetlerinin taarruzu karşısında Pazarcık civarında çekilmeye mecbur olmuşlar, düşmanın takip edip etmediği henüz anlaşılmamıştır. Eskişehir'deki hücum taburuyla bir süvari müfrezesinin trenle Pazarcık'a gönderilmiştir. 4'üncü Tümenin de İnönü'ne sevkine başlanacaktır. 8 Ocak 1921 günü, saat 08.00'de 11'inci Tümenin de trenle Alayunt'dan sevkine başlanacaktır. Alınan bazı haberlere göre 1 Ocak 1921'de Derince'ye ihraç edilen bir Eczun alayının karadan İzmit'e gittiği ve Karamürsel'e ihraç edilecek kuvvetine İznik ve civarının zapt edilmek istendiği anlaşılmaktadır."²⁶²

²⁶¹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s.179-189.

²⁶² Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.031, Kutu No: 568, Gömlek No: 187, 07.01.1921.

Bursa cephesinde 7/8 Ocak gecesi durgun geçmişti. 8 Ocak sabahı Yunanlar Pazarcık istikametine taarruza başlamış, Köprühisar mevkiinde ciddi bir hareket ve faaliyeti görülmemişti. 24. Tümen muharebe ederek geri çekilmeye devam ediyordu. 24. Tümen'in geri çekilmesi sonrası Yunanlar Karaköy'ü işgal ettiler.²⁶³

24. Tümen bölgesinde bu olaylar olduğu sırada 4'ncü Tümen'in ilk kademesi saat 04.30'da Eskişehir'e gelmiş ve buradan trene yüklenen 150 mm.lik obüs bataryası ile saat 05.00'da İnönü'ye hareket etmişti. İkinci kademeyi getiren katar saat 05.45'de Eskişehir'e varmıştı. Bu kademe de Tümen Komutanı Nazım Bey de bulunmakta idi. İkinci kademe saat 06.10'da Eskişehir'den İnönü'ye hareket etmişti. Bu suretle 4'ncü Tümenin ilk kademesi saat 17.00'da, ikinci kademesi ertesi gün saat 08.00'de İnönü'ye ulaşmış bulunuyorlardı. Tümenin bu birliklerinin kuvvesi, 600 tüfek, 6 makineli tüfek, 2 adet 150 mm.li obüs, 2 kudretli dağ topu idi. Tümen büyük kısmı ile Kovalca'ya, 58'nci Piyade Alayının 1'nci Taburu Akpınar'a gelmiş, 150 mm.lik obüs bataryası da Akpınar güney-doğusunda mevzilenmişti.

Kütahya kesiminden İnönü mevziine gelecek olan 11'inci Tümen, gece hareket ederek, 08 Ocak 1921 saat 08.00'de kolbaşısıyla Alayunt'a ulaşmıştı. Tümen 24 saat içinde Gediz kuzey-doğusundaki Işıklar, Yaylaköy, kesiminden Alayunt istasyonuna kadar 70-80 kilometrelik bir yürüyüş yapmıştı. Bu kadar uzun ve yorucu bir yürüyüşle tam vaktinde bindirme istasyonuna gelmiş olmasına karşılık, katar henüz Alayunt'a gelmemişti.²⁶⁴

08 Ocak günü meydana gelen bu gelişmeler üzerine Batı Cephesi Komutanlığı saat 15.00'da, 24'üncü Tümen İnönü mevziinin savunulması emrini vermişti. Bu emre göre; 24'üncü Tümen, Bilecik doğusunda zayıf bir artçı bırakarak, bütün kuvvetiyle 08 Ocak 1921 akşamına kadar Bozüyük doğusundaki Çerkezçepni, Yörükçepni kesiminde toplanarak İnönü mevziinin demiryolu kuzeyindeki parçasını savunacaktı. Tümen yürüyüş sırasında zaman zaman rapor verecekti. 4'üncü Tümen, İnönü mevziinin güney

²⁶³ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.075, Kutu No: 569, Gömlek No: 5, 08.01.1921.

²⁶⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.179-189.

kesimini savunacaktı. Emirde ayrıca, 11'inci Tümen'in yetişmek üzere olduğu bildiriliyordu."²⁶⁵

Geyve kesiminde; Gökbayrak Taburu, Batı Cephesi Komutanlığı'nın emri üzerine saat 12.00 sıralarında taarruza geçmiş ve Yunanları Derbent doğusundaki tepelerden atarak bu sırtı işgal etmişti. Takviye kuvveti alan Yunanlar, havanın sisli olmasından da faydalanarak karşı taarruza geçmişlerse de, taburu geri atamamış, muharebe saat 16.00'a kadar sürmüştü. 24'üncü Tümenin Söğüt istikametinde çekildiğini öğrenen tabur komutanı, Köprühisar-Osmaneli yoluna bir bölük bıraktıktan sonra Çerkeşli'ye çekilmiş ve Batı Cephesi Komutanlığına bilgi vermişti.

Genelkurmay Başkanlığının saat 15.00'de verdiği emirde 3'üncü Süvari Tümeninin Ankara'da olduğu ve istenen boş katarlar gelince bu tümenin de cepheye hareket ettirileceği belirtiliyordu.

Ayrıca Genelkurmay Başkanlığı Batı Cephesi Komutanının da görüş ve teklifi doğrultusunda Güney Cephesinde düşmanın hiç bir hareketi görünmediğinden Refet Bey emrindeki dört alaylı 1'inci Süvari Grubu'nun 9 Ocak 1921 sabahı Kütahya istikametine hareketle o akşam Kütahya'ya ulaşmasını emretmişti.

Güney Cephesi Komutanı ise, Batı Cephesi emrine göndereceği 1'inci Süvari Grubu yerine, Kütahya'ya daha yakında bulunan Kurmay Binbaşı H. Rahmi komutasındaki 2'nci Süvari Grubunu Batı Cephesi emrine göndermeyi uygun buluyordu.

3.6.2. İnönü Mevziine Yunan Taarruzu

8/9 Ocak 1921 gecesi, Batı Cephesi'nde Yunanların herhangi bir faaliyetine rastlanmamıştı.²⁶⁶ 24'üncü Tümen İnönü mevziinin doğu kanadı gerisinde toplanmaya çalışıyordu. Tümenin artçısı Söğüt'te bulunuyordu. Bu kesimdeki Yunan birlikleri ise Bilecik doğusuna kadar gelmişti.²⁶⁷

²⁶⁵ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 6, Sayı: 127, Haziran 2011, s. 26-28.

²⁶⁶ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.072, Kutu No: 569, Gömlek No: 1, 09.01.1921.

²⁶⁷ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 276.

Gökbayrak Taburu'na ise saat 03.00'da Batı Cephesi Komutanlığı'ndan emir gelmişti: "Düşman bugün Yenişehir cephesinde durmuş ve üstün kuvvetiyle Pazarcık üzerinden Karaköy'e kadar ilerlemiştir. Bu kola kesin bir darbe vurmak için geçici olarak bütün kuvvetleri topluyorum. 24'üncü Tümen'in büyük kısmının alınması bu nedenledir. Bu süre içinde arkanızı Lefke'ye vererek Lefke-Köprühisar yolu üzerine bir bölük yerleştiriniz. Orhangazi ve İznik havalisindeki kuvvetlerinizi çekmeyiniz ve güneye cephe alarak düşmanın yanında kalınız. Bir iki gün sonra düşman Allah'ın yardımıyla geri çekilmeye mecbur edileceğinden taarruzi bir şekilde düşmanın yanında elinizden gelen gayreti gösteriniz."²⁶⁸

İnönü mevzii bölgesinde saat 11.00'da Mezit vadisinden ilerleyen Albay Stavrianopulos komutasındaki Adalar Tümeni sağ kolu, ilerisinde bir bölük süvari olduğu halde Muratdere-Saraycık- Kovalca; tümenin büyük kısmının da Karaköyden Bozüyük istikametine ilerlediği görülmüş, her iki Yunan kolunun kuvveti tespit edilememiştir.

4'üncü Tümen, İnönü mevziinin güneyinde aldığı tertiplerde bir değişiklik yapmamıştı.

11'inci Tümenin ilk kademesi, saat 07.00'de İnönü'ye varmış ve tümenin hücum taburu, 24'üncü Tümen mevziini işgal edinceye kadar, Çepni sırtlarını savunmak üzere Poyra'ya gönderilmişti.

11'inci Tümenin ikinci kademesi, saat 11.00'de, tümenin üçüncü kademesi de saat 12.00'de İnönü istasyonuna indirilmişti.²⁶⁹

Köprühisar doğusunda, saat 13.00'de Yeniköy batısında bulunan artçı birliklerimizle, ilerleyen düşman kuvvetleri arasında temas hâsıl olmuş ve artçımız saat 16.00'ya kadar devam eden top ve piyade ateşi altında sükûnet ve intizamını muhafaza ederek Karaköy'den Söğüt'e çekilmişti.²⁷⁰

Yunan taarruzu karşısında, 58'inci Alayın 3'üncü Taburu tarafından bırakılan Karaağaç batısındaki tepenin geriye alınması için 70'inci Alayın 1'nci

²⁶⁸ Özlü, "Raporlar", s. 34, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No:13, Sayı: 127, Haziran 2011, s. 49-51.

²⁶⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.191-195.

²⁷⁰ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.074, Kutu No: 569, Gömlek No: 3, 09.01.1921.

ve 3'üncü Taburları ve 58'inci Alayın geri kalan kısmı ile bir karşı taarruz yapıldı. Bu karşı taarruz etkisiyle saat 16.00'da Yunanların ilerlemesi durmuştu.

Karanlık bastırdıktan sonra muharebe tamamen kesilmiş, Yunanlar muharebe hattını bırakarak, Alibeydüzü-Bozüyük-Saraycık hattına çekilmişti.

İntikam Tepesi 70'inci Alayın 1'inci Taburu ile 58'inci Alaydan çıkarılan bir bölük tarafından tekrar işgal edildi.²⁷¹

Batı Cephesi Komutanlığı'ndan saat 16.30'da : "İnönü mevziinde 4'üncü ve 11'inci Tümenlerin, 11'inci Tümen Komutanı Arif Bey tarafından sevk ve idare edilmesi" emredilmişti.²⁷²

Bugünkü muharebeleri anlatan harp raporuna göre, 9 Ocak 1921 günü, düşman Karaköy'den daha güneye ilerleyememiş, Köprühisar güneyinde bulunan 24'üncü Tümen Yeniköy'de bir artçı bırakarak Gündüzbey-Savcibey-Teke mevziine düşmanla teması muhafaza ederek geri çekilmişti.²⁷³

9/10 Ocak 1921 gecesı 4'üncü Tümen Komutanı, 11'inci Tümen Komutanı'na verdiği raporda: "Tümen birliklerinin cephanesi kalmadığı; tümenin mevziideki tertiplerinde bazı değişikliklerin yapılması gerektiği belirtilerek, kendisiyle görüşmek istendiği bildiriliyordu."

Bu raporu alan 11'inci Tümen Komutanı, 4'üncü Tümen Komutanı'nı yanına çağırarak durumu birlikte inceledikten sonra aldıkları karara göre: "4'üncü Tümen birlikleri, Akpınar doğusu ile Kovalca arasındaki mevzii savunacak ve bu cephedeki muharebeyi 4'üncü Tümen Komutanı idare edecek; 11'inci Tümen birlikleri de Bardanyol Tepesi'nden Kandilli'ye kadar olan kesimi savunacaktı."

09 Ocak 1921 günü hareket eden 11'inci Tümen'in diğer bir kademesi de, demiryoluyla gece yarısı İnönü istasyonuna gelmişti.

²⁷¹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.191-195.

²⁷² *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 19, Sayı: 127, Haziran 2011, s. 68-70.

²⁷³ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.072, Kutu No: 569, Gömlek No: 1, 09.01.1921.

Kritik bir durum alan İnönü mevziindeki muharebeyi yakından sevk ve idare etmek üzere Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey karargâhı ile birlikte 09/10 Ocak 1921 gece yarısından önce demiryoluyla Kütahya'dan İnönü'ye hareket etti. Bu katarla 174'üncü Alayın 1'inci Taburu da bulunuyordu.²⁷⁴

Kütahya kesiminde; asi Ethem kuvvetlerinden 300 kişilik bir müfreze, Susuzkaya'da bulunan 14'üncü Süvari Alayı'na taarruz etmiş ve alay Ortanca sırtlarına çekilmişti. Asilerin diğer bir kuvveti de Dereköy kesimindeki piyade bölüğüne taarruz etmişse de geri atılmıştı. Kütahya'dan İnönü'ye nakle hazırlanan 174'üncü Alay'ın hareketi bu yüzden gecikmişti.²⁷⁵

Bu sabah Abya ve civarındaki köylerde konmuş bulunan Binbaşı Hüseyin Rahmi komutasındaki 2'nci Süvari Grubu aldığı emirle, saat 07.00'de Yalnızsaray-Doğular-Porsuk yolu ile hareket ederek 65 kilometrelik bir yürüyüşten sonra saat 19.00'da Kütahya'da Batı Cephesi Komutanlığı emrine girmişti.

Güney Cephesinin Uşak, Çivril ve Menderes kesimlerinde Yunanların herhangi bir faaliyeti görülmemişti.²⁷⁶

Bugüne kadar Gediz ve İnönü'deki savaşları, iki kesim arasındaki Kütahya'dan yöneten Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, 10 Ocak 1921 günü sabahı İnönü istasyonuna gelmiş, saat 11.00 'de, karargâhı ile İnönü köyüne yerleşmişti.²⁷⁷ Bu saatten itibaren bizzat muharebe merkezi olan İnönü'den muharebeyi sevk ve komuta eden İsmet Bey, tümenlere yolladığı emirlerle bölgeyi tamamen kontrol altına almıştı.²⁷⁸

10 Ocak 1921 günü BMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa Meclis'te Yunan taarruzunun geliştiğini bildirmiş ve son durumu anlattıktan sonra sözlerini şöyle bitirmiştir:

"Kuvvetlerimiz tamamen İnönü'nün kuzeyinde ve doğusunda uzayan sırtlar üzerindedir. Düşmanın şimdiye kadar inkişaf eden ve doğrudan

²⁷⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.191-195.

²⁷⁵ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.072, Kutu No: 569, Gömlek No: 1, 09.01.1921.

²⁷⁶ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.191-195.

²⁷⁷ Özakman, *Milli Mücadele*, s. 370.

²⁷⁸ Özlü, "Raporlar", s. 181.

doğruya muharebeye iştirak eden kuvveti iki tümen kadardır. Bunun gerisinde daha bir Eczun tümeni tahmin edilmektedir Binaenaleyh bu dakikada aldığımız son rapora göre bu mevziler üzerinde gayet şiddetli muharebeler cereyan etmektedir."²⁷⁹

10 Ocak 1921 sabahı İnönü mevziinde toplanabilen Türk birlikleri; 24'üncü Tümen'in 32'inci ve 143'üncü Piyade Alaylarıyla, 2'nci Piyade Alayı'nın 1'inci Taburu; 4'üncü Tümen'in 58'inci Piyade Alayı; 11'inci Tümen'in 70'inci, 126'ncı ve 127'nci Piyade Alayları; 24'üncü Tümen'in 32'nci Piyade Alayı 1'inci Taburu ile Tümen Hücum Taburu ve 11'inci Tümen'in 126'nci Piyade Alayı ile Depo Taburuydu. İnönü mevziinde toplanabilen bu birliklerin genel kuvvesi: 8.500 insan, 5.500 tüfek, 47 makineli tüfek, 28 toptu.

Bunlardan başka, Batı Cephesi emrine verilen Depo Alayı'nın 2'nci Taburu Sincanköy ve Polatlı'dan; 174'üncü Piyade Alayı Kütahya'dan demiryoluyla, 2'nci Süvari Grubu da karadan hareket ederek İnönü'ye gelmek üzere yolda idiler. Bu birliklerden yalnız 174'üncü Piyade Alayı'nın 1'inci Taburu muharebeye katılabılmıştı.

6 Ocak 1921 sabahından 10 Ocak 1921'e kadar Yenişehir ve İnegöl kesimlerinde harekâta katılan Yunan kuvvetleri, yaklaşık olarak iki piyade tümeni, bir süvari tugayı ve kolordu bağlı birlikleri idi. Bu kuvvetlerin mevcudu: 427 subay, 15.816 er ve 12.500 tüfek, 270 makineli tüfek, 120 ağır makineli tüfek ve 72 toptu.²⁸⁰

10 Ocak 1921 sabahı Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey'in verdiği savunma emri şu şekildeydi:

"4'üncü ve 11'inci Tümenler, 11'inci Tümen Komutanı'nın komutasında olmak üzere, mevziin demiryolu batısındaki Akpınar-Karaağaç-Kandilli kesimini savunacaktır.

24'üncü Tümen mevziin Savcıbey-Teke-Nanederesi güneyindeki çiftlikten demiryoluna kadar olan kesimini işgal ve savunacaktır. 24'üncü Tümen'in sol kanadı, 4'üncü Tümen'in sağ kanadı ile irtibat yapmalıdır.

²⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s.247, 10.01.1921.

²⁸⁰ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s.196-200.

24'üncü Tümen gerektiğinde 11'inci Tümen'e yardım etmek üzere Çepni'de kıta bulundurup bulundurmamakta serbesttir.

İnönü istasyonuna gelen 174'üncü Alay'ın 1'inci Taburu cephe emrinde olmak üzere istasyon civarında kalacaktır. Bugün gelecek olan alayın diğer iki taburu da cephe emrinde bulunacaktır.

2'nci süvari Grubu bugün Sofça-Sobran üzerinden Kümbet istikametinde yürümek üzere saat 05.30'da Kütahya'dan hareket etmiştir.

Ben şimdilik İnönü istasyonunda bulunacağım."²⁸¹

Muharebe sabah 06.30'da Yunanların taarruza geçmesiyle başlamıştı. Hava çok sisli idi. Sis saat 10.00'a kadar kalkmadı. Bu durum Yunanların lehine idi. Türk cephesinin sol kanadında, Yunanlar bazı mevzileri ele geçirmişler, fakat yedek kuvvetlerle takviye edilen bu cephede düşman taarruzu durdurulmuş ve tespit olunmuştu.

Cephenin sağ kanadında ise, sisin kalkması üzerine Yunan kuvvetleriyle birdenbire karşılaşan ve gerekli tedbirleri almamış bulunan 24'üncü tümen birlikleri geri çekilmeye başlamıştı.

Cephenin sağ ve sol kısımları arasındaki boşluktan faydalanan bir Yunan kuvveti içeri doğru sarkarak, öğle üzeri, Batı Cephesi karargâhının bulunduğu İnönü istasyonunu tehdit edici bir durum almıştı.²⁸²

Muharebe çok şiddetli cereyan ediyordu.²⁸³

Bu saate kadar İnönü mevziinde gelişmeyi izleyen Batı Cephesi Komutanı, durumu mütalaa ederek, kısa bir durum muhakemesinden sonra; ilk tedbir olarak, İnönü istasyonunda bulunan 174'üncü Piyade Alayı 1'inci Taburu, hemen İnönü kuzey sırtlarına göndermişti. 24'üncü Tümen'in İnegöl kesiminde dağılan ve ancak 100 kadar mevcutlu olan hücum taburunu, İnönü istasyonunun kuzey-batı sırtlarını savunmak üzere hareket ettirmişti. Batı Cephesi Karargâh Süvari Bölüğünü ise, bunların biraz daha doğusunda mevzilendirmişti.

²⁸¹ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 23, Sayı: 127, Haziran 2011, s. 81-83.

²⁸² Selek, *Hatıralar*, s. 120.

²⁸³ Özalp, *Milli Mücadele*, s. 171.

İnönü istasyonundan cephe tamamen görülemiyor aynı zamanda burayı piyade ateşi de tutuyordu. Bazı Yunan kuvvetleri de İnönü istasyonuna yaklaşmıştı. Bu sebeple Cephe Komutanı, karargâhıyla İnönü köyüne intikal ederek, bu köyün doğu sırtlarında gözetleme yerini kurmuştu.

Öğle üzeri Yunanlar bir piyade ve bir süvari alayı ile Teke sırtlarını işgal ve taarruza devam ediyor; bir piyade alayı ve iki süvari bölüğü ile Poyra'yı işgal ederek buradan İnönü istasyonuna doğru ilerliyor, diğer kuvvetler de 4'üncü ve 11'inci Tümen cephelerinde taarruzlarına devam ediyorlardı. İntikam Tepesi Yunanların eline geçmiş bulunuyordu.²⁸⁴

Bu durumda 4'üncü ve 11'inci Tümenlerin doğudan kuşatılma tehlikesi ortaya çıkmıştı. Bulunulan hatta savunma yapmak imkânsız bir hal almıştı. Düşman tarafından kuşatılıp imha edilmekten kurtulmak için geri çekilmek şart olmuştu.²⁸⁵

Yaşanan bu gelişmeler üzerine Cephe Komutanı İsmet Bey çekilme emrini vermişti. Saat 13.10'da verilen bu emirde: "Poyra istikametinde ilerleyen Yunanların İnönü İstasyonunu işgal etmek üzere olduğu, 174'üncü Alay'ın Çukurhisar'a indirildiği, 11'inci Tümen'in, 24'üncü Tümen ile birleşerek Eskişehir istikametini örtmesi ve mümkün olduğu kadar çok zaman kazanılması; 11'inci ve 4'üncü Tümenlerin İnönü ile Oklubalı arasını bugünden tutmaları..." bildiriliyordu.²⁸⁶

Cephe Komutanı Eskişehir'in 25 kilometre kuzey batısındaki Çukurhisar mevziinde ikinci muharebeyi verecekti. Çukurhisar mevzii Beşkardeş Dağı-Zemzemiye-Oklubalı hattından geçiyor ve kuzeyden Eskişehir'e gelen iki yolu kapatıyordu.²⁸⁷

Genelkurmay Başkanlığı, durum Eskişehir'de tutunmaya elverişli değilse, Eskişehir'deki malzeme ve cephaneyi elden çıkarmadan, gerekirse birliklerin Eskişehir doğusuna alınmasını bildirmişti.²⁸⁸

²⁸⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 202-203.

²⁸⁵ İsmet Görgülü, *Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1985, s. 86.

²⁸⁶ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 26, Sayı:127, Haziran 2011, s. 90-92.

²⁸⁷ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 278.

²⁸⁸ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 27, Sayı:127, Haziran 2011, s. 93-96.

Yunanların durumunu keşfetmek amacıyla öğleden sonra Eskişehir alanından bir keşif uçağı görevlendirilmişti. Pilot Vecihi (Hürkuş), muharebe bölgesinde rastladığı yer hedeflerine çok alçaktan bomba ve makineli tüfeklerle taarruz ederken, Yunan silahlarından isabet alarak iniş yapmak zorunda kalmıştı. Pilot, İnönü İstasyonunda Türk kıtalarının bulunduğunu sanarak iki taraf arasındaki alana inmiş ve uçağını bırakarak Yunan topçu ateşi altında İnönü köyüne gelmişti. Pilot Vecihi Yunanların eline geçmesi tehlikesine karşı gerekli malzemeyi aldıktan sonra tekrar geri dönerek uçağını yakmıştı.²⁸⁹

Birlikler Batı Cephesi Komutanı tarafından emredilen hatta başarı ile çekilmişti.²⁹⁰

Batı Cephesi birlikleri 10/11 Ocak gecesi 24'üncü Tümen sağda, 11'inci Tümen solda, 4'üncü Tümen ihtiyatta olmak üzere Çukurhisar mevziini tuttu. Burada 4'üncü ve 11'inci Tümen birlikleri tamamlanmış ve Genelkurmay da 11 Ocak günü verilecek muharebeye trenle bir alay daha yetiştireceğini bildirmişti.²⁹¹

Akşam karanlığı ile beraber cephedeki muharebe faaliyeti durmuş ve top sesleri kesilmişti. Yunanlar tarafında da derin bir sessizlik hüküm sürmeye başlamıştı.²⁹²

Batı Cephesi Komutanı tümen komutanlarıyla yaptığı toplantıdan sonra 11 Ocak 1921 harekâtını şu şekilde sevk ve idare etmeyi tasarlamıştı:

"Eldeki birliklerle 11 Ocak 1921'de Beşkardeş Dağı-Zemzemiye Sırtları-Oklubalı hattında yeni bir savunma muharebesi vermek üzere; 24'üncü Tümen ile mevziin demiryoluna kadar kuzey kesimini, 11'inci Tümen ile demiryolu (dâhil) Oklubalı batısındaki sırtlara kadar olan kesimi işgal ve savunmak, 4'üncü Tümeni, cephe ihtiyatı olarak, Kaynarca batısında

²⁸⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 208.

²⁹⁰ Görgülü, *İstiklal Harbi*, s. 87.

²⁹¹ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 278.

²⁹² *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s. 211-214.

toplamak ve emre hazır bir durumda bulundurmak, cephe komuta yerini Oklubalı'da kurmak."²⁹³

Kütahya ve Güney Cephesi bölgesinde ise 10 Ocak 1921 günü kayda değer bir olay olmamıştı. 61'inci Tümen Komutanlığı, asilerin Kütahya'ya yapması beklenen bir teşebbüse karşı gerekli tedbir ve düzeni almıştı.

3.6.3. Birinci İnönü Muharebesi'nin Kazanılması

10/11 Ocak gecesi muharebe faaliyeti olmamış, 9/10 Ocak günü yapılan muharebelerde düşman mühim zayiata uğratılmıştı. Batı Cephesi birlikleri, yeni mevziilerine intikal hazırlığı içindeydiler.²⁹⁴

Cephe komutanının 11 Ocak 1921 günü yapılacak muharebenin sevk ve idaresi hakkındaki düşünce ve teklifi, Genelkurmay Başkanlığınca uygun görülerek saat 02.00'da şu emir verilmişti:

"Yarın (11 Ocak 1921) Beşkardeş Dağı-Oklubalı hattında tekrar muharebe vermek kararınız uygundur. Süvari grubu ile irtibat sağlanarak, düşmanın güney kanadına etki yapacak şekilde kullanılmasının, durumu önemli surette lehimize değiştireceğimizi sanıyorum. Düşmanın sağ kanat açığından Eskişehir'e doğru sarkması halinde emrinizdeki diğer süvarilerin bu kanatta kullanılmasını uygun görüyorum. Bugünkü muharebelerde kıtaların gösterdiği mukavemet takdire değer, Tanrı'dan başarılar dilerim."

İnönü mevzii kesiminde 11 Ocak sabahı hava açık ve güneşli olduğu halde Yunanların hiçbir hareketi görülüyordu. Batı Cephesi Komutanlığı, bu durgunluğu Yunanların taarruza devam için kıtalarını yeniden tertiplemeye uğraştığı şeklinde yorumluyordu.²⁹⁵

Öğleye kadar bekledikten sonra, hiçbir hareket görülmeyince keşif faaliyetine geçilmişti.²⁹⁶

Bu sırada, İnönü Bucağı tapu memurluğunun Batı Cephesine gelen bir yazısında: "Yunanların 11 Ocak 1921 saat 01.20'de birçok yaralı ve ölülerini

²⁹³ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 33, Sayı: 127, Haziran 2011, s. 112-114.

²⁹⁴ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.105, Kutu No: 569, Gömlek No: 9, 11.01.1921.

²⁹⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 214-215.

²⁹⁶ Selek, *Milli Mücadele*, s. 121.

geri taşıdığı, saat 05.20'den itibaren de büyük kısmı ile Bozüyük istikametinde çekilmeye başladığı, Bozüyük'ten gelen köylü Numan Ağa'nın sözüne dayanılarak" bildirilmekteydi. Bu haberin doğruluğu kabul edilebilirdi. Fakat yine de incelemeye muhtaç görünüyordu. Keşif faaliyetlerinin daha çok genişletilmesi ve hızlandırılması gerekiyordu.²⁹⁷

Peyderpey gelen raporlardan, düşmanın çekildiği anlaşıyordu. Süvari keşif kollarıyla yaptırılan keşifler sonunda, Yunanların Bursa yönünde çekilip gittiklerine kesin kanaat getirilince, Cephe Komutanlığı saat 19.00'da takip emrini verdi. Birinci İnönü Muharebesi böylece sona ermiş bulunuyordu.²⁹⁸

11 Ocak günü Milli Savunma Bakanlığı'na gönderilen harp raporu durumu özetliyordu: "6 Ocak 1921 günü Yenişehir ve İnegöl istikametlerinden başlayan ve İnönü mevziimize kadar uzanan düşman taarruzu, pek şiddetli ve aralıksız devam eden meydan muharebesinden sonra kıtalarımızın mukavemeti ve müdafaa karşısında kırılmış ve 10-11 Ocak 1921 gecesini düşman taarruzdan feragat ederek süratle ricata başlamıştı. Düşmanın ricat istikameti her taraftan sürülen keşif ve takip kıtaları vasıtasıyla tespitte çalışılmaktadır."²⁹⁹

Türk ordusunu kati suretle mağlup etmek fikriyle yola çıkan Yunan komutanı, 10 Ocak akşamı muharebede uğradığı kayıplar dolayısıyla çekilmeye karar vermişti. Yunanlar üstün kuvvetlerine rağmen zayıf kuvvetlerimizle tutulan ikinci mevziimize taarruz etmeye cesaret edememiş ve Bursa'ya, İnönü Muharebesi öncesinde bulunduğu yere kadar geri çekilmek zorunda kalmıştı.³⁰⁰

Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa 13 Ocak 1921 günü mecliste yapmış olduğu konuşmada Birinci İnönü Muharebesi'nde Türk askerinin kahramanlığını alkışlar arasında şöyle anlatmıştır:

"Efendiler Harbi Umumi'de gösterilen kahramanlık bu defa da gösterilmiştir. Nazıfpaşa'da bulunan bir kıtamız on beş misli bir düşmanla

²⁹⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 217.

²⁹⁸ Selek, *Milli Mücadele*, s. 121.

²⁹⁹ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.107, Kutu No: 569, Gömlek No: 11, 11.01.1921.

³⁰⁰ Görgülü, *İstiklal Harbi*, s. 87, İncedayı, *İstiklal Harbi*, s. 65.

harp etmiş, bize bir gün kazandırmıştır. Ondan sonra efendiler Pazarcık'ta bir hücum taburu, bir depo taburu düşmanın yirmi misli kuvvetine karşı sebat ederek bir gün daha kazandırmıştır. Sonra efendiler Köprühisar'da bir alayımız düşmanın iki alayını perişan etmiş, bozmuş ve iki gün kazandırmıştır. Bir artçı taburumuz Bilecik cephesinde on iki saat, topları dahi olmadığı halde, top altında sebat etmiş, akşama kadar vakit kazandırmıştır. Bu suretle düşmanın on iki saatte Eskişehir'e gelmek hususundaki düşüncesi üç gün gecikti. Bu süre zarfında lazım gelen kuvvetler yetiştirildi. Düşmanın gelen kuvveti on beş bin mevcudundaydı. Bizim bunun karşısında toplayabildiğimiz kuvvetler düşmanın üçte biri kadar yoktu. Mamafih iki gün devam eden taarruzları tamamıyla kırdı ve akşamüstü serian ricata mecbur oldular. Biraz daha kalsa idiler yetiştireceğimiz kuvvetler ile bir taraftan düşmanın kırılan maneviyatı ve bir taraftan bizim maddeten ve manen artan kuvvetlerimiz dolayısıyla düşman Eskişehir önüne geldiği gibi esir olmak ihtimali olduğunu anlar anlamaz derhal kaçtı ve öyle bir kaçış ki her şeylerini döke saça kaçıyorlardı.³⁰¹

Türk ordusundaki her kıta, her zabıt ve her bir ferdin, kudretlerinin çok üstünde çaba harcaması, ölümü hiçe sayması, Türk pilotlarının düşman safları üzerine birkaç yüz metre mesafeye kadar inerek düşman mevziilerine makineli tüfek ateşi açması ve Türk komuta heyetinin azmi karşısında Yunanlar çekilme kararı vermek durumunda kalmışlardı.³⁰²

Yunanlar, bu defa milli kuvvetlerle değil, düzenli ve eğitimli birliklerle çarpıştıklarını itiraf, topçularımızın ustalığını takdir etmişler ve kendi ordularında bulunmayan 10'luk ağır obüs toplarının tarafımızdan kullanılmasına şaşırmışlardı.³⁰³

Yunanların 11 Ocak 1921'e kadar yaptığı taarruz harekâtı, yalnız kuzeydeki 3'üncü Yunan kolordu birliklerinin bir kısmı ile iyi sevk ve idare edilmeyen bir tertip ve şekilde cereyan etmişti.

³⁰¹ TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt: II, s. 281, 13.01.1921.

³⁰² Tansel, *Mudanya'ya Kadar*, s. 24-25.

³⁰³ Miralay Mehmet Arif Bey, *Milli Mücadele Anıları*, s. 63.

Uşak bölgesindeki 1'inci Yunan Kolordusu, herhangi esaslı bir harekâta bulunmadığı gibi, bu cephedeki Türk birliklerini de tespit edememiş; Ethem de Yunanların umdukları gibi bir başarı sağlayamamıştı.

Ethem'in harekâtını adım adım izleyen Yunan Komutanlığı bu güne kadar olduğu gibi, bundan sonra da bunların harekât üzerinde lehlerine önemli bir etkisi olmayacağı kanısına varmıştı.

Diğer taraftan; Yunanlar, Türk birliklerinin her ne pahasına olursa olsun savunmaya devam edeceklerine inanmışlar ve İnönü'ye yetiştirilen takviye birlikleri hakkında şişirilmiş de olsa, yeterli bilgiler elde etmişlerdi.

Durumu bu etkiler altında tartışan Yunan Komutanlığı, bundan sonraki günlerde üstün Türk kuvvetleriyle muharebe zorunda kalınacağını ve yalnız başına yenilme ihtimalinin bulunduğu düşüncesiyle geri çekilme kararı vererek bunu 11 Ocak 1921 sabahı uygulamaya başlamıştı. Yunanlar bu çekilme kararının daha çok Türk birliklerinin dağıtılma ve Bozüyük-Eskişehir demiryolunun tahribi görevinin yapılması suretiyle görevlerinin bittiği ve amaca ulaşıldığı şeklinde göstermişlerdi.

Sebepler her ne olursa olsun; Yunanlar, İzmir'e çıktıklarından bu yana ilk olarak düzenli Türk birliklerinin karşısında yaptıkları muharebe de, muharebe meydanını bırakarak geri çekilmek suretiyle Türklere gelecek için büyük bir moral üstünlüğü kazandırmışlardı.

Yunan Komutanlığınca verilen çekilme emri gereğince Stavrianopulos kolu 11 Ocak saat 05.00'da, Saraycık-Kozpınar-Yeniköy yolu ile Papulakis kolu saat, 06.00'da bir kısım kuvvetini yancıya ayırarak Pazaryeri-İnegöl yolu ile İzmir Tümeni kolu ise, saat 04.00'da Söğüt-Bilecik-Yenişehir yolu ile geri çekilmeye başlamışlardı.

11 Ocak 1921 akşamına kadar bu birlikler, Söğüt, Karaköy 2 kilometre batısı, Akçapınar, Güney, Kestane köyü kesimine kadar çekilerek geceyi bu bölgede geçirmişlerdi.³⁰⁴

Batı Cephesi Komutanlığı saat 15.00'a kadar aldığı bilgi ve raporlar üzerine artık Yunanların geri çekildiği kanısına vararak takibe karar vermişti.

³⁰⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 218-219.

Ancak düşman ordusu yeterli derecede takip edilemedi. Çünkü Türk kuvvetleri onları izleyecek kadar fazla değildi ve çok yorgundu.³⁰⁵ Ayrıca keşif faaliyetinin iyi yapılamaması ve temasın devam ettirilememesi yüzünden Yunanların çekildiği, zamanında anlaşılamamıştı. Bu nedenle 11 Ocak günü Yunanlar, takibe uğramadan kolayca muharebeyi keserek İnönü mevziinden geri çekilmişlerdi.

Ankara'ya gelen raporlardan; Yunanların İnönü savaş alanını bırakarak çekildiği haberi gerçekleşmiş bulunuyordu. Bunun üzerine BMM Başkanı Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisi adına Genelkurmay Başkanlığı ile Batı Cephesi Komutanlığına şu tebrik telgrafını gönderdi:³⁰⁶

"İnönü Meydan Muharebesinde Batı Cephesi birliklerinin uğurlu ve üstün komutanız altında kazandıkları kesin zaferden dolayı size ve kahraman ordumuzun bütün komutanlarıyla subay ve erlerine Büyük Millet Meclisinin en içten tebriklerini sunar ve bu zaferin, kutsal topraklarımızı düşman istilasından tamamen kurtaracak olan kesin zafere hayırlı bir başlangıç olmasını Allah'tan dilerim. Bu tebriklerimin ordunun bütün er ve subaylarına tebliğini rica ederim."³⁰⁷

3.7. MUHAREBENİN SONUÇLARI

06 Ocak 1921 günü başlayan muharebede Türk kayıpları şöyledir: 4 subay, 117 er şehit; 12 subay 85 er yaralı; 5 subay, 29 er esir, toplam 252 insan kaybedilmişti.³⁰⁸

Yunan kayıpları ise; Yunan Tarih Ansiklopedisine göre: 8 subay ve 49 er ölü, 9 subay ve 145 er yaralı, tümü 211 olarak tespit edilebilmiştir.³⁰⁹

³⁰⁵ Tansel, *Mudanya'ya Kadar*, s. 25.

³⁰⁶ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 220-223.

³⁰⁷ TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt: I, s. 279, 13.01.1921.

³⁰⁸ ATASE, Kutu: 599, Gömlek: 1-1, *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 247.

³⁰⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 247.

Bu zafer düzenli ordunun batıda kazandığı ilk zafer olup, düzenli orduya güveni artırmış ve bundan sonra ordu teşekkülüne hız verilmesini sağlamış, milli mücadele azmini kamçılarmış ve moral vermiştir.³¹⁰

Bu zaferin önemini Mustafa Kemal Atatürk şöyle ifade etmiştir:

"Yeni Türkiye Devleti'nin küçük, fakat mefkûreli genç ordusu, en dar bir hesaplama üç kat üstün düşmanı İnönü Meydan Muharebesi'nde mağlup etti. Strateji sanatının en nazik icabetini isabetle uyguladı. İç hatların kullanılmasında harp tarihine parlak bir misal yazdı."³¹¹

"Birinci İnönü Zaferi; İkinci İnönü Zaferi'nin, Sakarya Zafer'inin ve en nihayet Türk vatanının, Türk istiklalinin, ilk zafer müjdecisi olmuştur. Bu sebeple Birinci İnönü Meydan Muharebesi'ni kazanan Türk ordusunun bütün mensupları, cihan tarihinde unutulmaz şanlı bir menkıbe sahibi olarak ebediyen yaşayacaklardır."³¹²

"Bu muharebe ile pek çok şey kurtarılmıştır, hayır her şey kurtarılmıştır."³¹³

Yunanlar bu yarım yamalak harekete "Taarruzi Keşif" adını verdiler.³¹⁴ Yunan Başkomutanı General Papulas 2 Ekim 1924 tarihli Eleftheros Tipos gazetesinde muharebeyi şöyle değerlendirmiştir:

"Aralık ayının sonunda 3. Kolordu keşif hareketini başarıyla icra etti ve keşif neticesinde Kemal ordusunun gayri muntazam olmayıp bilakis muntazam olduğu ve daha doğrusu, toplara, makineli tüfeklere sahip ve az çok mükemmel surette teçhiz edildiği anlaşıldı."³¹⁵

Anadolu Harekâtı'na katılmış kurmay subaylardan biri olan G. L. Spiridonos ise Polemos Ke Eleftheria – İ Mikrasiatik Ekstratia Opos Tin İda

³¹⁰ Köstüklü, "Bazı Düşünceler", s. 12, Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 138, Özalp, *Milli Mücadele*, s. 172.

³¹¹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt: III, Ankara Basımevi, Ankara, 1961, s. 73.

³¹² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt: II, Ankara Basımevi, Ankara, 1959, s. 206.

³¹³ Atay, *Çankaya*, s. 283.

³¹⁴ Bilgin, "İnönü Muharebesi", s. 52.

³¹⁵ Nikolas Trikopis, M.Papulas, *Yunan Generallerinin İtirafı*, Hazırlayan: Suat Akgöl, Devran Matbaacılık, Ankara, 2001, s. 179.

"Savas ve Özgürlük – Gördüğüm Sekliyle Anadolu Harekâtı" isimli kitabında Yunan ordusu açısından muharebeyi şu şekilde değerlendirmiştir:

"Bu harekâttan çıkarılacak en önemli sonuç, Kemalist ordunun artık disiplinsiz çetelerden değil de, tamamen disiplinli birliklerden oluştuğu, bu orduda büyük deneyimlere sahip ordu mensuplarının görev yaptığı ve o dönemin şartlarına göre iyi silahlanmış olduklarının anlaşılmış olmasıdır. Bunun yanında Başkomutan Papulas, üst düzey subaylarının yetersizliklerini görerek bunları değiştirmiştir. 3'üncü Kolordu Komutanlığına General Vlahopoulos, 10'uncu Tümen Komutanlığına General Leonardopoulos, 3'üncü Tümen Komutanlığına General Trikupis ve 7'nci Tümen Komutanlığına da Albay Platis atanmışlardır. Harekât, haber alma merkezinin yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Aynı anda Kemalist orduya karşı savaş vermekte olan Ethem'in desteklenmeyişi de bir hatadır. 1'inci Yunan Kolordusu birliklerini Gediz'e, Ethem'in kaderinin belirlendiği bölgeye çevirecekken, Banaz-Sivaslı'ya yönelmiştir."³¹⁶

Ancak ortada da bir gerçek vardı. Yaklaşık 110 kilometre derinlikli bir keşif taarruzunun dünya harp tarihinde bir örneği yoktur. Yunanlar Anadolu'da bulundurdıkları 5-6 tümenlik kuvvetin iki tümeniyle bu harekâta katılmış, Bozüyük, İnönü ve Köprühisar kesimlerinde ciddi ve sert bir çatışmaya girmişler, mağlup olup geri çekilmişlerdi. Bu da savaşın keşif taarruzu olmadığını açıkça ortaya koyuyordu.³¹⁷ Ne derlerse desinler strateji kurallarına riayet etmedikleri için Yunanlar dünya efkârında mağlup duruma düştüler. Bu bakımdan Birinci İnönü Muharebesi dünyanın ilgisi yeni Türkiye devleti üzerine çevirdi. Devletin iç durumu kuvvetlendiği gibi dıştaki itibarı da arttı.³¹⁸

Birinci İnönü Muharebesi, Yunan taarruzunun maksadı ne olursa olsun, dış görünüşüyle, Yunanların Türkler karşısında ilk başarısızlığıdır. Değişik deyimle, 15 Mayıs 1919 tarihinden beri, Türkler, Yunan taarruzunu ilk defa İnönü'de kırmış oluyorlardı. Türkiye'de ve dışarıda, bu muharebe çok

³¹⁶ Nilüfer Erdem, "Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2009, s.305.

³¹⁷ Bilgin, "İnönü Muharebesi", s. 52.

³¹⁸ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 279.

olumlu bir etki yarattı. Ethem'in üzerine yürünüldüğü nazik bir zamanda, Batı Cephesi'nin yıkılmaması, büyük bir tehlikenin savuşturulduğunu müjdeliyordu.

Yunanların Anadolu'ya çıktıklarından beri cereyan eden muharebelerde Kuvayı Milliye ile ordu birlikleri yan yana dövüşmüşlerdi. Kabul etmek gerek ki, ordu şimdiye kadar bir varlık gösterememişti. Hele karşı ihtilal hareketlerinin bastırılmasında Kuvayı Milliye'nin gösterdiği başarı orduyu büsbütün gölgelemiş, itibardan düşürmüştü. İnönü'de ordu, ilk defa, yanında Kuvayı Milliye olmadan ve kumanda aksaklıklarına rağmen gerçekten çok iyi dövüşmüştü. Bu vesileyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeni kurulmakta olan ordusu birdenbire itibar kazandı. Ordu aleyhinde, Meclis'te bile kendini gösteren propagandalar durdu. Bundan sonra ordunun kuruluş ve takviyesi daha kolay başarılacaktı. Ayrıca Ethem efsanesi de yıkılmış ve Ethem, Yunanla işbirliği yapan hain damgasını yemiş oluyordu.³¹⁹

12 Ocak 1921 günü 12'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa Batı Cephesi'ne gönderdiği yazıda Birinci İnönü Zaferi'nin Afyonkarahisar'daki yankılarını anlatıyor ve Batı Cephesi'ni tebrik ediyordu:

"Batı ordumuzun yiğitçe karşı koyması ve cesurca yaptığı muharebeler karşısında düşmanın uğradığı yenilgi hakkındaki müjdeli haberi alan Afyonkarahisar ahalisi, bugün bütün şehri bayraklarla donatarak asker, halk ve okul öğrencilerinden oluşan büyük bir insan kalabalığı toplu halde hükümet ve kolordu dairesine gelerek milletin yüce ruhu ve büyük azmine tercüman olacak güzel konuşmalar yaparak, ordumuza selam gönderip hükümete tebrik ve teşekkürlerini bildiklerini arz ederim."³²⁰

Meclis'in 13 Ocak 1921 günkü oturumunda İnönü Zaferi büyük bir coşkuyla kutlanmış, zaferi değerlendiren heyecanlı ve hararetli konuşmalar yapılmıştı. Bu konuşmalar sırasında, İnönü Muharebesinde fedakârlığı görülen subay ve askerin bir derece terfi ettirilmesi ayrıca ödül olarak tütün ve 25 lira gönderilmesi teklif ve kabul edilmişti.

³¹⁹ Selek, *Milli Mücadele*, s. 124.

³²⁰ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 4280, Sayı: 116, Haziran 2013, s. 10-11.

Aynı gün yapılan görüşmelerde söz alan Mustafa Kemal Paşa zaferin heyecanını ve millete olan inancını şu sözlerle dile getirmiştir:

"Arkadaşlar, Muhittin Bey'in gayet kıymetli sözlerinin hâsıl ettiği hissiyata tercüman olmak üzere bir iki kelime arz edeceğim. Milletimiz bugün bütün mazisinde olduğundan daha çok ve ecdadından daha çok ümit vardır. Bunu ifade için şunu arz ediyorum. Kendilerinin tabiri üzere cennetten vatanımızın bekçisi olan merhum Namık Kemal demiştir ki:

Vatanın bağına düşman dayasın hançerini,

Yok, mudur kurtaracak bahtı kara maderini?

İşte ben bu kürsüden bu yüce meclisin reisi sıfatıyla, yüksek heyetinizi teşkil eden bütün üyelerin her biri namına ve bütün millet namına diyorum ki:

Vatanın bağına düşman dayasın hançerini,

Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini.³²¹

Büyük Millet Meclisi'nin 17 Ocak 1921'de yapılan oturumunda ise İnönü Muharebesi'ndeki başarıdan dolayı Meclise gönderilen tebrik telgrafları okunmuştu. Telgraf gönderenlerden bazıları şunlardı: Gürün'de Bayezit eşrafı ve mültecilerinden İbrahim ve rüfekası, Göynük kaymakamlığı, Gerede Belediye riyaseti, Bitlis vilayeti, Mudurnu ahalisi namına Belediye riyaseti, Kayseri mutasarrıflığı, Giresun mutasarrıflığı, Diyarbakır vilayeti, Bitlis Belediye riyaseti, Hacı Bektaş Belediye riyaseti, Kırşehir mutasarrıflığı...³²²

Kazanılan bu zafer özellikle işgal güçlerinin dikkatini çekmişti. Bu zafer sonucunda 21 Şubat 1921 tarihinde Londra'da toplanan konferansa Osmanlı Devleti'nin yanında Ankara hükümetinden de katılımcı bulundurması teklif edilmiş ve bu durum TBMM'nin uluslararası alanda aldığı önemli bir başarı olarak tarihe geçmiştir. Bu savaş müttefikler arasında ilk ayrılıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, Fransa ve İtalya Anadolu'daki durumlarını bir kez daha değerlendirmek zorunda kalmışlardır. Aynı şekilde Sovyetlerle olan ilişkilerde de olumlu gelişmelerin ilk adımları bu zaferden sonra başlamıştır.

³²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s. 277-286, 13.01.1921.

³²² TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s. 291, 17.01.1921

Amerikan Yüksek Komiseri olarak Türkiye'de bulunan Amiral Bristol 20 Ocak 1921 tarihli telgrafında Birinci İnönü Muharebesi'ni şöyle değerlendirmiştir:

"Küçük Asya'da Yunanlar ile Türkler arasında çarpışmalar konusunda, burada birçok haberler ve söylentiler dolaşmaktadır. Yunanların Bursa cephesinden Eskişehir çevresine kadar gelip, ondan sonra eski hatlarına çekildikleri kesinleşmişse benzemektedir. Yunanların kendi raporlarına göre, geri çekiliş cebren ve çabuk olmuş, çok sayıda kayıp vermişler. Ayrıca çok sayıda Venizelos taraftarı Yunan subayın orduyu bırakıp İstanbul'a gelecekleri söylenmektedir. Türklerden gelen haberlere göre, Bursa geri alınmış ve Afyonkarahisar'dan İzmir yönüne doğru büyük başarılar elde edilmiştir."³²³

17 Ocak 1921 tarihli New York Times gazetesi de Birinci İnönü Muharebesini şöyle değerlendirmiştir:

"Son Yunan taarruzunun başarısızlığa uğraması çeşitli yorumlara yol açmıştır. Yunanlar en önemli etken olarak iklim şartlarını gösteriyordu. Yunanlar tarafından yapılan açıklamada, yeni atanmış olan subayların yetersiz kaldıkları ve birliklerin moral bozukluğu içinde bulunduğu iddialarının gerçeği yansıtmadığı belirtilmektedir. Aynı açıklamada Türklerin en seçme birliklerini muharebeye soktukları ve dağların karla kaplı olması Yunan başarısızlığının önde gelen nedenleri olarak gösterilmektedir. Bazı iddiaların aksine, son savaşta Yunanlara karşı savaşan Türklerin arasında Bolşeviklerin bulunmadığı anlaşılmıştır."³²⁴

27 Ocak 1921 tarihinde Fransız Le Temps gazetesi Birinci İnönü Muharebesini şöyle anlatmıştır: "Ankara'dan ve başka kaynaklardan gelen haberlere göre, amacı Eskişehir'i almak olan Yunan kuvvetleri İnönü mevkiine kadar ilerlediler. Orada Komutan İsmet Bey yönetiminde bekleyen milliyetçilerin bir ordusu saldırarak Yunanları yendi. Yunan ordusu, Bursa

³²³ Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978, s. 116.

³²⁴ Osman Ulagay, *Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı*, Yelken Matbaası, İstanbul, 1974, s. 118-119.

civarındaki eski mevkilerine çekildi. Oralarda çarpışmalar milliyetçilerin lehine geliyor. Yunanların adam ve teçhizat bakımından kayıpları ağırılmış."³²⁵

Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey Birinci İnönü Muharebesini şöyle değerlendirmiştir:

"Yunan Ordusu Başkumandanı Papulas, Ethem ile de ayrı bir cephede muharebe ettiğimizi hesaba katarak, bizden böyle bir mukavemet beklemiyordu. Fakat 9 ve 10 Ocak günleri bizim karşı taarruzlarımızla karşılaşp, o zamana kadar Anadolu'da görmediği bir muharebe tarzına Türk ordusunda rastlayınca: "Keşif yaptım, bu kadarı kâfi, öğrendik." dedi ve bıraktı gitti. Yani muharebede ısrar etmedi. Birinci İnönü Muharebesi, daha ziyade Kuvve-i Seyyarenin Yunanlarla beraber gelişen taarruzunun muvaffak olmaması şeklinde bir adım telakki edilmek lazımdır. Atatürk, Birinci İnönü Muharebesi'nin neticesine çok önem vermiş görünmektedir. Aslında Birinci İnönü Muharebesi askeri bakımdan mütevazı ölçüde bir muharebedir. Yunanlar taarruz etmişler, bizim mevzileri söktürmüşler, bundan sonra hazırlıksız geldiklerini, ilerisinin daha çok tehlikeli olduğunu anlayarak kendileri çekilip gitmişlerdir. Buna rağmen Birinci İnönü Muharebesi Anadolu hükümetinin kurulması için kâfi gelmiştir."³²⁶

Milli Mücadele'ye muhalif olan Alemdar Gazetesi'nin 18 Ocak 1921 tarihli baskısında, Birinci İnönü Zaferi "Eskişehir Ovalarında Dömeke Yenilgisi" başlığı altında şöyle anlatılmıştır:

"1897 Hezimet-i Anadolu'nun sinesinde bir daha oynandı. Yunan sessizliği karşısında olaylar hezimetin bütün vahametini ortaya koymuştur. Bir Yunan fırkası tamamen yok olduğu gibi sonraki kuvvetler de düzensiz bir şekilde dağılmışlardır. Yunan işgali altında bulunan mahallerden dışarı ve diğer mahallere işgal sahalarına seyahat yasaklanmıştır. Tam bir hüsrarla sonuçlanan Yunan taarruzunu izleyen Türk ordusunun karşı saldırıları Yunanlara pek pahalıya mal olduğu ve Yunan birliklerinin düzensiz bir şekilde geri çekildikleri asıl mevzilerinde bile tutunamayarak bazı mevkide

³²⁵ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 242.

³²⁶ Selek, *Hatıralar*, s. 233.

ağırlıklarını, ağır yaralılarını terk ettikleri anlaşılıyor. Durumdaki vahameti, kendi resmi tebliğlerindeki suskunluk ile doğrulayan ve itiraf eden Yunan Genel Karargâhının İzmir cephesinde de asıl mevzilerinde sarsılmalarına neden olan saldırılarla karşı karşıya kaldıkları da elde ettiğimiz bilgilerdendir. Bursa ile Mudanya arasında geceleri nakledilen hafif yaralıların Kızılhaç vapurlarıyla Tekirdağ ve diğer yerlere nakledilmekte oldukları aldığımız haberlerdendir. Alınan son haberlere göre Eskişehir ve İzmir cephelerinde ve özellikle son cephede savaş şiddetle devam etmektedir. Askeri harekâttan ve alınan haberlerden anlaşıldığına göre Türk birlikleri Yunanlara kesin bir darbe vurmak emelindedirler. Şehrimizdeki Yunan çevreleri bu konuda kesin bir suskunluk göstermektedir. Çeşitli şekillerde alınan haberlere göre, Yunanlar ilk taarruza büyük bir şevk ile giriştikleri sırada Türk birlikleri parlak bir geri çekiliş ile Yunanları çıkış yerlerinden uzaklaştırmış ve buna aldanan Yunan birlikleri Türklerin şiddetli bir karşı taarruzu karşısında tam bir bozgun şeklinde ve düzensiz olarak geri çekilmişlerdir. Yunan birlikleri geri çekilme sırasında önemli miktarda cephane ve savaş malzemesi terk etmiştir. Bazı yerlerde ve özellikle İnégöl ve Yenişehir'de binlerce ağır yaralılarını bırakarak savuşmuşlardır."³²⁷

Yerel basında da zaferle ilgili haberler yapılmış ve halka muharebe ilgili bilgiler verilmiştir. Yeni Adana Gazetesinin 15 Ocak 1921 tarihli baskısında muharebe ile ilgili şu bilgiler verilmiştir:

"Ayın dokuzuncu ve onuncu günleri İnönü civarında Yunan ordusu ile cereyan eden meydan muharebesi neticesinde düşman zayıat-ı azimeye duçar olmuştur. Ayın on birinci günü düşman muharebeye devam edemeyerek geriye çekilmeye başlamıştır. Ordumuz düşmanı takip ediyor."

328

³²⁷ "Alemdar Gazetesi", Eskişehir Ovalarında Dömeke Yenilgisi, 18.01.1921, s. 1.

³²⁸ Cihat Yıldırım, "I. İnönü Muharebesi'nin Yerel Basındaki Yansımaları; Yeni Adana Gazetesi Örneği", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 51, Bahar 2013, s. 753.

3.7.1. İç Politikadaki Gelişmeler

3.7.1.1. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Kabul Edilmesi

Birinci İnönü Muharebesinde elde edilen başarı, Türk milletinin, çöküntü halinde bulunan moralini oldukça düzeltmiş, kurtuluş ümitlerini biraz daha aydınlığa yaklaştırmıştı.

İki yıla yakın bir heyecan ve ihtilal devresi geçirmiş olan Anadolu, Birinci İnönü başarısı ve Ethem ayaklanmasının bastırılmasından sonra milli birlik ve varlık içinde serbestçe nefes almaya, Yunan zulüm ve tahakkümünü yok etmeye ve onu anavatan toprakları içinde boğmaya azmetmişti.³²⁹

Bu inanç ve azim öylesine kuvvetlenmişti ki Ankara'da bulunan Harbiyeliler Birinci İnönü Zaferini Ankara'yı inleyen sevinç gözyaşlarıyla kutlarken ruhlarında bir üzüntü vardı: İlk milli zaferin amelleri olamamak.³³⁰

Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal'in bir hükümetin faaliyeti için gerekli ana esasları kapsayan bir önergesini, 2 Mayıs 1920'de kabul etmiş, Meclis ve Bakanlar Kurulu bu esasları uygulamak suretiyle 3 Mayıs 1920'de iş görmeye başlamıştı. Bir taraftan da Meclisin teşkil ettiği Hukuki Esasiye Encümeni, kabul olan esaslara göre yeni Türk Devleti'nin Teşkilatı Esasiye Kanun tasarısını hazırlayıp meclis genel kuruluna sunmuştu.

Bu tasarıların müzakereleri münasebetiyle, mecliste iki cereyan belirmişti. Bu cereyanların temsilcileri arasında görüşme ve tartışmalar aylarca sürmüştü.³³¹

Birinci İnönü Muharebesindeki başarının da etkisiyle çetin tartışmalar sonucu Meclis'in ve milli hükümetin durum ve yetkisini, şekil ve niteliğini

³²⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 249.

³³⁰ Mesut Çapa, "Bir Harbiyelinin Milli Mücadele Anıları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 14, s. 159.

³³¹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 249.

tespit ve ifade eden³³² Teşkilatı Esasiye Kanunu 20 Ocak 1921 günü, 85 numaralı kanun olarak, kabul edilmişti.³³³

Kabul edilen bu kanun dağılan ve yok olan Osmanlı İmparatorluğu yerine yeni bir devletin kuruluşunu hukuki yönden belirten ve ortaya koyan bir eserdir.³³⁴

Kanunun ilk üç maddesi şöyledir:

Madde 1: Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.

Madde 2: İcra kudreti ve teşri salâhiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi'nde tecelli ve temerküz eder.

Madde 3: Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" adını taşır.³³⁵

Bu esas maddeler, yeni Türk Devleti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen ayrı, Türk milletinin iradesiyle kurulmuş, bağımsız bir siyasi varlık olduğunu hukuk dili ile söyleyen bir kanun idi.

3.7.1.2. İç İsyanlar

Bu gelişmelerle beraber memleketin pek çok yerinde milli mücadele aleyhinde faaliyetler devam etmekteydi.

İstanbul'da bulunan ve milli harekete karşı olan Kızıl Hançerlilerle Nigahbancılar, Hürriyet ve İtilafçılarla birlikte Tevfik Paşa kabinesini düşürmek ve Anadolu'da iç düzeni bozmak için İtilaf Devletlerinin parmağı ile yeni yeni ayaklanmalar hazırlamak üzere kundaklar sokmaya çalışıyorlardı.

³³² Atatürk, *Nutuk*, s. 383.

³³³ A. Şeref Gözübüyük, *Anayasa Metinleri: Senedi İttifaktan Günümüze*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 91-93, Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 294, Özakman, *Cumhuriyet Kronolojisi*, s. 131.

³³⁴ Hamza Eroğlu, "İsmet İnönü ve I. ve II. İnönü Muharebelerinin İçerde ve Dışarıda Etkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: II, Sayı 84, Kasım 1985.

³³⁵ Suna Kili, Şeref Gözübüyük, *Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 100.

Kuzey Anadolu'da Pontus sorunu bir sonuca bağlanamamıştı. Bu tarihlerde Pontusçular çabalarına devam etmekte fakat baskı altında olduklarından birleşik bir cephe kuramamakta idiler. Bunların Samsun, Trabzon dolayları Türklerini de kendileriyle birlik yapmak teşebbüsleri zamanında sezilmişti.

Merzifon'da Amerikan Koleji basılmıştı. Yapılan aramada silah ve cephane bulunamamış ise de; bazı zararlı kitaplar ve resimler ele geçirilmişti. Kolejin Türk öğretmeni bu olayın habercisi olduğu kanısıyla okul civarında Pontus çeteleri tarafından şehit edilmişti.

Merkez ordusu ve doğu bölgesinde; Kürt Teavüm ve Teali Cemiyetiyle İngiliz çabaları Refahiye ve Ümraniye bölgesinde etkisini göstermişti. Buradaki aşiretlere telkin edilen propagandaların esası: "Türkler, Kürtleri Ermeniler gibi göç ettirecek ve öldürecekler; Kürtlere Londra Konferansı Beylik verdi. Anadolu Hükümeti Halife taraflısı Müslümanları istemiyor." gibi ayırıcı ve kışkırtıcı sözlerdi.³³⁶

Refahiye, Kemah, Divriği ilçelerinden muhtar bir il teşkili ile bir Kürt vali ve bir Türk muavin atanması, bütün memurların yerinde bırakılması ve genel affın yayınlanması asi reisler tarafından Büyük Millet Meclisi'nden rica edilmekteydi.

Samsun, Sivas bölgesinde Trabzon, Elazığ illerinin bazı kesimlerini de içine almak üzere sıkıyönetim ilan edilmiş ve önce Rumlardan başlamak üzere silah toplama işine girilmişti. Bu sıralarda Orta Anadolu'da tam bir asayişin sağlanması mümkün olamamıştı.

Güneyde; Dicle doğusunda, Revandiz, Köysancak, Süleymaniye bölgesi milli teşkilatı, milli hükümetten kuvvet istiyor ve İngilizlere karşı harekete geçerek Irak'ı, Bağdat'a kadar istila edeceklerini bildiriyorlardı.

Dicle ve Fırat arasında Milli aşiretinden İbrahim Paşazadeler, Bağralılarla da birleşerek çapulculuk yapıyorlardı. Bu suretle Fransızlardan para ve silah koparıyorlardı.

³³⁶ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 252-253.

Milli aşiretine karşı, Şammarlı aşireti ve diğer aşiretlerle birlikte milli müfrezeler ve ordu birlikleriyle yola getirme hareketi yapıldı. Fakat her harekette Milli aşireti Abdülaziz Dağı'nın güneyine, kurak çöllere kaçarak kurtuluyorlardı. Bu bölgedeki Fransızlar bir müddet daha demiryolu istasyonlarında kalmışlardı.

Fırat batısında; Antep mücadeleleri devam ediyordu. Bab, Münbiç ilçeleri Fransızlardan alınmıştı. Halkın çoğu manen ve maddeten anayurda bağlı ve kurtuluş gününü gözlüyorlardı.

Daha batıda, Adana ve dolaylarında mücadeleler devam ediyordu.

İngilizler Zaho'da topladıkları 1500'e ulaşan kuvvetlerine ve Diyarbakır-Bitlis dolaylarında harcadıkları paralara rağmen hiçbir siyasi bozgun meydana getiremiyorlardı.³³⁷

3.7.2. Dış Politikadaki Gelişmeler

İkinci İnönü Muharebesi öncesi Büyük Millet Meclisi'nin dış siyasetinde de önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Türk kuvvetlerinin cephelerde elde ettiği başarılar, aynı zamanda Büyük Millet Meclisi'nin de siyasi alanda tanınmasını ve itibarının artmasını sağlamaktaydı.³³⁸

3.7.2.1. Londra Konferansı

Albay İsmet Bey komutasındaki Türk ordusunun Birinci İnönü Muharebesi'nde Yunan ordusuna büyük bir darbe indirmesi, İtilaf Devletlerini, özellikle İngiltere'yi Sevr Anlaşmasını yeniden gözden geçirme gereğine inandırmıştı.³³⁹ Düzenli Türk ordusunun kendini ispat etmeye başlaması ve içerideki bazı muhalif hareketlerin de bertaraf edilmesiyle Ankara Hükümeti'nin gittikçe kuvvetlendiğini gören İtilaf Devletleri, bir taraftan kendi lehlerine olan Sevr hükümlerinin ufak bazı değişikliklerle bir an önce uygulamaya geçmesini sağlamak ve bir taraftan da Yunanistan'a nefes

³³⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 252-253.

³³⁸ Ercan Çelebi, "II. İnönü Muharebesi: Askeri, Politik, İç ve Dış Kamuoyunda Meydana Getirdiği Etkileri Bakımından Bir Değerlendirme", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt: XI, Mart 2003, No:1, s. 202.

³³⁹ Ahmet Özgiray, "İnönü Savaşları ve Arnold Toynbee", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu I*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2001, s. 275.

aldırmak için sözde barış planları hazırlamaya başlamışlardı. Bu maksatla Londra'da bir konferans düzenlemeyi uygun gören İtilafçılar, 26 Ocak 1921'de İstanbul Hükümeti'ni Londra Konferansı'na davet ederken Ankara'nın da temsilci göndermesini istemişlerdi. İtilaf Devletlerinin bu tutumu bir bakıma Ankara Hükümeti'ni tanıdıkları anlamını taşıyordu. Sadrazam Tefik Paşa, durumu Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmişti. Mustafa Kemal Paşa ve İcra Vekilleri Heyeti Reisi Fevzi Paşa'nın İstanbul'da Tefik Paşa ile yaptıkları yazışmalar Meclis'te okunarak değerlendirilmiş, yapılan müzakerelerde, İtilaf Devletlerince yapılması düşünülen konferansın samimi olmadığı, ancak Yunanlara zaman kazandırmak için yapıldığı, bu yüzden heyet yollanmaması tezi ortaya atılmıştı.³⁴⁰ Mustafa Kemal ise bunu kabul etmekle beraber özel olarak davet yapıldığı takdirde ve bu arada geçecek zamandan da yararlanmak maksadıyla Londra'ya müstakil bir heyet gönderilmesini savunuyordu.³⁴¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde üç gün devam eden görüşmeler sonucunda Ankara Hükümeti, Londra Konferansı'na katılmayı kabul etmiş³⁴² ve Meclis'in bu kararı Tefik Paşa'ya da bildirilmişti. Alınan karar gereğince, Dış İşleri Bakanı Bekir Sami Bey'in başkanlığında bir heyet kurulmuştu.³⁴³ Heyete Misak-ı Milli ilkeleri doğrultusunda hareket edilmesi talimatı verilmişti.³⁴⁴ Bu heyet Londra Konferansı'na özel olarak davet geldiğinde, gecikmiş olmamak ve zamanında Londra'ya ulaşmak için Antalya üzerinden Londra'ya gönderilmiş³⁴⁵ ve heyet, Roma'da iken İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza'dan resmi daveti alınca Londra'ya hareket etmişti.³⁴⁶

³⁴⁰ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2012, s. 271-273.

³⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s. 411, 29.01.1921, Atatürk, Nutuk, s. 392.

³⁴² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer: 30-18-1-1/2-33-9, 29.01.1921, "İleri Gazetesi", Konferansa Doğru, 6 Şubat 1921.

³⁴³ "*Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*", Barış Temsilcilerimiz Seçildi, 6 Şubat 1921, s. 1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer: 30-18-1-1/2-33-14, 06.02.1921, TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I, s: 366-367, 4.02.1921.

³⁴⁴ TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I, s: 418-367, 12.02.1921.

³⁴⁵ Yalçın, *Cumhuriyeti Tarihi*, s. 271-273.

³⁴⁶ Atatürk, Nutuk, s.392, TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VIII, s. 482, 27.02.1921.

Fransız Dış İşleri Bakanı Briyan, İtalya Dış İşleri Bakanı Kont İsförça ile Japon delegesinden ve Müttefiklerin mali, askeri ve ekonomik birçok danışmanlarından kurulmuş olan konferans İngiliz Başbakanı Lloyd George başkanlığında 21 Şubat 1921 günü Londra'da Sen Ceymis sarayında açılmıştı.³⁴⁷

Konferans 12 Mart 1921 tarihine kadar devam etmiş, ancak hiçbir olumlu sonuç vermemişti.³⁴⁸ Çünkü İtilaf Devletleri Sevr'in özünden ayrılmayan ve Türklerin insanca ve hür olarak yaşamasına yönelik hiçbir teklifle gelmiyorlardı. Hatta Yunanistan, Sevr'in olduğu gibi kabul ettirilebileceğine dair müttefikleri ikna etmeye çalışıyordu. Nitekim daha konferans başlamadan evvel İtilaf Devletleri komutanları ile Yunan kurmayları yaptıkları toplantılarda Türk'e kesin darbeyi vurmanın mümkün olup olamayacağını müzakere etmişler ve Yunanlar bunu yapabileceğini söylemiş, Lloyd George'da onları desteklemişti. Ancak İngiliz ve Fransız uzmanlar bu işin kolay olmadığını belirterek çekimser kalmışlardı.

Konferans öncesindeki bu tutumlar, İtilaf Devletlerinin konferansı samimi bir barış niyetiyle toplanmadıklarını açıkça göstermekteydi.³⁴⁹ Özellikle İngilizlerin asıl niyeti savaşın bitmesini isteyenlere karşı bir iyi niyet gösterisinde bulunmak ve İkinci İnönü Muharebesi'ni hazırlamak için toplanmaktı.³⁵⁰

Bu durumu fark eden Bekir Sami Bey 12 Mart 1921 günü Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta durumu şöyle özetliyordu:

"Yunanistan'ın müzakereler esnasında kuvvetini müttefiklerine karşı göstermek için bilhassa Eskişehir üzerine büyük bir taarruz hazırlamakta oldukları sağlam olarak istihbar edilmektedir. Malumat için arz ederim."³⁵¹

³⁴⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 260.

³⁴⁸ Atatürk, *Nutuk*, s. 392.

³⁴⁹ Yalçın, *Cumhuriyet Tarihi*, s.273.

³⁵⁰ Hikmet Bayur, *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 121.

³⁵¹ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Cilt: XI, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 93.

Konferansın öncesinde Bekir Sami başkanlığındaki Ankara temsilcileri ile Tevfik Paşa başkanlığındaki İstanbul heyeti, aralarındaki görüş ayrılıklarını bir yana bırakarak birleşmişler ve böylece Türk ikiliğinden yararlanmaya hazırlanan İngiliz-Yunan bloğunu "böl ve yönet" siyasetinden yoksun bırakmışlardı.³⁵²

Konferansta da Tevfik Paşa'nın "Ben sözü Türk milletinin hakiki temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nin baş delegesine bırakıyorum." diyerek sözü Ankara temsilcisine bırakması³⁵³ ve İstanbul Hükümeti delegelerinden Mustafa Reşit Paşa'nın: " Bekir Sami Bey bütün Türkiye namına söz söylüyor." demesi de konferansa katılan diğer devletlerin Ankara temsilcileri ile muhatap olmak zorunda bırakmıştı.³⁵⁴

Konferansa katılan gözlemcilerin dikkatini çeken şeylerden en önemlisi de Osmanlı Temsilcisi Tevfik Paşa ve heyeti ile Ankara temsilcisi Bekir Sami ve heyeti arasındaki müthiş farktı. Osmanlı heyetindeki umutsuzluk ve yorgunluğa karşı, Ankara heyetindeki umut, gurur ve özgüven dikkatlerden kaçmamıştı. 24 Şubat 1921 tarihli Fransız Le Petit Journal'ın özel muhabiri Marcel Ray konferansa katılan Tevfik Paşa ve Bekir Sami Bey'i şöyle karşılaştırmıştı:

"İki şef arasında, en yaşlı ve en genç Türkiye arasında ne tezat! 83 yılın ağırlığı altında iki büklüm Tevfik Paşa, yorgunluktan ve hastalıktan yanakları oyulmuş, asabi bir titreme ile vücudu sallanıyor, bastonuna dayanmış, küçük adımlarla konferans sarayının koridorunda ilerliyor... Öte yandan dev gibi, geniş omuzlu, yüzü renkli, sesi gür, bir köylü kadar sağlıklı ve kendinden emin, güçlü bir adam görünümü veren Bekir Sami..."³⁵⁵

Londra Konferansı'nın bir sonuç vermeden dağılması üzerine Türk Dış İşleri Vekili Bekir Sami Bey, Londra'da, İngiltere, Fransa ve İtalya ile bir takım

³⁵² Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 126.

³⁵³ TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt VIII, s. 402, 24.02.1921, TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt VIII, s. 450, 26.02.1921.

³⁵⁴ Mustafa Turan, *Milli Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon, 1999, s. 113.

³⁵⁵ Akyüz, *Fransız Kamuoyu*, s. 249.

anlaşmalar yapmıştı. 10 Mart 1921 tarihli İngiliz-Türk anlaşması esirlerin değişimine ait olup, İngilizler, "Ermenilere ve İngilizlere fena muamele etmemiş olan" Türk esirlerini geri vermeyi kabul ediyorlardı. 11 Mart 1921 tarihli Briand-Bekir Sami anlaşması ile de Fransızlar, güney cephemizdeki çarpışmalara son vermeyi ve Sevres'den farklı olarak Urfa ve Gaziantep'i Türkiye'ye bırakmayı kabul ediyorlar, lakin buna karşılık Elazığ, Diyarbakır ve Sivas bölgelerinde bir takım ekonomik imtiyazlar kazanıyorlardı. 12 Mart 1921'de İtalya ile yapılan anlaşmaya göre de, İtalya, İzmir bölgesi ile Trakya'nın Türklere geri verilmesi için çaba harcamayı kabul ediyor, fakat karşılığında Antalya, Burdur, Muğla, Isparta, Aydın, Afyon, Kütahya ve Konya illerinde ekonomik imtiyazlar elde ediyorlardı. Bütün bu anlaşmaları Bekir Sami Bey Ankara'ya danışmadan kendi inancına göre imzalamıştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletlerinin aralarında imzaladıkları ve Anadolu'yu paylaşma amacını güden anlaşmalara çok benzeyen ve her şeye rağmen o anlaşmaları gerçekleştirme amacını güden bu anlaşmalar, "hükümeti milliye prensipleriyle" bağdaşamayacağından, "retten başka bir muameleye maruz kalamazdı". Bunlar kabul ve tasdik edilmediği gibi, Bekir Sami Bey de Dışişleri Bakanlığından uzaklaştırıldı ve yerine Yusuf Kemal Bey getirildi.³⁵⁶

Londra Konferansı'nın Ankara hükümetine sağladığı en önemli kazanç, Wilson'un meşhur prensiplerine uygun olarak hazırlanmış bulunan Misak-ı Milli'nin, Batılı devletlere ve Dünya kamuoyuna daha iyi duyurulması olmuştu. Ayrıca Konferans'ta Müttefik Devletler arasındaki görüş ayrılıkları belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştı. Fransa ve İtalya, İngiltere'yi ve bu devlet tarafından bir vasıta olarak kullanılan Yunanistan'ı desteklemiyorlardı. Diğer tarafta, İngiltere'nin Ankara Hükümeti ile Sovyet Hükümeti arasında Moskova'da cereyan etmekte olan görüşmelerin başarısız sonuçlanması için sarf ettiği gayretler de bir sonuç vermemişti.³⁵⁷

³⁵⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.198-199.

³⁵⁷ Turan, *Milli Mücadele*, s. 130.

3.7.2.2. Ruslarla Olan Siyasi İlişkiler

Bu dönemde doğuda Sovyet Rusya, Ermenistan için yeni toprak taleplerinde bulunmadığını bildirmiş ve 14 Şubat'ta Bolşevik Kızıl Ordusu Gürcistan'a saldırmış; Gürcü elçisi S. Medivani'de Türkiye ile anlaşma yolunu tutmuş bulunuyordu.³⁵⁸

Dış İşleri Vekili Muhtar Bey ise "Artvin ve Ardahan'ın kan dökülmeksizin ülkeye kazandırıldığını, Gürcistan Hükümeti'nin muvaffakatı ile Batum şehir, liman ve livasının işgaline karar verildiğini, Kars eyaletine bağlı ahalisi Türk ve Müslüman Ağıl, Güllük, ve Ahıska kazalarının dahi bu suretle tarafımızdan işgali" konusunda Türk ve Gürcü taraflarının anlaştığını mecliste açıklıyordu.³⁵⁹

11 Mart'ta ise dört tabur, bir bataryadan oluşan Türk kuvvetleri Batum'a girmiş ve Gürcü heyeti tarafından Batum'un idaresi Türklere bırakılmış bulunuyordu.³⁶⁰

Ali Fuat Paşa başkanlığındaki Türk elçilik heyeti 19 Şubat 1921 de Moskova'ya ulaşmış ve 26 Şubat 1921'de siyasal anlaşma müzakereleri başlamış ve 16 Mart 1921 de Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması imzalanmıştı.³⁶¹

3.7.2.3. Afganistan ile Olan Siyasi İlişkiler

Afganistan'ın Ruslarla yaptığı anlaşmalardan sonra Türk heyetinin Moskova'da bulunuşundan faydalanarak 1 Mart 1921 tarihinde Afganistan'la bir anlaşma imzalanmıştı.³⁶² Buna göre; Türkiye Hükümeti Afganistan'ın tam istiklalini tanıyor, taraflardan birine yapılacak bir tecavüzü diğer taraf kendine yapılmış sayıyordu. Ayrıca Türkiye Hükümetince Afganistan'a subay ve öğretmen gönderilmesi kabul ve garanti edilmişti. Bu suretle Türkiye ve

³⁵⁸ Çelebi, "Değerlendirme", s.204.

³⁵⁹ TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt: 9, s. 66, 10.03.1921.

³⁶⁰ Çelebi, "Değerlendirme", s.204.

³⁶¹ "Hâkimiyeti Milliye Gazetesi", Türk-Rus Muahedesi İmza Edildi, 21.03.1921, s. 2, Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı*, s. 207.

³⁶² "Hâkimiyeti Milliye Gazetesi", Türkiye Afganistan Muahedesi, 24.03.1921, s. 2, Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s.195.

Afganistan arasında aslında mevcut olan dostluk daha da kuvvetlenmiş ve iki taraf karşılıklı olarak atamış oldukları sefirlerle bu dostluk ilişkilerini devam ettirmiş oluyorlardı.³⁶³

³⁶³ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.273.

4. BÖLÜM

İKİNCİ İNÖNÜ MUHAREBESİ

4.1. MUHAREBENİN NEDENLERİ

Yunanistan'da tekrar kurulan Konstantin idaresi İtilaf Devletlerine, özellikle İngilizlere olan bağılıklarını Birinci İnönü Muharebesi ile ispat etmiş bulunuyordu. Bu sebepten İngilizler Yunanları yeniden korumaya başlamışlardı.³⁶⁴

Yunan ordusunun Mart 1921 taarruzu siyasi düşüncelerle Londra'da kararlaştırılmıştı. Dış görünüşü ile Türk-Yunan harbine son vermek ve Türkiye barışı yapmak maksadı ile toplanmış olan Londra Konferansı, Türklerin Yunan ordusu vasıtası ile nasıl yenileceği ve barış şartlarının Türkiye'ye nasıl kabul ettirilebileceği imkânlarını araştırmıştı. Konferans görüşmeleri dışında Yunan delegasyonu ile Lloyd George'un yaptığı dolaylı ve dolaysız temaslarda hep bu husus araştırılmış ve tartışılmıştı.³⁶⁵ Londra Konferansı'nda bir çözüme varılamaması üzerine 10 Mart 1921 günü, İngiltere Başbakanı David Lloyd George, Yunan Başbakanı Dimitrios Gunaris'e, Yunan ordusunun Anadolu'da Kemalistlere karşı harekâta geçmede özgür olduğunu bildirmişti.³⁶⁶

Diğer taraftan, İngilizler yeni doğan, kuvvetli ve emin bir geleceğe aday görünen Türk Milli Hükümetini bu amaca ulaşmadan boğmak ve onun henüz küçük fakat fedakâr ordusunu ortadan kaldırmak istiyordu. Tahtını ve egemenliğini koruma pahasına her şeye göz yuman Osmanlı padişahını bütün Türkiye'de egemen kılmak isteyen İngilizler, Londra Konferansı'nda umdukları olumlu sonucu elde edemeyince Sevr Anlaşmasını bir an önce uygulamaya başlamak için Yunanları ikinci ve esaslı bir taarruza geçirmişti.

Aslında, Yunanların Birinci İnönü'de uğradıkları başarısızlık prestijlerini sarsmıştı. Yunanlar bir taraftan bu başarısızlığı kendi istekleriyle geri çekildikleri şeklinde göstermeye çalışmakla beraber; öte taraftan gerek

³⁶⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 282.

³⁶⁵ Selek, *Milli Mücadele*, s. 226.

³⁶⁶ Sonyel, *Kurtuluş Savaşı*, s. 124.

prestijlerini korumak ve gerek Sevr Anlaşması kararlarıyla kazandıkları nimetlere sahip olmak için daha büyük çapta bir taarruz hazırlığına koyulmuşlardı.

Diğer ve önemli bir sebep de, Yunan Hükümeti ve Genelkurmayının; zamanın yeni kurulmakta olan Türk milli ordusu yararına çalıştığını hesaplama idi. Türk ordusu her geçen zamandan faydalanarak teşkilatlanıyor ve biraz daha kuvvetleniyordu. Bu endişe Yunanlı Birinci İnönü Muharebesi'nden iki ay on üç gün gibi kısa bir süre sonra yine tam ve esaslı bir şekilde hazırlanmadan taarruza zorlamıştı.³⁶⁷

Yapılacak olan aynı yılın ikinci taarruz aynı yılın ocak ayında yapılan harekâtın daha büyük ölçüde tekrarından başka bir şey değildi. Yalnız bu defa taarruza daha çok kuvvet katılmış ve taarruz hedefi daha geniş tutulmuştu.³⁶⁸

4.2. TÜRK VE YUNAN KUVVETLERİNİN MUHAREBE ÖNCESİ DURUMU

4.2.1. Türk Kuvvetleri

Birinci İnönü Muharebesi ile İkinci İnönü Muharebesi arasında geçen iki ay on üç günlük süre içinde cephelerde önemli harekât olmamıştı. Bu süreden faydalanan Türk ordusu, teşkilat, eğitim ve lojistik noksanlarını tamamlamaya çalışmıştı.

İkinci İnönü Muharebesi'ne katılan Batı, Güney Cepheleri Komutanlıklarıyla, Kocaeli ve Kastamonu Komutanlıklarının 10 Mart 1921 kuruluşu şu şekilde tespit edilmişti:

1 Mart 1921 de paşalığa terfi eden Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey'in³⁶⁹ emrinde 1'inci Piyade Tümeni, 11'inci Piyade Tümeni, 24'üncü Piyade Tümeni ve 61'inci Piyade Tümenleri, 3 'üncü Süvari Tümeni ile cephe karargâhı ve cephe bağlı birlikleri bulunuyordu.³⁷⁰

³⁶⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 282.

³⁶⁸ Selek, *Milli Mücadele*, s. 225.

³⁶⁹ Hamza Eroğlu, "İsmet İnönü", s. 12.

³⁷⁰ İncedayı, *İstiklal Harbi*, s. 75, *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 275.

3'üncü Süvari Tümeni Yenişehir-İnegöl hattında, 1'inci Tümen Bilecik'te, 11'inci Tümen, 24'üncü Tümen ve 61'inci Tümen İnönü mevziinde bulunmaktaydı.³⁷¹

Güney Cephesi Komutanı Refet Bey'in emrinde 23'üncü ve 57'inci Piyade Tümenlerinden kurulan 12'inci Kolordu, 4'üncü Piyade Tümeni, 8'inci Piyade Tümeni, 41'inci Piyade Tümeni ile 1'inci Süvari Tümeni, 2'nci Süvari Tümeni ve 4'üncü Süvari Tümeni bulunuyordu. 4'üncü Süvari Tümeni sonradan lağvedilerek alayları 1'inci ve 2'nci. Süvari Tümenlerine verilmişti.³⁷²

Albay Fahrettin Bey (Altay) komutasındaki 12'nci Kolordu Dumlupınar mevzii ve gerisinde, 8'inci Tümen Afyon'da, 1'inci Süvari Tugayı Kütahya'da, 2'nci Süvari Tugayı Sandıklı-Çivril bölgesinde bulunuyordu. 41'inci Tümen ise Pozantı'dan demiryolu ile Afyon'a taşınmakta idi.³⁷³

Kocaeli Grubu Komutanlığı emrinde 7'nci ve Mürettep Piyade Tümenleriyle Karamürsel Milli Müfrezesi ve grup bağlı birlikleri bulunuyordu.

Kastamonu ve Dolayları Komutanlığı emrinde ise 23'üncü Piyade Alayı, süvari bölüğü, bir batarya, muhabere takımı, telsiz istasyonu ile bir ulaştırma müfrezesi bulunuyordu.

Bu komutanlıkların 1 Mart 1921 kuvve durumu ise şöyleydi:

Batı Cephesi; 13.068 tüfek, 96 ağır, 16 hafif makineli tüfek, 39 çeşitli top, 1.500 kılıç, 2 uçak, 1.151 subay, 24.936 er.

Güney Cephesi; 22.225 tüfek, 143 ağır, 24 hafif makineli tüfek, 69 çeşitli top, 2.000 kılıç, 2 uçak, 2.287 subay, 34.044 er.

Kocaeli Komutanlığı; 5.126 tüfek, 16 ağır, 15 hafif makineli tüfek, 5 top, 287 subay, 6.368 er.

Kastamonu ve Dolayları Komutanlığı; 1.293 tüfek, 1 ağır, 4 hafif makineli tüfek, 4 top, 153 subay, 2.270 er.

³⁷¹ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 308.

³⁷² İncedayı, *İstiklal Harbi*, s. 75, *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 275.

³⁷³ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, 308.

Birliklerde eğitim seviyesi orta derece idi. Eğitimin geliştirilmesi için üstün bir çaba harcanıyordu.

Moral durumu ise üst seviyedeydi. Zafere olan inanç artmıştı. Birinci İnönü başarısının moral üzerindeki yapıcı etkisi çok büyüktü.³⁷⁴

4.2.2. Yunan Kuvvetleri

Ocak 1921 sonuna kadar birer memleket adıyla anılan bir kısım Yunan kolordu ve tümenlerine Şubat 1921 tarihinden itibaren numaralar verilerek özel isimler kaldırılmıştı.

Milli Savunma Kolordusu 1'inci Kolordu, İzmir Kolordusu 3'üncü Kolordu, Girit Tümeni 5'inci Tümen, Serez Tümeni 6'ıncı Tümen, Adalar Tümeni 7'nci Tümen, Ayvalık Tümeni 9'uncu Tümen, İzmir Tümeni 10'uncu Tümen, Manisa Tümeni 11'inci Tümen, İskeçe Tümeni 12'nci Tümen ismini almıştı.³⁷⁵

Yunan ordusu iki kolordu ile bağımsız tümen ve alaylardan kurulu idi. 3'üncü Tümen, 7'nci Tümen, 10'uncu Tümen ve süvari tugayından oluşan 3'üncü Kolordu Bursa bölgesinde, 1'inci Tümen, 2'nci Tümen ve 13'üncü Tümenlerden oluşan 1'inci Kolordu ise Uşak-Alaşehir bölgesinde 11'inci Tümen İzmit'te, 1'inci Tümen Sarayköy'de bulunuyordu. Bunlardan başka 6 bağımsız alay ve iki hava taburu bulunmaktaydı.³⁷⁶

Yunanistan'da dört sınıf daha asker silah altına alınmış ve önce yapılmasına karar verilen terhis de durdurulmuştu. Yunan tümenlerinin kuruluşunda bir değişiklik olmamıştı.

Alınan haberlere göre Trakya'da; 9'uncu Tümen, 12'nci Tümen ve 4'üncü Tümenler ile yerleri tespit edilemeyen 6'ıncı ve 14'üncü Tümenler vardı.

Yunanların batı cephesinin Bursa kesiminde toplayabildikleri kuvvet 25.000 er olarak tahmin edilmekteydi. Yunan askeri ansiklopedisine göre İnönü mevziine Eskişehir genel yönünde taarruz eden 3'üncü Kolordunun

³⁷⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 279.

³⁷⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 279.

³⁷⁶ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 309.

tespit edilebilen kuvvesi 16.000 tüfek, 224 ağır, 1.458 hafif makineli tüfek, 1.300 kılıç, 36 dağ, 28 sahra ve 12 ağır top idi. Yunan ordusunun Anadolu'daki bütün kuvvetleri bu günlerde 145.000 kişiyi buluyordu.

Türk istihbaratına göre ise:

Kocaeli Komutanlığı karşısında; 11'inci Yunan tümeni, 4.100 tüfek, 72 ağır makineli tüfek, 324 otomatik tüfek ve 16 top,

Batı Cephesi'nde ve Bursa bölgesinde; 3'üncü, Tümen, 7'nci Tümen, 10'uncu Tümen ile kolordu süvari tugayı, 13.500 tüfek, 216 ağır makineli tüfek, 927 otomatik tüfek ve 48 top,

Ayrıca Kirmasti, Susurluk, Kepsut, Bigadiç, Sındırgı kesimlerinde toplam olarak 1.200 tüfek, 24 makineli tüfek ve 4 top tespit edilmişti.

Güney Cephesi'nde Uşak bölgesinde; 1'inci Kolordu, 13'üncü ve 2'nci Yunan tümenleri kuvvesi ise, 6.800 tüfek 100 ağır makineli tüfek, 540 otomatik tüfek ve 32 top idi.

1'inci Yunan Tümeninin kuvvesi de; 4.100 tüfek, 72 ağır makineli tüfek, 324 otomatik tüfek, 16 toptu. Alınan haberlerden, Manisa'da 2'inci Kolordu karargâhı ve Alaşehir'de 5'inci Tümenin bulunduğu 15'inci Tümenin ise İzmir'e çıkarılarak, Anadolu içine yollandığı sanılıyordu.³⁷⁷

Alınan istihbarat raporlarına göre, Yunanlar muharebede kullanmak üzere, 7 Mart 1921 tarihinde Tekirdağ üzerinden gemiyle 4.000 askeri Bursa cephesine yollamışlardı.³⁷⁸

20 Mart 1921 tarihinde ise İngiliz bandıralı bir vapurla Mudanya'ya iki batarya top getirilmişti.³⁷⁹

Son duruma göre, Yunanların Anadolu'daki genel silah kuvveleri 41.550 tüfek, 720 ağır makineli tüfek, 3.134 otomatik tüfek, 220 top ve 3.100 kılıç olarak kabul ediliyordu.³⁸⁰

³⁷⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s. 280-281.

³⁷⁸ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.037, Kutu No: 652, Gömlek No: 97, 25.03.1921.

³⁷⁹ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Kutu No: 656, Gömlek No: 111, 24.03.1921.

³⁸⁰ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım s. 280-281.

Taarruzdan hemen önce bir İngiliz generali Bursa'da Yunan mevziilerini ziyaret etmiş ve Yunan ordusunun silah ve asker yönünden üstün üstün olduğunu, muharebede zayıf Türk ordusuna karşı mutlak bir zafer kazanacağını beyan etmiştir.³⁸¹

4.3. TARAFLARIN HAREKÂT PLANLARI

4.3.1. Türk Harekât Planı

Türk ordusu çeşitli sınıf, silah ve hareket kabiliyeti bakımından Yunan ordusuna karşı henüz bir üstünlük sağlayamadığı için, harekât planını ancak stratejik savunma esasına dayatmak zorunda idi.

Strateji kuralları ve Yunan ordusunun Anadolu'daki konusu ile tahmin olunan Yunan harp hedefleri, Türk savunma planının şu şekilde hazırlanmasını gerekli kılıyordu:

Bursa bölgesinden Eskişehir yönüne, Uşak bölgesinden Afyon yönüne gelişmesi muhtemel düşman taarruzuna karşı, iki yönde de aynı kuvvetle savunma yapılamazdı. Bunun için daha önemli olan Eskişehir-Ankara yönü büyük kuvvetle tutulacak ve güneyde zayıf kuvvetlerle oyalama muharebesi yapılarak Afyon yönünde taarruz eden Yunan kuvvetlerinin kuzeye sarkmaları önlenecekti. Eskişehir yönü, yine Birinci İnönü Muharebesi'nde olduğu gibi en uygun savunma hattı olan İnönü mevziilerinde tutulacaktı. Bu mevziiler, Birinci İnönü Muharebesi'nden beri daha çok tahkim edilmiş ve gerekli tedbirler alınmıştı.

İnönü mevziilerinin savunulmasına Batı Cephesi emrindeki kuvvetler yetmeyeceğinden, güney cephesinden bir kısım kuvvetlerle merkez ordusuna bağlı Amasya'da bulunan 5. Kafkas Tümeninin İnönü mevziilerine nakli kararlaştırılmıştı. Ayrıca Kocaeli Grubu da İnönü'ye nakledilecekti.³⁸²

³⁸¹ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Kutu No: 656, Gömlek No: 111, 24.03.1921.

³⁸² Selek, *Milli Mücadele*, s. 228.

4.3.2. Yunan Harekât Planı

Yunan harekât planına göre; taarruz 1'inci ve 3'üncü Kolorduların koordinasyonları ile Eskişehir doğrultusunda yapılacaktı. 3'üncü Kolordu Bursa bölgesinden hareket edecek ve İnégöl yolu ile Eskişehir'deki Türk kuvvetlerine cepheden taarruz edecekti.

Bu sırada, Uşak'tan ilerleyecek olan 1'nci Kolordu da Kütahya yolu ile Türk kuvvetlerinin yan ve gerilerine taarruz edecekti.

1'inci Kolordu Uşak'ın ve İzmir'e olan ulaştırma şebekesinin emniyeti için Afyonkarahisar'daki Türk kuvvetlerine karşı bir emniyet kuvveti bırakacaktı.

Bu plan her nedense yürürlükten kaldırılarak, yerine şu plan uygulandı: "3'üncü Kolordu Eskişehir doğrultusunda, 1'inci Kolordu da Afyonkarahisar'a taarruz edecek, bu taarruza kuzeyde 11'inci tümen Adapazarı, güneyde 1'inci Tümen Büyük Menderes kesiminde gösteriş taarruzları yapmakla katılacaklardı."

3'üncü Kolordu'nun görevi, 23 Mart 1921'de Eskişehir genel doğrultusunda taarruza geçerek, Türklerin gerilerini kesmek veyahut onu çember içine alarak yok etmek ve önemli bir ulaştırma merkezi olan Eskişehir'i işgal etmektir.

1'inci Kolordu'nun görevi ise, Dumlupınar doğrultusunda taarruz etmektir. Bu taarruz karşısında Türk kuvvetleri Afyonkarahisar'a çekilirse, kolordu Kütahya yönünü emniyete alıp Afyonkarahisar'a kadar ilerleyerek burasını işgal ettikten sonra bir kısım kuvvetiyle Konya istikametini emniyete alarak kuvvetinin çoğu ile Eskişehir istikametinde 3'üncü Kolordu ile birleşecekti.³⁸³

Eğer Türkler Kütahya'ya çekilirse; kolordu bir kısım kuvvetiyle Afyonkarahisar'ı işgalden sonra Konya yönünü emniyete alarak Türk kuvvetlerini Kütahya istikametinden takip edecek, kolordu Uşak-Afyonkarahisar ve Afyonkarahisar-Eskişehir demiryollarını elde etmeye önem verecekti.

³⁸³ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 306.

Ordu karargâhı,15 Mart'tan sonra Bursa'ya intikal edecek, harekâta 23 Mart 1921 günü başlanacaktı.³⁸⁴

4.4. MUHAREBE

4.4.1. Yunan İleri Harekâtı

Yunanlar, Türk Genelkurmay Başkanlığının haber aldığı üzere, 23 Mart 1921 günü iki grup halinde Eskişehir ve Afyon'a doğru, Batı ve Güney Cephelerine aynı zamanda taarruza geçtiler.³⁸⁵ Başkumandan Papulas, harekâtı daha yakından takip edebilmek için, 16 Mart'ta İzmir'den Bursa'ya gelmişti.³⁸⁶ 22 Mart 1921 de Yunan Küçük Asya Ordusu Kumandanı Papulas'ın askerlerine verdiği günlük emir şu şekildeydi: " Asker! Taarruz edeceğiz. Düşman, Yunan İyonyası'na ayak bastığınız günden beri yenip kovaladığımız düşmandır. Hızınız karşısında kaçıyor. Bu barbar zulmün son kalıntıları yok edip Yunan medeniyetinin kurucuları olunuz. Asker! Böyle insanların kumandanı olduğum için iftihar ediyorum. Sizi yeni bir zafere çağırıyorum."³⁸⁷

Yunan ileri harekâtı, Birinci İnönü Muharebesine benzer bir şekilde gelişmekteydi.³⁸⁸

Batı Cephesinde Valahapulos komutasındaki 3'üncü Yunan Kolordusu Bursa doğusundaki Dimboz mevziinden harekete geçmişti.³⁸⁹ 10'uncu Tümenle Yenişehir, 3'üncü Tümenle Boğazköy ve 7'nci Tümenle de İnegöl istikametinde ileri harekâta başlamıştı.³⁹⁰

³⁸⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 306.

³⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz Ek-7, Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.035, Kutu No: 573, Gömlek No: 104, 23.03.1337, "*Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*", Resmi Tebliğ, 25.03.1921, s.1, "*Hâkimiyeti Milliye Gazetesi*", Yunan Taarruzu Başladı, 25.03.1921, s. 1, TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: IX, s. 229-230, 24.03.1921, Arnold J. Toynbee, *The Western Question In Greece And Turkey*, (Çevrimiçi) <http://louisville.edu/a-s/history/turks/WesternQuestion.pdf> 16.04.2018.

³⁸⁶ Selek, *Milli Mücadele*, s. 230.

³⁸⁷ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt: III, s. 460.

³⁸⁸ Selek, *Milli Mücadele*, s. 230.

³⁸⁹ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 310.

³⁹⁰ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s.311.

23 Mart sabahı Cephe Komutanı Eskişehir'de değildi. Bir gün önce 1'inci Tümen'e, Pazarcık'a gitmişti ve bu sabah İnegöl'e doğru yola çıkmıştı. Bu yüzden Yunanların taarruz haberi birliklere geç ulaşmıştı. Cephe Komutanı tarafından saat 11.30'da yazılmış olan emir birliklere öğleden sonra ulaşmıştı. Emir özet olarak şöyleydi:

"Düşman İnegöl ve Yenişehir cephelerinden genel taarruza geçti. 1'inci Tümen üstün düşman karşısında İncirli-Tokuş-Nazıfpaşa mevziilerinde, sonra da Pelitözü-Ahmetler-Feranlar hattında işgal muharebesi yapacak, zorunlu kalırsa İnönü mevziilerinin gerisine gelecek. 3'üncü Süvari Tümeni düşmanla teması koruyarak büyük kısmı ile Mezit, bir kısmıyla da Domaniç yolunu kapayarak, son zamana kadar Kozpınar-Aksu-Teke civarında Mezit Boğazını ve Kozpınar-Erikli yönünü koruyacak. 61'inci, 24'üncü ve 11'inci Tümenler savunma mevziilerini işgal edecek. 61'inci Tümen Yağızahlat Gediği ve Çıplaktepe'yi, 24'üncü Tümen ise Isırganlı-Hamidiye hattını ileri mevzii olarak işgal edecektir."³⁹¹

Yenişehir kesiminde, ileri kıtaları ile Yenişehir-İnegöl hattında bulunan 1'inci Tümen'in görevi Yunanlarla kesin sonuçlu bir muharebeye girişmeyerek, zaman kazanmak olduğundan; Tümen Komutanı tarafından Yenişehir ve İnegöl kesimlerinde bulunan kıtalara bu doğrultuda talimat verilmişti. Bu talimat gereğince; saat 10.00'da gelişen Yunan taarruzu üzerine, önce 5'inci Süvari Alayı İncirli mevziinin sol kanadına ve sonra da 5'inci Piyade Alayı İncirli mevziine; 4'üncü Piyade Alayı Sülüklüdere-Nazıfpaşa mevziine çekildiler. 1'inci Tümen emrinde bulunan 3'üncü Süvari Tümeni ise Mezit Boğazı girişi ile Hamamlı hattına çekilecekti. Bu suretle, İncirli-Nazıfpaşa-Kınık-Hamamlı hattında tekrar oyalama yaparak Yunan harekâtı geciktirilecek ve zaman kazanılacaktı.

Saat 13.30'da Yenişehir'e yaklaşan Yunan süvari tugayı karşısında 5'inci Süvari Alayı, kısa bir mukavemetten sonra Papatya sırtlarına çekilmişti. Saat 14.00'de bir Yunan piyade alayı Yenişehir'e girmişti. Saat 16.30'a kadar Yenişehir'den doğuya Yunan piyadesi geçmemişti. Köprühisar'ın 5 kilometre

³⁹¹ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 148.

kadar batısına ilerleyen Yunan süvari alayı etkili ateşler karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştı. Saat 17.30'da bir piyade taburu Ümran Çiftliği doğusundaki köprüden güneye geçmişti. Yenyörük sırtlarında bulunan 4'üncü Piyade Alayı bir tümen tahmin edilen düşmanla saat 15.00'e kadar Boğazköy-Hamzabey hattında muharebeye devam etmişti. Alay; Yenişehir ve İnegöl'ün Yunanlar tarafından işgal edilmesi üzerine Sülüklüdere-Nazıfpaşa hattı doğrultusunda çekilerek Sülüklüdere doğu sırtları ile Nazıfpaşa sırtlarını tutmuştu.

İnegöl kesiminde, Yunanlar saat 07.00'den itibaren top ateşine başlamıştı. Saat 09.00'da kuvveti kestirilemeyen yürüyüş kolları Bursa-İnegöl yürüyüş şosesi ile yolun iki tarafından ilerleyerek, öğle vakti İnegöl'e yaklaşmıştı. Bu kesimdeki 3'inci Süvari Tümeninin emniyet birlikleri saat 10.00'a kadar mevziilerini korumuşlar ve düşmanın yakın mesafeye sokulmasından sonra çekilmişlerdi.

İnegöl şosesinden hareket eden 7'inci Yunan Tümeni orta kolu saat 16.30'da İnegöl'ün 10 kilometre doğusunda Hasanpaşa istikametinde ilerlemeye başlamıştı. 3'üncü Süvari Tümeni, saat 17.30'a kadar birbiri ardı sıra İşören ve Deydinler sırtlarında verdiği muharebelerde Yunan taarruz kolunu durdurduktan sonra Mezit Boğazı istikametinde Kınık-Karacakaya hattına çekilmeye başlamıştı.

Gelişmeler üzerine İnönü mevzii bölgesinde bulunan birlikler Batı Cephesi Komutanı'nın verdiği emirle mevzilerine yerleşmişti.

61'inci Tümen, Gündüzbey-Metristepe mevziine yanaşmıştı. Tümen birlikleri asıl savunma mevziilerini işgal etmişti.

24'üncü Tümen, Isırganlı-Hamidiye hattını zayıf kuvvetlerle ileri mevzii olarak işgal etmişti. Mezit Boğazına, Kozpınar ve Aksutekke'ye birer keşif kolu göndermişti. Tümenin asıl birlikleri savunma mevziine yanaşmıştı.

11'inci Tümen de aynı şekilde savunma mevziine yanaşarak süvari bölümü ile keşif ve gözetleme yapmaya başlamıştı.³⁹²

³⁹² TİH Batı Cephesi, Cilt: II, 3. Kısım, s. 312-316.

Yunanlar ise bugünkü muharebelerin ardından, Birinci İnönü Muharebesi'nde olduğu gibi, bu kez de kesin sonuçlu muharebenin İnönü mevziinde yapılacağını ve Batı Cephesi asıl kuvvetlerinin bu mevziide toplandıklarını ve ileride kendileriyle temasta bulunan kıtaların birkaç topla takviye edilmiş zayıf örtme kuvvetlerinden kurulu olduğunu tespit etmiş ve 23/24 Mart 1921 gecesini İznik-Yenişehir ve İnegöl hattı batısında geçirmişti.³⁹³

Güney Cephesinde; Uşak'tan harekete geçen 2'nci ve 13'üncü Tümenlerden kurulu Yunan 1'inci Kolordusu, Afyon'u ele geçirmek maksadıyla 23 Mart 1921 sabahı ileri harekâta başlamıştı.³⁹⁴

2'nci Yunan Tümeni Uşak-Afyon demiryolunun iki tarafından Susuz-İslamköy hattına ve 13'üncü Yunan Tümeni de Kapaklar-Kızılcaköy yoluyla Ahatköy istikametinde taarruza geçmişti.³⁹⁵

Akşama kadar devam eden muharebeler sonunda Güney Cephesinde taarruz eden 1'inci Yunan Kolordusu Banaz-İslamköy-Ahatköy hattına gelmiş ve bu hatta kalmıştı.³⁹⁶

24 Mart günü saat 08.30'da 10'uncu Yunan Tümeni ve süvari tugayı Köprühisar-Bilecik istikametinde ileri harekâta geçmişti. Saat 10.30'da Ebeköy hizasında muharebe düzeni alarak Köprühisar mevziindeki 5. Süvari Alayına taarruza başlamıştı. Gelişmeler üzerine 1'inci Tümen Komutanı bölgedeki birliklerine Yeniköy-Küplü hattına çekilmelerini emretmişti.

3'üncü Yunan Tümeni de Okçubayırı-Kendirli-Bilecik istikametinde ilerliyordu. Ancak arazinin karışık, engebeli ve yolun bozuk olması nedeniyle yürüyüş ağır devam ediyordu.

7'nci Yunan Tümeni, 3'üncü Süvari Tümeninin yan etkisi dolayısıyla ilerlemeye ancak 11.30'da başlamıştı. 7'nci Yunan Tümeninin Hasanpaşa-Kurşunlu istikametine doğru ilerlemesi nedeniyle 1'inci Tümen Komutanı

³⁹³ "Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi", Resmi Tebliğ, 25.03.1921, s.1.

³⁹⁴ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 310.

³⁹⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 319-327.

³⁹⁶ "Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi", Resmi Tebliğ, 25.03.1921, s.1.

İncirli-Nazıfpaşa hattındaki birliklerini Yeniköy-Ahmetler-Franlar hattına çekmişti.

Akşama kadar yapılan muharebeler sonucu Yunanlar büyük kısmıyla Bilecik-Bakraş-Gümüşdere-Küçükelmali hattına ulaşmıştı.

24 Mart 1921 günü meydana gelen gelişmeler üzerine Genelkurmay Başkanlığı Kütahya kesimindeki 4'üncü Piyade ve 1'inci Süvari Tümenlerini Batı Cephesi emrine vererek birlikleri harekete geçirmişti. Ayrıca Batı Cephesini takviye etmek için Gölpazarı'na toplanan 2'nci ve 40'inci Alaylar da Kocaeli Grubu Komutanlığı emrinde olmak üzere bugün Söğüt istikametinde harekete geçirilmişti. Batı Cephesine takviye olarak Merkez Ordusu'ndan gönderilen 5'inci Kafkas Piyade Tümeni de ilk kademesiyle Çukurhisar İstasyonu'na indirilmişti.

Güney Cephesinde ise 1'inci Yunan Kolordusu bugünkü harekât sonucunda Toklusivrisi dâhil Dumlupınar Mevziini ele geçirmişti.

Cephe Komutanı bu gelişme üzerine birliklerine daha önce keşfi yapılan Afyonkarahisar batısındaki Balmahmut kesimindeki mevziilere çekilme emrini vermişti.³⁹⁷

25 Mart 1921 günü Cephe Komutanı İsmet Paşa birliklere şu cephe emrini göndermişti:

"61'inci, 24'üncü ve 11'inci Tümenlerin yer ve görevlerinde bir değişiklik yoktur. 3'üncü Süvari Tümeni doğrudan bana bağlıdır. Tümenin Aksu, Teke ve Kozpınar'da Erikli yönünün savunmasından ve Hamamlı yönünün keşfinden oluşan görevi devam etmektedir.

Kocaeli Komutanlığı ile beraber, altı tabur piyade ve top halen Çukurhisar ve Zemzemiye de bulunan 10'uncu Alayın birinci ve ikinci taburları Krupp dağ topçu taburunun üçüncü bataryası, kudretli dağ ve obüs bataryaları, Kocaeli Komutanlığının emrine verilmiştir. Bu kıtalar Ahırköy-Zemzemiye-Çukurhisar bölgesine yerleşecektir.

³⁹⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 319-327.

1'inci Tümen, Oklubalı ve İnönü'de toplanacak, 61'inci Tümen bölgesinde bulunan 5'inci Piyade Alayı, 1'inci Tümen tarafında toplanacak, Çukurhisar'da bulunan Krupp dağ topçu taburu, Ankara'dan gelen sahra bataryası, 1'inci Tümen emrine girecektir.

4'üncü Tümen 25/26 Mart gecesi, İnönü'nün güneybatısındaki Yörükayla'sında bulunacaktır.

23 Mart saat 11.00'den önce, Kütahya'dan hareket eden 1'inci Süvari Tümeni, Endez-Arslanlı üzerinden, bu akşam Karaçayır bölgesine varacaktır.

Süvari Bataryası ordu emrinde Çukurhisar'da kalacaktır.”³⁹⁸

10'uncu Yunan Tümeni bu sabah saat 10.00'da Bilecik'e girmişti. Daha sonra yürüyüşüne devam ederek saat 19.00'da Küplü'ye geldi ve burada konmaya geçmişti.

3'üncü Yunan Tümeni ise takip ettiği yolun çok engebeli olması nedeniyle Bilecik'e ancak saat 16.00'da ulaşmıştı. Yürüyüşüne devam ederek, yürüyüş hedefi olan Yeniköy'e gelip, burada konmaya geçmişti.

İnegöl kesiminde bulunan Yunan 7'nci Tümeni Mezit Boğazı'ndan ilerlerken 3'üncü Süvari Tümeninin mukavemetiyle karşılaşmıştı. 24'üncü Tümen'in topçu ateşlerinin de etkisiyle Pazaryeri'ne geri çekilerek burada konmaya geçmişti.

Cephe Komutanının emrine uygun olarak 4'üncü Piyade Tümeni bu sabah bulunduğu kesimden hareket ederek saat 15.00'de Yörükayla-Çokcalar-İnceköy-Örenköy bölgesine, 1'inci Süvari Tümeni de Dodurga-Cihangazi-Yeniüregil bölgesine ulaşmıştı.

Bu sabah Bozüyük de toplanan 1'inci Tümen de cephe ihtiyatını teşkil etmek üzere İnönü doğrultusunda yürüyüşe geçerek saat 17.00'de İnönü'de toplanmıştı.

Bugün öğle vakti İnönü üzerinden Eskişehir'e uçan üç Yunan uçağı, Eskişehir istasyonu ve uçak hangarını bombalamıştı.

³⁹⁸ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 149-150.

Güney Cephesinde; Yunanlar öğleden sonra Dumlupınar mevziinden üç kol ile harekete geçerek akşama doğru Yıldırım Kemal-Karacaviran-Kınık hattına varıp bu hattı işgal etmişlerdi.

Güney Cephesi Komutanı Refet Bey'in emirleri doğrultusunda 8'inci Tümen Çatkuyu-Köprülü, 23'üncü Tümen Balmahmut-Bulca-Saraycık, 57'nci Tümen Akvıran-Boyalı-Sinir kesiminde toplanmış, 2'nci Süvari Tümeni Akarım-Savran-Nuhköy kesimine çekilmişti.

26 Mart günü Kolordu emrine göre Yunan Kolordusu 7'nci Tümeni ile mevzilerinde kalacak, 10'uncu Tümeni ile Kurtköy'e kadar, 3'üncü Tümeni ile Kızılsaray'a kadar ilerleyecekti. Süvari tugayı kolordunun sol yanını örtmek üzere ilerleyerek akşama kadar Söğüt ve Dadaş arasında bulunacaktı. kolordu komutanlığı verdiği emirde öğleden önce harekât yapılmamasını istiyordu.

3'üncü Yunan Tümeni, kolordu emrini geç aldığı için 06.30'da harekete geçmiş ve Söğüt'e kadar ilerleyerek süvari tugayının tuttuğu hatta ulaşmıştı. Süvari tugayı mevziini 3'üncü Tümen'e bıraktıktan sonra tümenin sol kanadına çekilmişti. Öncüde bulunan 12'nci Alayı'nı ve daha sonra 6'ıncı Alayını da muharebeye sokarak taarruzunu geliştirmeye çalışan 3'üncü Yunan Tümeni Söğüt'te ve Yağızahlat gediğindeki Türk ileri kitalarını geri atarak Gündüzbey kesiminde İnönü hazırlanmış mevzii ile temasa gelmişti.

10'uncu Yunan Tümeni de, öğleye doğru hareket ederek Karaköy'e kadar şosedan ve oradan Kurtköy'e kadar araba yolundan ilerlemeye çalıştı. Tümenin kolbaşısı araba yoluna girdiği sırada Akçapınar sırtlarından şiddetli Türk topçu ateşine maruz kalmış³⁹⁹ ve pek çok zayıat vermişti. Gündüzbey istikametinde ilerlemek isteyen düşman tümeni 26/27 Mart 1921 gecesi kitalarımız tarafından yapılan taarruzla Gündüzbey gerisine atılmıştı.⁴⁰⁰

26 Mart gününe ait resmi tebliğde; Bursa mıntıkasında 25.02.1921'de Bilecik'ten ilerlemek isteyen düşmanın, topçu ateşlerimizle geriye tard edildi, Karaköy istikametinde hareket eden piyade, süvari ve topçudan oluşan bir

³⁹⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 337-343.

⁴⁰⁰ "*Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*", Tebliğ Resmi (Sabah), 28.03.1921, s.1.

düşman kuvvetinin etkili ateşlerimiz sonucu Pazarcık istikametine ricat ettiğini yazıyordu.⁴⁰¹

Güney Cephesinde 1'inci Yunan Kolordusu, 2'nci Tümeniyle Kızılcaköy-Küçükköy-Ayvalı-Balmahmut, 13'üncü Tümeniyle de Kınık-Sincanlı-Paşaköy istikametlerinde ileri harekete geçmişti. Akşama kadar mevzii ilerisindeki emniyet birliklerini geri atarak savunma mevziilerine 300-400 metreye kadar sokulup bu hatta durdu. Yunan Kolordusu böylece 26 Mart akşamı Sinirköy-Saraycık-Balmahmut-Reşadiye-Çatkuyu hattına ulaşmıştı.

Bugünkü harekâttan, Yunan asıl taarruz istikametinin mevziin sol kanadına yönelmiş olduğu anlaşılıyordu. Buna karşı bir tedbir olarak,12'inci Kolordu Komutanlığınca Afyon'da müzaheret bölüğü ile müzaheret süvari takımının Sinirköy'den Süğlün doğrultusuna giden dağ yolunu kapatması ve savunması için Kışlacık'a gönderilmesi, Afyon Askerlik Daire Başkanlığına emredilmişti.⁴⁰²

27 Mart günü Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, İnönü Mevziinin sağ kanadında bulunan Gündüzbey-Metrüstepe hattını, sağda Kocaeli Grubunun iki alayı, solda 61'inci Tümen olmak üzere tutmuştu. Demiryolunun batısındaki sal kanatta 11'inci Tümen bulunuyordu. Mevziin Metrüstepe ile demiryolu arasındaki kısım boş bırakılmıştı. Bu kesimi Bozüyük kuzeyinde, düşmanı oyalamak için bırakılan 24'üncü Tümen tutacaktı. 3'üncü ve 1'inci Süvari Tümenleri sol yanda, 1'inci ve 4'üncü Tümenler İnönü ve batısında ihtiyatta idi.

Yunan 3'üncü Tümeni ile süvari tugayı Söğüt üzerinden Gündüzbey istikametinde, 10'uncu Yunan Tümeni de bu hattın batısından ilerliyordu. Bu tümen 27 Mart günü Bozüyük kuzeyinde bırakılan 24'üncü Tümene geriye atarak ilerlemeye devam etmişti. 7'nci Yunan Tümeni ise demiryolu ve batısından Türk sol kanadına doğru ilerliyordu.

⁴⁰¹ "Hâkimiyeti Milliye Gazetesi", Resmi Tebliğ, 27.03.1921, s. 2.

⁴⁰² *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 337-343.

Batı Cephesi Komutanı ihtiyattaki 1'inci Tümeni de sağ kanada yanaştırarak, Kocaeli Grubu Komutanı Albay Halit Bey komutasında 1'inci ve 61'inci Tümenler ile Kocaeli Grubu birliklerinden oluşan sağ kanat grubunu teşkil etmişti. 11'inci Tümen ve 3'üncü Süvari Tümeni ile de 11'inci Tümen Komutanı Albay Arif komutasında sol kanat grubu kurulmuştu. Bu iki gruba karşı taarruza geçmek için emir verilmişti.

Taarruzun aynı hatta başlaması için 1'inci Tümen'in yerini alması gerekiyordu. 1'inci Tümen'in yerini almasını müteakip saat 15.00'de karşı taarruz başladı. Grup Komutanı Albay Halit'in yaralanması üzerine yerine 61'inci Tümen Komutanı İzzettin Bey getirilmişti. Her iki grubun taarruzları da başarılı olmadı. Birlikler gece mevziilerine geri çekilmişti. 24'üncü Tümen de aynı şekilde Bozüyük'ten çekilmişti.⁴⁰³

27/28 Mart akşamı iki taraf asıl kuvvetleri İnönü mevziinde karşı karşıya gelmişler ve bu suretle mevzi ilerisindeki muharebeler sona ermiş oluyordu.

Batı Cephesi Komutanı'nın 28 Mart için verdiği emre göre İnönü hazır mevzii kesin olarak savunulacaktı. Cephe Komutanı İsmet Paşa, İnönü mevziini Albay İzzettin Bey emir komutasında sağ kanat grubu, Albay Arif Bey emir komutasında sol kanat grubu olarak iki gruba ayırmıştı. Bu iki grup arasında 24'üncü Tümen ayrı olarak Batı Cephesi emrindeydi.⁴⁰⁴

Güney Cephesinde bugün 1'inci Yunan Kolordusu 13'üncü Tümeni ile Afyonkarahisar, 2'nci Tümeni ile de Sipsin istikametine taarruza başlamış ve muharebeler sonunda saat 15.00'de Afyonkarahisar'ı işgal etmişti.

Genelkurmay Başkanlığı cephelerde gelişen durum üzerine 12'nci Kolordu Komutanlığı'na verdiği emirde; 28 Mart 1921 sabahından itibaren Batı Cephesi'nde kesin sonuçlu bir muharebenin başlayacağı, Güney Cephesinin Afyon kuzeyindeki birliklerinin Altıntaş-Kütahya ve Altıntaş-Seyitgazi doğrultularını örterek, Afyon bölgesinden kuzeye ilerlemesi tahmin edilen Yunan kuvvetlerinin İnönü bölgesindeki muharebeye etkili

⁴⁰³ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 311-312.

⁴⁰⁴ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 173.

olabilmesinin geciktirilmesini istiyordu. Ayrıca emirde Afyon doğusunda kalan birliklerin de, Afyon'dan Konya doğrultusuna yönelecek Yunan kuvvetlerine karşı Konya istikametlerini örtmesi ve düşmanla devamlı temasta bulunarak kuvveti bağlamaya çalışması isteniyordu.

Güney Cephesi'ndeki harekât bundan sonra bu emirdeki ana fikre göre sevk ve idare edilecekti.

27/28 Mart 1921 akşamı Batı Cephesinde;

Sağ Kanat Grubu olarak, Kocaeli Grubu Dişlitepeler sırtları-Rızapaşa-Ahırköy kesiminde, 1'inci Tümen Gündüzbey-Hayriye bölgesinde, 61'inci Tümen Hayriye-Teke kesiminde asıl savunma mevziini işgal etmişti.

Sol Kanat Grubu da, 11'inci Tümen ile Akpınar-Karaağaç kesiminde, 3'üncü Süvari Tümeni Kapanalan-Koyunpınar-Ormangözü-Erikli hattında tertiplenmişti.

4'üncü Tümen; cephe ihtiyatı olarak Karaağaç-Kandilli kesiminde toplanıyordu.

1'inci Süvari Tümeni de Kovalca-Kandilli hattında tertiplenmişti.

Batı Cephesi Komutanlığı karargâhı İnönü'de bulunuyordu.⁴⁰⁵

4.4.2. İnönü Mevziine Yunan Taarruzu

27 Mart günü geceyle beraber kesilen muharebeden sonra, düşmanın gece herhangi bir girişimi olmadı. Çetin muharebe ve kayıplar nedeniyle her iki taraf da yorgun ve düzenlenmeye gerek duymuştu.

Sağ Kanat Grubu bölgesinde; 28 Mart sabahı saat 06.15'de Yunan taarruzu Kanlısirt istikametinde yoğun piyade ateşiyle başlamıştı. Yunan birlikleri geceden kuvvetlerini toplamış ve tepeyi baskınla ele geçirmeyi planlamışlardı. Bu yoğun ateş yarım saat kadar devam ettikten sonra Yunanlar Kanlısirt'i ele geçirmişlerdi.⁴⁰⁶ Hemen sonrasında, 1'inci ve 61'inci Tümen kıtalarıyla bir karşı taarruz yapılarak 09.00'da Kanlısirt geri alınmıştı. 3'üncü Yunan Tümeni, Kanlısirt'a taarruzunu yenilemeye başlamıştı. Saat

⁴⁰⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 363-364.

⁴⁰⁶ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 173-176.

16.00'da Kanlısirt tekrar Yunanların eline geçmişti. 174'üncü Alay ve 61'inci Hücüm Taburunun hemen yaptığı karşı taarruzla tepe saat 17.00'de geri alınmışsa da;⁴⁰⁷ saat 18.00'de tekrar Yunanların eline geçmişti. Aynı saatlerde diğer kritik tepelerden biri olan Metristepe de Yunanlar tarafından ele geçirilmişti.

Mevziin kilit noktası olan Kanlısirt ve Metristepe'nin Yunanların eline geçmesi ile hemen her yerde süngüye dayanan ve 22 defa tekrarlanan şiddetli karşı taarruzların meydana getirdiği sarsıntı ve yılgınlık Yunan Komutanlığına bu başarıdan faydalanmaya fırsat ve imkân vermemişti.

Sağ Kanat Grubu Komutanı İzzettin Bey durumu ve Metristepe'nin de düşman eline geçtiğini bildirerek şu sırada Poyra'da bulunan 4'üncü Tümenin Teke doğrultusunda hareket ettirilmesi gerektiğini Batı Cephesi Komutanına teklif etmişti. Tekeköy'ü ve batısındaki mevziler düşmana 400-500 metre kadar uzakta ve piyade ateşi etkisi altında bulunduğundan bu mevzileri de terk ederek, çekilen kıtalarla ancak 4'üncü Tümen gelinceye kadar Metristepe'nin iki kilometre güneyindeki Poyra ve Oluklu doğrultularını örten sırtlar tutulmuştu.

Sağ Kanat Grubunun son durumunu öğrenen Batı Cephesi Komutanı; bu sırada Poyra'ya gelmiş bulunan 4'üncü Tümen Komutanlığına verdiği emir ile Oluklu üzerinden derhal taarruza geçilmesini istiyordu.

Saat 19.00'da karargâhı ile beraber Metristepe'nin iki kilometre güneyindeki sırtlara gelen 4'üncü Tümen Komutanı bir gece taarruzu ile Metristepe'yi ele geçireceğini, bu taarruz için kendisine izin verilmesini istiyordu. Batı Cephesi Komutanı bu taarruza pek taraflı olmasa da Tümen komutanının istek ve hevesini göz önüne alarak, başarısızlığı halinde 29 Mart sabahı tekrar edilmek şartıyla taarruzun yapılmasına izin vermişti. Gece yarısı yapılan baskın şeklinde taarruz sonucu tepe ele geçirildi fakat Yunan birlikleri uyanık olduğundan hemen karşı taarruza geçerek tepayı tekrar aldılar. Yunan karşı taarruzu durdurulduktan sonra muharebe Metristepe etrafında mevzii bir şekil almıştı.

⁴⁰⁷ İncedayı, *İstiklal Harbi*, s. 77.

Sağ Kanat Grubu'ndaki yoğun çatışmalar nedeniyle, İnönü mevziinin orta kesiminde bulunan 24'üncü Tümen bölgesinde Yunanların bugünkü harekâtı mevziye yaklaşma ve mevzii ilerisindeki emniyet birliklerini geri atarak asıl mevzii ile temastan ibaret kalmıştı.⁴⁰⁸

Sol Kanat Grubu'nda ise 11'inci Tümen ve 3'üncü Süvari Tümeni karşısında bulunan 7'nci Yunan Tümeni sabah saatlerinde ileri harekâta başlamış, saat 14.00'e kadar Saraycık Vadisi'ne inmiş ve 11'inci Tümen keşif kollarıyla muharebeye başlamıştı. Saat 15.00'de 11'inci Tümen'in kuzey ve merkez kesimindeki 127'nci ve 70'inci Alay cephelerinde piyade muharebesi şiddetlenmiş ve asıl taarruz istikametinin İntikam Tepe'ye yöneldiği belli olmuştu. Yunan taarruzu etkili topçu ateşi altında kayıplara rağmen ağır bir tempo ile geliyordu. Sekiz buçuk saat devam eden çetin bir muharebe sonunda 7'nci Yunan Tümeni pek az arazi kazanmış, taarruz kademeleri etkili piyade ateş menzili içine girince mihlanıp kalmıştı. Bununla beraber bugün, Batı Cephesine karşı devam eden Yunan taarruzları; sağ kanatta Kanlısirt ve Metristepe'nin elden çıkması ve geri almak için yapılan karşı taarruzların duraklamasıyla son bulmuş; her iki taraf sıkı bir muharebe temasında kalmışlardı.

Saat 17.55'de Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal, bugünkü muharebeler sonunda Batı Cephesi'nin aldığı durumu ve Cephe Komutanı'nın durum hakkındaki düşüncelerini sormuş ve şu cevabı almıştı:

" Bütün cephede topçu muharebesi ile hemen her yerde piyade teması olduğu, biraz önce sol kanatta 1.200 rakımlı tepe batısında İntikam Tepe'de Yunan taarruzunun şiddetlendiği ve düşmanın bugün 11'inci Tümen cephesinde bir tümenin tespit edildiği, sol kanat dışında da birkaç alay düşman süvarisi ile temas ve çarpışmanın devam etmekte olduğu ve düşmanın tasarlanan taarruzunun gelişeceği zannında bulunduğu" bildirilmişti.⁴⁰⁹ Bu cevap üzerine Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Batı Cephesi'ne yazdığı telgrafta:

⁴⁰⁸ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 365-381.

⁴⁰⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 365-381.

"Büyük Millet Meclisi Muhafız taburunu da yarın öğleye kadar cepheye yetiştirilecek olan diğer kuvvetlerle beraber emrinize girmek üzere şimdi gece saat 12.00'da hareket ettiriyoruz. Bu taburun subay ve erleri seçkin ve muharebe kabiliyetleri pek iyidir. Mevcudu 900 tüfek, ve 6 makineli tüfektir. En iyi bir alaya eşittir. Her halde en önemli bir anda işinize yarayacağını ümit ediyorum." diyordu.⁴¹⁰

Güney Cephesinde ise bugün mevcut durumda pek önemli bir değişiklik olmamıştı ve düşmanın harekâtında bir ilerleme meydana gelmemişti.⁴¹¹

Sağ Kanat Grubunda 29 Mart sabahı Yunanların bazı girişimleri olsa da cephede genel olarak bir taarruz hareketliliği yoktu. Öğleden sonra Yunanlar 1'inci Tümenin sol yanına, 4'üncü ve 61'inci Tümenlerin cephelerine taarruza başladı. Muharebe Yunanlara çok kayıp verdirerek devam etmişti. Şiddetli muharebeler neticesinde sağ kanat grubunda düşman taarruzları durdurulmuştu. İnönü mevzii sağ kanadındaki muharebeler bu suretle güneş batıncaya kadar önemli bir gelişme göstermeden devam etmişti. Yunanlar Metristepe'den daha güneye ilerleyememişlerdi.⁴¹²

24'üncü Tümen Cephesinde bulunan 10'uncu Yunan Tümen Komutanı birliklerine Yörükçepni ve güneydoğusunda bulunan Zemzemiye istikametine taarruz emri vermişti. Muharebeler akşama kadar devam etmişti. Yunan taarruzu Türk askerlerinin şiddetli ateşi ve muharebesi karşısında taarruzunu geliştiremedi ve taarruz hedefine ulaşamamıştı.

Sol Kanat Grubu cephesinde bulunan 7'nci Yunan Tümeni ise 29 Mart günü Kovalca-İnönü yönündeki taarruzuna devam edecekti. Sabah erkenden cephede Yunanların aralıklı topçu ateşi başlamıştı. Akşama kadar devam eden muharebeler sonunda Yunanlar Karaağaç ve Kandilli güneybatısındaki sırtları ele geçirmiş, bu suretle Batı Cephesi sol kanadı 7'nci Yunan

⁴¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek-8, Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.424, Kutu No: 598, Gömlek No: 110-1, 29.03.1921.

⁴¹¹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 365-381.

⁴¹² Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 191-192.

Tümeninin fiilen kuşatma etkisi altına girmiş ve mevzi sol kanadı Kandilli'ye doğru kırılmıştı.

Bugün Kandilli batı sırtlarının Yunanların eline geçmesi, durumu kritik bir safhaya sokmuştu. Cephenin bu kesiminde Yunanlar İnönü'ye kadar ilerlediği takdirde İnönü mevziilerindeki savunma gücü kolaylıkla kırılabilirdi. Bunun için cephe komutanlığı bir ön tedbir olarak karargâh muhafız bölüğünü bir ağır makineli tüfekle pekiştirerek saat 23.35'de Kandilli deresinin doğu sırtlarını işgal etmek üzere yola çıkardı. Bu sırada düşman Kandilli deresinin batısında dik yamaçlı sırtlarda bulunuyordu.

Güney Cephesinden ve Ankara'dan Batı Cephesini pekiştirmek için hareket ettirilen 10'uncu Kafkas Alayı ve Meclis Muhafız Taburu 5'inci Kafkas Tümen Komutanı Albay Cemil Cahit komutasında cephe ihtiyatını teşkil etmek üzere İnönü'ye indirilmişti.

İnönü Muharebesi'nin kazanılması için bütün imkânları kullanan ve artırılabilir en küçük kuvvetleri bile kesin sonuç yerinde toplamak için üstün bir çaba harcayan Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi elinde bir ihtiyat olmak üzere Meclis Muhafız Süvari Bölüğünün de 30 Mart'ta demiryoluyla Eskişehir'e gönderilmesini emretmişti.

Sonuç olarak; Yunanlar bugünkü muharebelerde Batı Cephesi'nde önemli bir başarı elde edememişlerdi.⁴¹³

Özellikle Meclis Muhafız Taburu'nun cepheye gönderilmesi cephede bulunan komutan ve askerlere büyük bir moral ve heyecan vermişti.⁴¹⁴

Güney Cephesinde; Kuzey Grubunda bulunan 10'uncu Kafkas Alayı ve 8'inci Piyade Tümeni bu sabah İnönü'ye, Batı Cephesi emrine, gönderilmişti. Bu sebeple 2'nci Süvari Tümeni Kütahya ve Seyitgazi istikametlerini örtmek üzere Altıntaş-Balıkpınar-Döğer kesimine intikal etmişti.

Güney Grubuna ise Genelkurmay Başkanlığı tarafından Afyonkarahisar'da bulunan Yunan Tümenine taarruz emri verilmişti. Bu

⁴¹³ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 381-395.

⁴¹⁴ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.424, Kutu No: 598, Gömlek No: 110-2, 29.03.1921.

taarruzla Yunanların Afyon'dan kuzey istikametine hareket etmeleri engellenecekti.

12'nci Kolordu Komutanı durumu değerlendirmişti, birliklerin bugün taarruz etmesinin imkânı yoktu ve 30 Mart sabahı Afyon'a taarruz edecek şekilde birliklerini tertiplendirmiş ve durumu Cephe Komutanlığına bildirmişti.⁴¹⁵

29 Mart gününe ait resmi tebliğde şunlar yazılmıştır:

"Üç günden beri İnönü mevziimiz önünde cereyan eden ciddi muharebe bugün öğleden itibaren bilhassa mevziimiz sağ kanadında azami şiddet peyda etmiş ve düşman kuvvetinin kısmi küllisi ile bu cenaha icra ettiği en şiddetli taarruzlar kıtalarımızın pek kahramanca mukavemet ve sebatı karşısında düşman kıtaatı ricata mecbur edilmiştir. Merkez ve sol cenah mıntıkasında da mevziimize taarruz eden düşman kıtaları, etkili ateşlerimiz altında tevkif ve sol cenah mıntıkasında tevcih olunan düşman taarruz kıtası uzak mesafeye tard olunmuştur. Afyonkarahisar civarında muharebeler devam etmektedir. Diğer cephelerde sükûnet vardır."⁴¹⁶

Zonguldak Müretteb Fırka Kumandan Vekili 29 Mart 1921 Salı akşamı saat altıda Zonguldak'ta aşağıdaki beyannameyi yayımlamıştır:

"Bir haftadan beri Eskişehir cephesinde devam eden Yunan taarruzu nihayet birçok kayıpla ve bir tümeninin tamamen esaretiyle neticelenmiştir. Diğer iki tümeninin dahi, süvari tümenlerimiz tarafından şiddetle takip edildiği ve bunların da tamamıyla esir olacaklarının kuvvetle muhtemel olduğu Kolordu'dan bildirilmiştir. Alınacak geniş bilgi peyderpey tebliğ olunacaktır. Tüm halka, subay ve askerlere bildirilir."⁴¹⁷

30 Mart 1921 günü Sağ Kanat Grubu cephesinde düşmanın topçu faaliyeti ve hazırlığı başladı. Bu hazırlıktan Yunanların taarruza geçeceği

⁴¹⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 381-395.

⁴¹⁶ "Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi", Resmi Tebliğ, 29 Mart 1921, Akşam, 30.03.1921, s.1.

⁴¹⁷ "Vahdet Gazetesi" , 31 Mart 1921, s. 1.

anlaşılyordu. Bu sırada Yunan uçakları da alçaktan uçarak bomba ve makineli tüfek ateşleriyle Oluklu kuzeyindeki kıtalara taarruz ediyordu.⁴¹⁸

3'üncü ve 10'uncu Yunan Tümenleri, Yunan askeri ansiklopedisine göre, Kolordudan aldıkları emirle saat 15.00'e kadar hazırlıklarını tamamlayarak bu saatte taarruza başlamışlardı.

3'üncü Yunan Tümeni Gündüzbey istikametinde, 10'uncu Yunan Tümeni ise Hayriye-Rızapaşa istikametine doğru ileri harekete başlamıştı.⁴¹⁹

Bugün, sağ kanat grubundaki muharebenin beşinci günüydü. Yunanlar öncekilere göre daha şiddetli ve daha fazla bir kuvvetle taarruza başlamıştı. Bu sebeple kesin sonucun sağ kanat üzerinde aranmakta olduğu anlaşılyordu. Sağ Kanat Grup Komutanı İzzettin Bey bu düşünce ile bu saatte Oluklu-Poyra arasında yürüyüşte bulunan 4'üncü Tümenin İnönü'ye gitmesini uygun bulmayarak, gereğinde kullanılmak üzere Poyra'da bırakılmasını Cephe Komutanına teklif etmişti.⁴²⁰

Yunanların Oluklu doğrultusundaki taarruzu devam ediyordu. Grup Komutanı İzzettin Bey, 1'inci Tümenin sol kanadını pekiştirmek üzere Oluklu Kuzey sırtlarında ihtiyatta bulunan 174'üncü Alayın iki taburunu Elmacık Deresi kuzey sırtları doğrultusunda hareket ettirerek Yunanlara karşı taarruz yapmasını emretmişti. Diğer bir emirle de durumu 1'inci Tümen Komutanlığına bildirmişti.⁴²¹

Yunan taarruzu her iki koldan da, topçu ve piyade ateş desteği altında bütün şiddeti ile devam ediyordu. 1'inci Tümen bölgesinde bir süre sonra düşman süngü hücumuna kalkarak Üçşehitler Tepesini tamamiyla işgal etmek üzere iken, yiğit ve cesur bazı subayların gayretiyle geri çevrilen erler ve hemen tepenin gerisinde bulunan 4'üncü Alayın 1'inci Taburu ile yapılan karşı taarruzla çekilmeye zorlanarak mevzi geri alınmıştı.⁴²²

⁴¹⁸ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 196.

⁴¹⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 399-400.

⁴²⁰ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 193-199.

⁴²¹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 401-402.

⁴²² İncedayı, *İstiklal Harbi*, s. 77.

Yunanlar bundan sonra taarruzlarını yedi kere tekrarlamışsa da, bu teşebbüsleri her defasında kırılmıştı. Bu muharebede Yunan Evzon Alayının kaybı büyük olmuştu.⁴²³ Siperlerimiz önlerinde bırakılan ölümler arasında 1'inci Efzun Alay Komutanı da vardı. Böylece düşman büyük kısmının sonuç alma istediği yerde takati tükendikten sonra genel durum iyileşmeye başlamıştı.⁴²⁴

1'inci Tümen kesimine bu Yunan taarruzu yapılırken; Metristepe'den Mürettep Tümenine yönelen Yunan taarruzu da, sağ kanat grubu topçuları ve Mürettep Tümen birliklerinin direnişleri ile durdurulmuştu.

Bu cephedeki muharebeler güneş batıncaya kadar bütün şiddetiyle devam etmişti. Üçşehitler Tepesinde iki taraf arasında hücum ve karşı hücum şeklinde devam eden muharebelerde Oluklu kuzeyindeki topçuların çabuk ve etkili atışlarıyla üstünlük Türk kuvvetlerinde kalmıştı. Boru ve Allah! Allah! sesleri arasında Yunanlar Üçşehitler Tepesini galiplerine bırakıp akşam karanlıklarına karışarak mevzilerine dönmüşlerdi.

Gündüzbey kesiminde bu başarı elde edilirken 61'inci Tümen cephesinde Elmacık Deresi kuzeyinde devam eden muharebe Yunanların çekilmesiyle sona ermiş ise de; Yunan kuvvetleri büsbütün bu kesimden atılamamış, artçıları Elmacık Deresi kuzey-batı sırtlarında kalmışlardı.

Bugün öğleden itibaren, Gündüzbey'den Hayriye'ye kadar olan kesimde iki Yunan tümeninin inatla yapmış olduğu taarruzlar her yerde kırılmak suretiyle muharebe lehimize sonuçlanmıştı.

Kocaeli Müfrezesi kesiminde bugün Yunanların hiçbir muharebe faaliyeti olmamıştı.⁴²⁵

Diğer taraftan, saat 17.30'da Sağ Kanat Grubu Komutanlığının teklifi Batı Cephesi Komutanlığı tarafından yerinde bulunarak, 4'üncü Tümenin Poyra'da alıkonulduğu ve gerekirse bu tümenin kullanılabileceği bildirilmişti. Bu emir üzerine Grup Komutanı 4'üncü Tümen'e derhal Oluklu'ya hareket etmesini emretmiş fakat 4'üncü Tümen bugünkü muharebeye yetişememişti.

⁴²³ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 401-402.

⁴²⁴ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 312-313.

⁴²⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 402-403.

Tümen Oluklu'ya geldiğinde, Yunanlar asıl kuvvetleriyle çekilmiş bulunuyordu.⁴²⁶

Merkez bulunan 24'üncü Tümen cephesinde bir hareket yoktu. Cephesinde durgunluğun devam ettiğini gören 24'üncü Tümen Komutanı Metristepe'ye taarruz etmek istediğini Batı Cephesine ve Sağ Kanat Grup Komutanlığına bildirmişti. Gerekli izni alan 24'üncü Tümen Metristepe'ye taarruz etmiş ancak taarruz geç ve yeteri kadar kuvvetle yapılmadığından hiçbir fayda sağlamamıştı. Bundan cesaret alan Yunanların bir alayla yaptığı karşı taarruz güçlükle durdurulmuştu.

Sol Kanat Grubu Cephesinde 29/30 Mart 1921 gecesi durgunlukla geçmiş, alınmış olan düzende bir değişikliğe gidilmemişti.

5'inci Kafkas Tümen Komutanıyla emrindeki 10'uncu Alay kıtaları, saat 03.15'de İnönü'ye ulaşmıştı. Meclis Muhafız Taburu da İnönü'ye gelmişti. Bu tabur İnönü'den Kovalca doğu sırtlarına ihtiyat olarak gidecekti.

Saat 06.00'dan itibaren Yunanlar 11'inci Tümen cephesine taarruza başlamıştı. 7'nci Yunan Tümeninin giriştiği bu taarruz harekâtı saat 08.15'e kadar gelişerek devam etmiş ve Yunanlar İntikam Tepe ve Zevvare Tepe'yi ele geçirmişti.

11'inci Tümen cephesinde bu muharebeler olurken Batı Cephesi Komutanlığı, saat 07.45'de 3'üncü Süvari Tümenine Çokçalar-Telkiçtepe üzerinden Yunanların gerilerine taarruz yapmasını emretmişti. Bu sırada Çokçalar sırtlarında mevzide bulunan süvari tümeni topçularıyla Yunanların yan ve gerilerine yapılan atışlar çok etkili olmaktaydı. Kayıplar veren düşman İntikam Tepe'yi işgal ettikten sonra durmak zorunda kalmıştı.

3'üncü Süvari Tümeni emir gereği toparlanarak taarruz hazırlığı yaparken Cephe Komutanlığından ikinci bir emir geldi ve süvari tümeninin taarruzundan vazgeçilerek, tümenin ordu sol kanadı ile devamlı bağlantıyı muhafaza etmesi ve tümen ile ordu arasına Yunan kuvvetlerinin girmesine

⁴²⁶ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 202.

meydan verilmemesi şartıyla düşmanın sağ kanat gerilerine etki yapılması emredildiğinden süvari tümeni tekrar Çokçalar'da toplanmıştı.⁴²⁷

11'inci Tümen, yeni mevzilerine çekildikten sonra eksik olan cephane ihtiyacı daha çok kendini göstermeye başlamıştı. Topçu ve piyade cephanesinin azlığı savunmaya önemli bir şekilde engel olacaktı. Kıtalar devamlı olarak cephane istiyorlardı. Bu durumdan faydalanan Yunanlar, Kandilli doğrultusunda ilerlemeye devam ediyordu. Tümen Komutanı, bu durumu cephe komutanlığına bildirmekle beraber Yunan baskısı karşısında kıtaların düzensiz bir şekilde hareketini önlemek amacıyla mevzideki kıtalarını Topçutepe-Kovalca doğu sırtları-Kandilli doğu sırtları hattına çekmişti.

Gelişmeler üzerine Sol Kanat Grup Komutanı Albay Arif Bey Cephe Komutanlığına gönderdiği raporda Kandilli ve Bozalan istikametlerinde Yunan yan ve gerilerine bir karşı taarruz yapılmasının uygun olacağını bildiriyordu.

Saat 12.30'da Yunan piyade taarruzu durmuştu fakat topçusu ateşe devam ediyordu. 11'inci Tümen birlikleri Topçutepe-Kovalca-Kandilli doğu sırtlarını işgal etmiş ve bu mevziyi savunuyorlardı.

Cephe Komutanlığından bu saatte 11'inci Tümene verilen emirde:

"10'uncu Kafkas Piyade Alayının Kandilli doğu sırtlarına yollandığı, bir karşı taarruz için 5'inci Kafkas Tümen Komutanı Cemil Cahit Bey'e emir verildiği, akşama kadar 4'üncü ve 8'inci Tümenlerin de bu tarafa getirileceği, İnönü istasyonuna cephanenin geldiği ve elde bulunan mevziinin kesinlikle savunulması..." isteniyordu.

Saat 14.30'a kadar Batı Cephesi sağ kanat ve merkezinde Yunan taarruzu önemli bir gelişme gösterememişti. Yunanlar dört günden beri devam eden taarruzlarında Kanlısirt ve Metristepe gibi önemli mevzileri ele geçirmiş olsalar da bu başarıyı daha ileriye götürememişlerdi.

Yunanların bu başarısızlığı, bu kanattaki Türk azim ve kudretini gösteriyordu. Buna göre Cephe Komutanı, sağ kanattan artık emindi. Bu durumdan faydalanarak mümkün olan bütün kuvvetlerle 31 Mart 1921'de sol

⁴²⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 404-408.

kanatta bir taarruz grubu toplayarak Yunanlara karşı taarruz yapılmasına karar vermişti.

Sol Kanat Grubuna karşı saat 15.00'de Yunan taarruzu yeniden başladı. İsmail Hakkı Bey komutasındaki Meclis Muhafız Taburu'nun da muharebeye sokulmasıyla bu kesimde durum nispeten düzelmişti.⁴²⁸

Saat 20.00'ye kadar 11'inci Tümen cephesindeki muharebeler tekrarlanan taarruz ve karşı taarruz şeklinde devam etmiş ve sonunda 7'inci Yunan Tümeni 37'nci Alayı ile Kovalca doğu sırtlarını savunmaya çalışan 175'inci Alay ile 32'nci Alayın 1'inci Taburunu geri atmıştı. Bu durumda gerileri tehdit altına giren 70'inci ve 126'nci Alayların elindeki asıl mevzi kesimlerinin de bırakılması zorunda kalınmıştı. Bu sebepten Cephe Komutanlığı 11'inci Tümeni İnönü doğu sırtlarına alarak diğer mevzi kesimlerinin korunmasına çalışıyordu. Bu sırada İnönü istasyonuna bir Yunan süvari birliğinin geldiği haberi duyulmuştu.

Saat 20.30'da 11'inci Tümen'in İnönü doğusunda toplanması; 1'inci Süvari Tümeni'nin de, bir düşman süvari birliğinin İnönü istasyonuna girmiş olması ihtimaline karşı, 24'üncü Tümen tarafından işgal edilinceye kadar İnönü istasyonunun kuzeyindeki 900 rakımlı Çeşme Tepesini bir bölükle tutarak kuvvetinin çoğu ile İnönü güneyine geçmek suretiyle bu kesimi güneye karşı emniyete alması ve Kandilli'deki kıtalarla bağlantı kurması emredilmişti.

Cephe Karargâhı 31 Mart 1921 sabaha karşı Çukurhisar istasyonunda bulunacaktı. 3'üncü Süvari Tümeni 5'inci Kafkas Tümen Komutanı emrine verilmişti. Batı Cephesi Komutanı, cephenin bu andaki kritik durumunu Genelkurmay Başkanlığı'na bildirmiş bulunuyordu.

Batı Cephesini takviye amacıyla, bugün, 8'inci Tümen ve Meclis Muhafız Süvari Bölüğü, Cephe Komutanlığı emrine verilmişti.

Ayrıca Genelkurmay Başkanlığı'nca verilen bir emirde, Batı Cephesi'nde toplanmış olan büyük topçu kuvvetinin kullanılmasında komutanlığa yardım etmek üzere Ankara'dan Topçu Genel Müfettişliği'nin

⁴²⁸ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 404-408.

karargâhıyla Eskişehir'e ve oradan da cepheye hareket edeceği bildirilmişti.

429

Güney Cephesi Kuzey Grubu'nda Yunanların son bir kaç günkü tutumundan kuzeye yönelemeyeceği ve bundan sonra kuzeye yönelse de bu hareket için uzun bir zamana ihtiyaç olduğundan pek etkili olamayacağı kabul ediliyordu. Bu nedenle Güney Cephe Komutanlığı bölgede 4'üncü Süvari Tugayı'nı bırakarak 2'nci Süvari Tümeni'nin de muharebe alanına gönderilmesini istiyordu. Bu teklif Genelkurmay Başkanlığı'nca kabul edildi ve Cephe Karargâhı ile beraber 2'nci Süvari Tümeni saat 20.00'de Alayunt'a hareket etmişti.

12'nci Kolordu kesiminde ise durgunluk akşama kadar devam etti. Bazı Yunan kıtalarının Çukurköy sırtlarında tahkimat yaptıkları görülüyordu.

Genelkurmay Başkanlığı'ndan 12'nci Kolordu'ya verilen görev; karşındaki Yunan kuvvetlerini tespit fakat kıtalarını ezdirmemesi idi.⁴³⁰

Batı Cephesi Sağ Kanat Grup Komutanı Albay İzzettin Bey, 31 Mart günü için Yunanların Elmacık Deresi kuzey sırtlarına Bataryatepe doğusuna taarruzunu yenileyeceğini tahmin etmekle beraber Metristepe kesimine dayanan ve 30'uncu ve 159'uncu Alaylardan oluşan Mürettep Tümen cephesini hedef tutan bir taarruzu da imkân dahilinde görüyordu. Gerçekleşecek böyle bir Yunan taarruzunun başarıya ulaşması Sağ Kanat Grubu'nu çok zor bir durumda bırakabilirdi.

Şafakla beraber yapılan gözetleme sonunda Mürettep Tümen cephesinde bir düşman hareketi görülmemiş, yalnız Elmacık Deresi kuzey sırtlarının batı yamaçlarında bir tabur kadar Yunan kuvvetinin bulunduğu anlaşılmıştı.⁴³¹

Bu kuvvet gerçekte 28'inci Yunan Alayı ile 30'uncu Alay'ın 1'inci Taburu idi. Bu Yunan kuvveti 1'inci Tümen sol kanat gerisine bir taarruz yöneltebilirdi. Bu halde Gündüzbey kesiminin savunma gücü zayıflamış ve

⁴²⁹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 408-415.

⁴³⁰ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 408-415.

⁴³¹ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 207.

tehlikeye girmiş olurdu. Bu düşünce ile Yunan kuvvetinin buradan atılması zorunluluğu ortaya çıkıyordu.

1'inci Tümen de aynı kanı ve düşünce ile taarruza karar vermiş ve bu kararını uygulamaya çalışıyordu. Karşı taarruz; 40'ıncu Alay, 5'inci Alayın iki taburu, bir batarya ve Topçu Tepe güney sırtlarındaki 4'üncü Alay ile 61'inci Tümen hücum taburundan bir bölük ile yapılacaktı. Ayrıca, Üçşehitler Tepesi güneyinde ihtiyatta bulunan 5'inci Alayın 3'üncü Taburu ve bu kesimdeki iki sahra bataryası da karşı taarruza katılacaktı.

Taarruz saat 08.00'de başlamıştı. Düşmanı kanatlarından kuşatacak şekilde tertiplenen bu taarruzda Yunanlar baskına uğratılmıştı. 1'inci Tümen Komutanı Albay Kemalettin Bey'in ileri hatta taarruzu sevk ve idare etmesi çok yüksek bir yiğitlik örneği teşkil ediyor, erlerin cesaret ve morallerini arttırıyordu.⁴³²

Bu başarılı taarruz sonunda bir kısım Yunan kuvveti Metristepe doğusundan geri çekilmişti.⁴³³ 8 er esir edilmiş, 4 ağır, 17 hafif makineli tüfek ve 25 piyade tüfeği ile çok sayıda cephane ve 16 hayvan ele geçirilmişti. Yunanlar muharebe alanında biri subay olmak üzere 50 kadar ölü bırakmıştı. 28'inci Yunan Alay Komutanı da bu muharebede ölmüştü.⁴³⁴

1'inci Tümen sol kanadında kazanılan bu başarı üzerine Sağ Kanat Grup Komutanı Metristepe'nin geri alınması için bir keşif taarruzu yaptıracağını ve düşman orada tutunuyorsa 4'üncü Tümen ile bu taarruzu geliştirmek istediğini Cephe Komutanlığına teklif etmişti. Cephe Komutanlığınca Metristepe'nin geri alınmasının kesin sonuç üzerinde çok olumlu bir etki yapacağı düşünülmüş ve taarruzun yapılması istenmişti.

Metristepe'de çok fazla Yunan kuvveti görülüyordu. Tepenin doğusundaki boyun noktasında bir kısım kuvvet vardı. Diğer taraftan Yunan topçu faaliyeti görülüyordu. Bu belirtiler Yunanların çekileceğine kuvvetli bir

⁴³² *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 416-417.

⁴³³ Gnkur. ATASE Arşivi, Kutu No: 603, Gömlek No: 143, 31.03.1921.

⁴³⁴ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 416-417.

delil sayılmaktaydı. Bununla beraber Metristepe ve Kanlısirt bölgesinin kuvvetli artçılarla tutulduğu anlaşıyordu.⁴³⁵

Cephe sol kanadında da, Kandilli ve İnönü arasında hiçbir kuvvet ve faaliyet görülüyordu. Teke güneyinde önce bırakılan 150 milimetrelik obüs mevzilerinin grup sol kanadındaki piyade birlikleri tarafından işgali, Yunan topçularının geri çekilmiş olması ve Yunan birliklerinin artçı tertibi alması gibi haberler düşmanın çekildiğini doğruluyordu.⁴³⁶

Taarruz emrini alan 4'üncü Tümen, Mürettep Tümen'in gerisine yanaşmış ve bu tümenin emrindeki 58'inci Alay'ı da alarak saat 12.30'da Metristepe yönüne ilerlemeye başlamıştı.

Tümen saat 14.00'de Teke Köyü güneyindeki Obüstepe gerisinde taarruz mevziine girebilmişti. Bütün grup topçuları ateşlerini Metristepe'de toplamış, bu taarruzu destekliyordu. Ancak cephanenin az olması ve ikmalinin de henüz yapılamamış olması nedeniyle bu ateş desteği yeterli bir etki yaratamıyor, imha ateşi yapılamıyordu.

4'üncü Tümenin taarruzunu kolaylaştırmak için 1'inci Tümen'in 4'üncü ve 5'inci Alayları da Metristepe'nin doğu kesimine doğru taarruza katılmışlardı. Taarruzlar gün batımına kadar devam etti ancak başarı kazanılamamıştı. Düşman topçusu öğleden sonra ateşi kesmişti. Grubun bütün bataryaları cephane ikmalini tamamlamış ve ateşlerini Metristepe'ye yöneltip düşmanı baskı altına almaya çalışıyordu. Buna rağmen 4'inci Tümen'in taarruzu gelişmiyor, 4'üncü ve 5'inci Alayların yaptığı hücumlar, Yunanların otomatik ve makineli tüfeklerle sağladığı ateş üstünlüğü karşısında, yetersiz kalıyordu. 4'üncü Tümen birlikleri siperlere 200-400 metre kadar yaklaştıysa da, hücumla kalkamamıştı.⁴³⁷

Bu sırada kıtaları başında taarruzu bizzat sevk ve idare eden 1'inci Tümen Komutanı Albay Kemalettin Sami Bey sağ el ve omzundan yaralanarak muharebenin bu en kritik anında görevi başından uzaklaşmak

⁴³⁵ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 208.

⁴³⁶ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 418.

⁴³⁷ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 208-209.

zorunda kalmıştı. Albay Kemalettin Sami taarruzun devam ettirilmesi için gerekli emirleri vererek Binbaşı Osman Zati'yi vekil bırakmıştı.⁴³⁸

Metristepe'ye yapılan taarruzlar gün batımına kadar devam etmiş ancak başarılı olmamıştı. Günlerdir süren muharebeler sonunda birliklerin yorgun olması ve kayıpların fazla olması ile düşman otomatik ve makineli tüfek atışlarının etkisi taarruzun gelişmemesinin en önemli sebeplerindendi.

Metristepe'nin ele geçirilememesi üzerine Sağ Kanat Grup Komutanı 1'inci Tümeni asıl mevzilerine göndermiş, 4'üncü Tümeni de ihtiyata almış ve gece 190'ıncı Alayla Metristepe'ye bir baskın yapmak istemişti. Fakat bu isteği Batı Cephesi Komutanlığı'nca uygun bulunmamıştı.⁴³⁹

31 Mart günü yapılan ve Sağ Kanat Grubu kıtalarının asıl mevzilerine çekilmesiyle son bulan bu taarruzda, Metristepe'yi savunan Yunan Alayı her bakımdan sarsılmış, maddi ve manevi kayıplara uğramıştı.

Artık dayanma imkânının zayıflamış olduğunu gören Yunan 10'uncu Tümen Komutanı durumu Kolordu'ya bildirmiş ve aldığı emir doğrultusunda tümeninin geceden faydalanarak saat 19.00'da geri çekmeye başlamıştı.⁴⁴⁰ Türk birliklerinin asıl mevzilerinde olması, temasın en çok gerektiği bu anda bu temasın ortadan kaybolması nedeniyle düşmanın çekilmesine tepki verilememişti.

Bugüne kadar meydana gelen olaylar artık Yunan taarruz gücünün kırıldığı ve hatta direnme yeteneğinin bile kalmadığını gösteriyordu.

Merkezde 24'üncü Tümen kesiminde, Cephe Komutanlığı emri ile 24'üncü Tümen birlikleri Çerkezçepni ve güneyi-Çeşme, 900 rakımlı tepe hattına çekilmiş ve mevzilerini işgal ve tahkim etmeye çalışıyordu.

Bütün bataryalar Poyra kuzey ve güneyine doğru uzanan sırtlar gerisindeki mevzilere yerleştirilmiş ve ateşe hazır durumda bulunuyordu.

⁴³⁸ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 419.

⁴³⁹ *Çalışlar, Batı Cephesi*, s. 210.

⁴⁴⁰ Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, s. 220.

24'üncü Tümen ile 11'inci Tümen arasında keşif, emniyet ve muharebe için ara hattı olarak demiryolu belirlenmişti. Tümen cephesinde ve İnönü taraflarında sabahtan beri tam bir durgunluk havası hakimdi.

Bugün tümen piyade kıtaları, tahkimat işleriyle ve topçu mevzilerinin hazırlık ve düzene sokulmasıyla uğraşmıştı.⁴⁴¹

Sol Kanat Grubu'nda bulunan 11'inci Tümen ve 8'inci Tümenler 31 Mart günü İnönü ve doğusunda mevzilerini işgal ve tahkimle görevlendirilerek Cephe Komutanlığı emrine göre ihtiyatta kuvveti olarak görev yapacaklardı.⁴⁴²

Aynı emirle Albay Cemil Cahit komutasındaki 10'uncu ve 14'üncü Süvari Alayları ile 10'uncu Kafkas Piyade Alayı ve cephe karargâh muhafız piyade bölüğü, 11'inci Tümen'den bir dağ bataryası ve 3'üncü Süvari Tümeninden kurulmuş olan muharebe grubuna da Kandilli doğu sırtlarında ve Yörükayla-Çokcalar kesiminde ordunun sol kanadını koruması ve düşman gerilerini tehdit etmesi görevi verilmişti.⁴⁴³

23'üncü Tümen'in bir kısmı da cepheye yetişmiş, Refet Paşa da İnönü'ye gelerek Sol Kanat Grubunun komutasını almıştı.⁴⁴⁴

Cemil Cahit Bey, emrindeki muharebe grubuyla, Akpınar güneyi-Kandilli bayırı ve güney batısındaki sırt hattında bulunan 10. Yunan Tümeni arasındaki muharebe bütün şiddetiyle devam ediyordu.

7'nci Yunan Tümeni'nin bugünkü, harekât görevi 10'uncu Yunan Tümeni'nin yükünü hafifletmek için Poyra genel doğrultusunda taarruz etmekte. Bu maksatla saat 08.30'da Kandilli güney-batısından 10'uncu Alay'ın bulunduğu tepeye taarruz etmeye başlamıştı.

⁴⁴¹ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 419-422.

⁴⁴² Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 313.

⁴⁴³ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 422-423, Serpil Sürmeli, "Yüzbaşı Mustafa Nazım Bey'in Hatıralarında II. İnönü Savaşı ve 5. Kafkas Tümeni ile Dört Gün", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 47, Bahar 2011, s. 638.

⁴⁴⁴ Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 313.

Muharebe devam ediyor, Yunan topçusu grup sağ kanadında fazla etki gösteriyordu. Bunun üzerine 3'üncü Tümen topçuları ateşlerini Yunan topçusuna çevirmiş ve bunları susturmuştu.

Bu saatlerde 10'uncu Piyade Alayı cephesindeki Yunan kuvveti mevzilerinde zorlukla tutunuyordu. Birliklerin kayıpları pek az, moralleri pek üstündü. Bu sebepten muharebe lehte ve başarı ile devam ediyordu.

Saat 13.15'de, 10'uncu Alay birlikleri fedakârca ve pek yakından ateş muharebesi yapıyor, siperlerde bulunan bir kısım er gönüllerinden fıskıran intikam hisleri ile siperlerinden çıkarak süngü ile karşı hücumla geçiyorlardı.

Yunanlar hangi taraftan ilerleme teşebbüsünde bulunursa hemen geri atılıyordu. Ancak 10'uncu Alay'ın cephanesi tükenmek üzereydi. Bu kritik noktada cephaneye ikmalî Batı Cephesi Komutanlığı'ndan istenmişti.

Saat 13.30'da 10'uncu Alay'ın yaptığı bir karşı taarruz sonunda Yunan birlikleri Saraycık doğrultusunda dağınık bir şekilde çekilmek zorunda kalmış, 3'üncü Süvari Tümeni düşmanı küçük bir kuvvetle takip edebilmişti.

Yunanların kayıpları çoktu. Alınan esirlerin ifadelerine göre 500 mevcutlu Yunan taburları 300'e inmişti. Önemli sayıda silah ve gereç de ele geçirilmişti.

Bu suretle 31 Mart akşamı Sol Kanat Grubu, Kandilli'nin güneyindeki tepe ile Yenidodurga deresi hattını tutmuş, 3'üncü Süvari Tümeni bir alayı ile Kapanalan batısında bulunuyordu.⁴⁴⁵

Geri çekilmeye başlayan Yunanlar tarafından, Bozüyük ve Söğüt kasabaları yakılmıştı.⁴⁴⁶

31 Mart 1921 günü Genelkurmay Başkanlığı, Güney Cephesi'nde Yunanların Afyon'u işgal ettikten sonra faaliyetlerini gevşetmeleri ve bu işgalle yetineceklerini anladıktan sonra, Güney Cephesi kuzey grubunda bulunan 8'inci Piyade Tümeni ile 23'üncü Tümen'in 172'nci Alayı'nı asıl muharebenin yaşandığı İnönü kesimine getirmişti. Ayrıca Güney Cephesi

⁴⁴⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 426-432.

⁴⁴⁶ Gnkur. ATASE Arşivi, İSH. Sıra No: 12.555, Kutu No: 603, Gömlek No: 143, 31.03.1921.

Komutanı Refet Paşa ile 2'nci Süvari Tümeni'nin de 1 Nisan sabahı etkili olacak şekilde İnönü muharebe alanına yetişmesini emretmişti.

Muharebenin sonunun yaklaştığı, Yunanların geri çekilmeye başladığı bu sıralarda Genelkurmay Başkanlığı tarafından Batı ve Güney Cephe Komutanlarına, durumu en iyi şekilde değerlendirmeleri için Çukurhisar'da bir araya gelmeleri ve genel durumu birlikte değerlendirmeleri emredilmişti.

31 Mart 1921 günü Güney Cephesinde Yunanların keşif faaliyetinden başka önemli bir olay olmamıştı.⁴⁴⁷ 31 Mart/1 Nisan gecesi Genelkurmay Başkan Vekili Fevzi Paşa 12'nci Kolordu'ya; düşmanın geri çekilmeye başladığını bildiriyor ve 12'nci Kolordu'nun bütün kuvvetiyle karşısındaki düşmana taarruz etmesini emrediyordu.⁴⁴⁸

4.4.3. İkinci İnönü Muharebesi'nin Kazanılması

01 Nisan 1921 günü Sağ Kanat Grup Komutanı, Yunanların çekilme ihtimali üzerinde durarak bütün Grup cephesinde keşif kolları çıkarılmasını gerekli görüyordu. Bu düşünce ile 1'inci Tümen ve Metristepe kesiminde de 4'üncü Tümen tarafından sıkı bir keşif yapılmasını emretti.⁴⁴⁹ Saat 05.00'de 4'üncü Tümen Komutanlığı, Metristepe'nin 4'üncü Tümen birlikleri tarafından ele geçirildiğini bildirdi.⁴⁵⁰ 1'inci Tümen de gece telefonla Gündüzbey kuzeyindeki sırtların ele geçirildiğini bildirmişti.

1'inci ve 4'üncü Tümenlerin verdiği raporlardan Yunanların çekildiği ve kritik arazi kesimlerinde artçılar bıraktığı anlaşıyordu.

Metristepe'nin terk edilmesinden sonra, Yunanların Gündüzbey karşısından da tamamıyla çekildiği tahmin ediliyordu. Durum bunu gerektiriyordu. Fakat 1'inci Tümen'in ileri sürdüğü keşif kolları tarafından Balıkkaya sırtları ve Kanlısırt'ın düşman artçı kuvvetleri tarafından tutulduğu anlaşılmıştı.

⁴⁴⁷ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 426-432.

⁴⁴⁸ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 2, Sayı: 127, Haziran 2011, s. 8-11.

⁴⁴⁹ *Çalışlar, Batı Cephesi*, s. 210-212.

⁴⁵⁰ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 2419, Sayı: 94, Mayıs 1992, s. 1-2.

Grup Komutanı İzzettin Bey öğleden önce Metristepe gözlem yerine gelmiş ve durumu yerinde değerlendirmişti. Düşman Kanlısırt'ta yoğunlaşmış bir avcı gücü şeklindeydi. İki tabur kadar kuvvet vardı. Bu arada Cephe Komutanı İsmet Paşa'da Metristepe'ye varmıştı.

Grup Komutanı Balıkkaya ve Kanlısırt'ta bulunan Yunan artçılarının atılması için 61'inci Tümen ve 1'inci Tümen'e taarruz emri vermişti.

Taarruz saat 16.30'da başlamıştı. Taraflar arasında kısa süren ama şiddetli muharebe sonunda Kanlısırt ele geçirilmişti. Yunanlar düzensiz bir şekilde Söğüt yönüne çekilmeye başlamıştı. Taarruz Gündüzbey kuzeyindeki Balıkkaya'ya doğru sürdürülerek oradaki düşman kıtaları da geri atılmıştı. Yunanlar burada birçok yaralı ve malzeme terk etmişti.

Yunan artçılarının atılmasıyla 26/27 Mart 1921'de Gündüzbey'de başlayan İkinci İnönü Muharebesi, Türk zaferi ve düşmanın çok sayıda kayıp vererek yenilmesiyle bugün saat 18.30'da aynı yerde sona ermiş bulunuyordu.⁴⁵¹

Sol Kanat Grubu tarafından yapılması planlanan taarruz gecikmişti, süvariler ancak öğleye doğru harekete geçebilmişti. Yunan Komutanı soldan bir Türk karşı taarruzuna uğramadan çekilme emrini vererek doğru bir karar vermişti.⁴⁵²

Cephenin diğer kesimlerinden alınan haberler de zaferin tam ve kesin olduğunu gösteriyordu.

Cephe Komutanı İsmet Paşa, Türk Ulusunun özgürlük mücadelesinde büyük bir dönüm noktası olan İkinci İnönü Zaferi'nin müjdesini, Metristepe'den, Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'e ve Genelkurmay Başkanı'na şu sözlerle bildirmiştir:

"Saat 18.30'da Metristepe'den gördüğüm durum: Gündüzbey kuzeyinde sabahtan beri dayanan ve artçı olması muhtemel olan bir düşman müfrezesi, sağ kanat grubunun taarruzu ile düzensiz olarak çekiliyor. Yakından takip ediliyor. Hamidiye yönünde karşılaşma ve faaliyet yok.

⁴⁵¹ Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 210-212.

⁴⁵² Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 314.

Bozüyük yanıyor. Düşman, binlerce ölüsüyle doldurduğu savaş meydanını silahlarımıza terk etmiştir."⁴⁵³

Bu rapor Ankara'da büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Haber kısa zamanda bütün yurda yayılmıştı. Batı Cephesinde kazanılan bu büyük zafer sonrası Meclis Başkanı Mustafa Kemal Batı Cephesi Komutanına şu tebrik telgrafını göndermiştir:

"Bütün dünya tarihinde, sizin İnönü Meydan Muharebelerinde üzerinize yüklendiğiniz görev kadar ağır bir görev yüklenmiş komutanlar pek azdır. Milletimizin istiklal ve varlığı, dâhice idareniz altında, görevlerini şerefle yapan komutan ve silah arkadaşlarınızın kalbine ve vatanseverliğine büyük bir güvenle dayanıyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz. İstila altındaki talihsiz topraklarımızla birlikte bütün vatan, bugün en ücra köşelerine kadar zaferinizi kutluyor. Düşmanın istila hırsı, azminizin ve vatanseverliğinizin yalçın kayalarına başını çarparak paramparça oldu.

Adınızı tarihin şeref abidelerine yazan ve bütün millete size karşı sonsuz bir minnet ve şükran duygusu uyandıran büyük gaza ve zaferinizi tebrik ederken, üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir şeref meydanı seyrettirdiği kadar, milletimiz ve kendiniz için yükseliş parıltılarıyla dolu bir geleceğin ufkuna da baktığını ve hakim olduğunu söylemek isterim."⁴⁵⁴

Batı Cephesi Komutanı da bu tebrik ve kutlama telgrafına şöyle cevap vermiştir:

"Zulüm ve zorbalık dünyasının en zalimce hücumlarına karşı yalnız ve şaşkın kalan milletimizin maddi ve manevi bütün kabiliyet ve kuvvetlerini ruhundaki ateşte toplayan ve harekete getiren Büyük Millet Meclisi'nin Başkanı Mustafa Kemal Paşa!

⁴⁵³ Atatürk, *Nutuk*, s. 394.

⁴⁵⁴ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 4286, Sayı: 116, Haziran 2013, s. 28-30, Atatürk, *Nutuk*, s. 394-395.

Kahraman askerlerimiz ve subaylarımız adına, askerlerimizle avcı hatlarında omuz omuza vuruşan tümen ve kolordu komutanları adına takdir ve tebriklerinizi büyük bir iftiharla teşekkürlerimi arz ederim."⁴⁵⁵

01 Nisan 1921 tarihinde Hâkimiyeti Milliye gazetesinde zafer şu sözlerle anlatılmıştır:

"Düşman kati surette mağlup olmuş, sol kanatta bozguna uğrayarak ricata başlamıştır. Bu kanadı süvarilerimiz tehdit ediyor. Bu sabah ricatın bütün cephede devamı umulur. Allah'ın tevfiği ile davamızı kazanıyoruz."⁴⁵⁶

1 Nisan tarihli Vakit Gazetesi ise: "Eskişehir cephesinin kahraman kumandanı İsmet Paşa Hazretleri" adı ile Batı Cephesi Komutanının resmini gazeteye koyarak muharebe ile ilgili şunları yazmıştır:

"Dün akşam alınan son haberlere göre Yunan cephesi bozulmuştur; Yunanlar bütün cephelerde geri çekilmektedirler. Dömeke kahramanları yenilgilerini gizlemeye çalışıyorlar. Fakat Papulas'ın birbirini tutmayan tebliğleri gerçeği ortaya koymakta, Yunanların yenilgisini kanıtlamaktadır. Dün saat ikide önemli resmi çevrelere gelen telgraf bilgisinde Yunan cephesinin geri çekilmekte olduğu bildirilmektedir. Saat dört buçukta gelen diğer bir telgrafta bu geri çekilmenin tüm cepheye yayıldığı bildirilmektedir. Birçok esir alınmıştır. Bugün Yunan yenilgisi hakkında daha ayrıntılı bilgilerin gelmesi beklenmektedir."⁴⁵⁷

4 Nisan 1921 tarihli Akşam Gazetesi'nde İnönü Meydan Muharebesi'nin büyük zaferle son bulduğunu ve birliklerimizin perişan bir şekilde kaçan düşmanı takibe başladığını müjdeleyen resmi tebliğde şunlar yazılmıştır:

"Yunan ordusunun büyük bölümü bir haftadan beri devam eden İkinci İnönü Meydan Muharebesi 31 Mart 1921 akşamı düşmanın bütün taarruzlarının kırılmasıyla atılmış ve son bulmuştur. Aynı günde başlayan

⁴⁵⁵ Atatürk, *Nutuk*, s. 394-395.

⁴⁵⁶ "Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi", 01.04.1921, s. 1.

⁴⁵⁷ "Vakit Gazetesi", Yunanlıların Yenilgisi Hakkında En Son Haber, 01.04.1921, s. 1.

karşı taarruzlarımız bütün düşman ordusunun büyük bir ümitsizlik içinde geri çekilmeye başlamasına neden olmuştur."⁴⁵⁸

4.5. MUHAREBENİN SONUÇLARI

23 Mart 1921 günü başlayan muharebede Türk kayıpları şöyledir:

Subaylarda; 44 şehit, 102 yaralı, 4 esir, 2 kayıp, 4 firar toplam 156.⁴⁵⁹

Erlerde; 637 şehit, 1.720 yaralı, 2 esir, 1.359 kayıp, 1.076 firar olmak üzere toplam 4.794.

Yunan kayıpları ise; Yunan Askeri Ansiklopedisine göre: 1'inci Kolorduda 1 subay, 32 er ölü; 15 subay, 131 er yaralı olarak tespit edilmiştir.

General Kondilis'in kitabında ise kayıp sayısı 11 subay, 222 er ölü; 51 subay, 660 er yaralı olarak gösterilmektedir.

3'üncü Yunan Kolordusunun kaybı ise 53 subay, 669 er ölü; 149 subay, 2.478 er yaralı; 9 subay, 394 er kayıp olmak üzere toplam 311 subay ve 4.248 erdir.

General Kondilis'in kitabında bu muharebelerdeki Yunan kayıpları, 360 subay, 4.920 er olarak gösterilmektedir.⁴⁶⁰

Muharebe meydanı dışında, cephe gerisindeki yerlerde de Türklerin kaybı çoktu. Çünkü Yunanlar eski mevzilerine çekilirken, Türk şehir, kasaba ve köylerini yakmış, pek çok insanı da öldürmüştü. Ankara Hükümeti, bütün bunları yerinde görmek üzere bir Tahkik Komisyonu kurmuş, bu durumu Yunan hükümetine bir nota ile duyurmuş, zamanı gelince de tazminatın isteneceği de bildirilmişti. Temps gazetesi yazarlarından Madam Gaulis, gözlemlerde bulunmak ve gördüklerini yazmak üzere davet edilmişti.⁴⁶¹

23 Mart 1921 günü başlayan ve 01 Nisan 1921 günü Türk zaferiyle sonuçlanan İkinci İnönü Muharebesi'nde Yunanlar, azami güç ve hırsla taarruz ve hücumlarda bulunmuşlar fakat kitalarımızın azim ve imanı

⁴⁵⁸ "Akşam Gazetesi", Zaferle Son Bulan İkinci İnönü Savaşı, 04.04.1921, s. 1.

⁴⁵⁹ ATASE, Kutu: 599, Gömlek: 1-1, *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 509.

⁴⁶⁰ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 509.

⁴⁶¹ Tansel, *Milli Mücadele*, s. 87-88.

karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardı. 61'inci Tümen Komutanı İzzettin Bey başarının asıl sebebinin, en nazik vaziyetlerde kazanma umudunu kaybetmeyen ve en gerekli zamanlarda maddi ve manevi kuvvet ve direnç yetiştiren Batı Cephesi Komutan İsmet Paşa'nın yüksek idaresi ve heyetinin vazife azmi olduğunu belirtmiştir.⁴⁶²

Hikmet Bayur da İkinci İnönü Zaferi'nin önemini belirtmek üzere şöyle bir karşılaştırma yapmıştır:

"Birinci İnönü Muharebesi bizim için bir başarıydı ve Batı'da düzenli bir Türk ordusunun oluştuğunu gösteriyordu. Ancak o, ufak birliklerin çarpışması niteliğinde olup, Ethem'in ayaklanmasından yararlanmak isteyen Yunanların, onun yenilmesi üzerine çekilmeleriyle sonuçlanmıştı. Hâlbuki İkinci İnönü Muharebesi diye adlandırılan muharebe kesin bir Türk zaferiyle sonuçlanmıştır."⁴⁶³

Fransız taşra gazetelerinden La Depeche de Toulouse: "Ders ağır oldu, ama Yunanlar hak etti." derken, Lyon Republicain de: "Oyun kaybedildi, Venizelos'un dehasının güçlkle kurduğu büyük Yunanistan fiilen öldü." diye yazıyordu.⁴⁶⁴

İngiliz askeri ataşesi ise: "Hem liderler ve hem de askerler artık karşılarında 1920'deki düzensiz milliyetçi kalabalıklar olmadığını anladılar." diye yazıyordu.⁴⁶⁵

Amerikan Yüksek Komiseri olarak Türkiye'de bulunan Amiral Bristol 5 Nisan 1921 tarihli telgrafında İkinci İnönü Muharebesini şöyle değerlendirmiştir:

"Türk ve Rum yerli kaynaklardan Küçük Asya'daki Yunan saldırısı konusunda haberler alınmaktadır. Ancak bu haberlere nesnel gözüyle bakılamaz. Bununla beraber Yunan saldırısının başarısız olduğu anlaşılmaktadır ve başka bir takım olaylar da güvenilir haber kaynaklarından

⁴⁶² Çalışlar, *Batı Cephesi*, s. 214.

⁴⁶³ Hikmet Bayur, *20. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 199.

⁴⁶⁴ Akyüz, *Fransız Kamuoyu*, s. 260.

⁴⁶⁵ Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, s. 222.

alınmıştır. Yunanlar kötü komutanlık yüzünden yenilgiye uğramışlardır ve bir tümenleri hemen hemen yok edilmiştir, aşağı yukarı dokuz bin askerleri kayıptır. Yunanlar çekilmektedir ve moralleri bozuktur."⁴⁶⁶

İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Sir H. Rumbold ise 5 Nisan 1921 tarihinde İngiltere Dış İşleri Bakanına çektiği telgrafta muharebeyi şöyle değerlendirmiştir:

"Yunan kuvvetlerinin büyük zayıat verdikleri Eskişehir cephesinde günlerce süren şiddetli çarpışmalardan sonra, Yunanlar geri çekilmek zorunda bırakıldılar. Kuzey ve güney kolların her ikisi önceki hatlarına çekilmektedir. Bursa kuvvetlerinin mevcudu 13.000 tüfekten, 8.000'e düşmüş görünüyor. Zayıat bir tûmende 2.700, diğerinde 2.000 kişi tahmin edilmekte ve askerin moralinin hızla bozulduğu bildirilmektedir.

Dün Yunan Yüksek Komiserini görme fırsatı buldum. Yunan zayıatının muazzam olduğunu kendiliğinden kabul etti. İnönü'de bir alayın, albaydan aşağı doğru bütün subaylarının öldüğünü söyledi."⁴⁶⁷

Manchester Guardian gazetesi hesabına İnönü Muharebelerinde savaş muhabiri olarak görev yapan Arnold Toynbee Yunan başarısızlığının sebeplerini şöyle değerlendirmiştir: "Çetelerden başkalarıyla karşılaşmayacaklarını ve daha öncekiler gibi bunları kolaylıkla dağıtabileceklerini düşünen Yunanlar, kuvvetlerini toplamak için hiçbir girişimde bulunmamış ve her cepheye, bölgede kışı geçirmiş tümenlerini göndermişlerdir. Bu sebeple kuzeydeki üç tümen, yedekleri olmadan, Bursa'daki üslerinden kırk, elli mil uzakta motorlu taşıtlar için uygun olmayan yollardan, başka ulaşım imkânı bulunmayan tahkim edilmiş mevzilere karşı sürülmüşlerdir."⁴⁶⁸

İkinci İnönü Zaferi duyulur duyulmaz Anadolu'nun en kuytu yerlerine kadar bütün millet zaferi kutlamaya başlamıştı. Zafer haberi ile birlikte Eskişehir'de 10.000 kişinin katıldığı muhteşem bir miting düzenlenmiş, 2

⁴⁶⁶ Duru, *Kurtuluş Yılları*, s. 118-119.

⁴⁶⁷ Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989, s. 11, Özgiray, İnönü Savaşları ve Arnold Toynbee, s. 276.

⁴⁶⁸ Toynbee, *Greece and Turkey*, s. 47.

Nisan Cuma günü Ankara halkı hükümet civarında toplanarak tekbir sesleriyle Meclise yürümüş,⁴⁶⁹ Meclis önünde bir arabanın üzerine çıkan Ankara Belediye Başkanı Samih Rifat Bey ateşli bir konuşma yapmıştı. Tüm Anadolu zaferin heyecanını doyasıya yaşamış ve gücüne büyük moral kazanmıştı.⁴⁷⁰

Mecliste de aynı heyecan devam etmiş 02.04.1921günü Erzurum Milletvekili Celalettin Arif Bey yapığı konuşmada: "Efendiler; yaşamaya müstahak olan milletler ancak şan ve şerefle ölmesini bilen milletlerdir. Bizim istiklalimizi elimizden almak için bizi öldürmek lazımdır. Fakat emin olunuz ki Türk ölmez. Bunu da bugün asarı fiiliye ve maddiyesi ile ispat eylemiştir." diyerek heyecanını ve gururunu Meclis'te paylaşmıştır. Bu heyecanlı konuşma, yaşayacaktır sesleri ve alkışlarla dinlenmiştir.⁴⁷¹

Büyük Millet Meclisi'nin 4 Nisan 1921'de yapılan oturumunda ise İnönü Muharebesi'ndeki başarıdan dolayı Meclise gönderilen tebrik telgrafları okunmuştu. Telgraf gönderenlerden bazıları şunlardı: Ordu Mutasarrıflığı, Sivas Heyeti Temyiliye Riyaseti, Ayaş Kaymakamlığı, Tokat Mutasarrıflığı, Eskişehir Belediye Riyaseti, Kâzım Karabekir Paşa, Trabzon Müdafaa-i Hukuk Riyaseti, Karacabeyli eşrafı, Eskişehir Müdafaa-i Hukuk Riyaseti, Gerede Belediye Riyaseti, Göynük ahalisi...⁴⁷²

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ise İkinci İnönü Muharebesi'ni şöyle anlatmıştır:

"Yunan ordusunun İkinci İnönü Muharebesi ile neticelenecek taarruzu esaslı bir hataya istinat eder. Birinci İnönü Muharebesi'nden sonra pek az bir zaman geçmiş olduğu için, bizim, bu az zaman içinde sarf ettiğimiz gayretlerden ve muharebe meydanlarında çözülemeyecek bir ordu kurmuş olduğumuzdan düşman haberdar değildi. Bahsettiğim esaslı hata budur. Yunanlar serbest bir memlekette, muhtelif kollardan taarruz ederek her tarafı

⁴⁶⁹ Ahmet Vehbi Ecer, "İkinci İnönü Zaferi'nin Türk Milletine Kazandırdığı Moral Güç", *ATAM Dergisi*, Cilt: XV, Temmuz 99, Sayı: 44, s. 12.

⁴⁷⁰ "Anadolu'da Yeni Gün", Ankara Büyük Gösterilerle Zaferi Kutladı, 02.04.1921, s. 1.

⁴⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: II, s. 323, 02.04.1921.

⁴⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: IX, s. 335, 04.04.1921.

işgal edebileceklerini ve herhalde ilk hedeflerini alacaklarını sandılar. İşte mart sonu taarruzu bu zihniyetle tertip edilmiştir.

Yunan taarruzu 23 Mart'ta başladı. İnönü mevziilerinde hazırlıklarımız iyi. Kesin muharebeyi burada vereceğiz. Toplayabildiğimiz kuvvetleri dağıtmak ve her yerde zayıf kalmak istemedik. Uşak'tan Afyon'a taarruz eden Yunan kolu, 24 Mart'ta Dumlupınar mevziilerini işgal ettikten sonra, birkaç gün için de Afyon'a girdi. Önceden kararlıyız, bu cephede ciddi bir muharebe kabul etmeyeceğiz, Eskişehir üzerine gelen kolu tepeleyeceğiz. Afyon cephesindeki kuvvetlerimiz mümkün olduğu kadar dayandılar. Afyon'un doğusunda Konya istikametini örtmeye çalışıyorlar.

Eskişehir istikametinde iki koldan ilerleyen Yunan kuvvetleri, cephenin ileri hattındaki birliklerimizle muharebe ederek, 26 Mart'ta İnönü mevziilerine çıktılar.

İkinci İnönü Muharebesi, tam bir askeri harekâttır. Yunanlar bu muharebede, bizim iki İnönü Muharebesi arasında toplayıp tanzim edebildiğimiz kuvvetten iki-üç misli fazla bir kuvvetle harekâta giriştiler. İkinci İnönü Muharebesi çok kanlı olarak dört gün sürmüştür.⁴⁷³

4.5.1. İç Politikadaki Gelişmeler

İkinci İnönü Muharebesi'nin kazanılması ile Mustafa Kemal'in stratejisinin ilk bölümü tamamlanmış, ikinci bölüme geçilmişti. Yani düşmanı oyalama dönemi sona ermiş, artık savunma dönemine girilmişti.

Bu zaferin kazanılması Mustafa Kemal'in meclisteki itibarını artırmış, böylece düzenli ordu kurma azmi güçlenmişti. Meclisteki muhalif gruplar dahi Mustafa Kemal'i desteklemişler ve ona güvenmeye başlamışlardı.

Zafer sonrası ordu disiplinine girmek istemeyen silahlı çetelerin de son direnişleri kırılmış, ordu millet bütünlüğü nihai olarak sağlanmıştı.⁴⁷⁴

İç siyasette egemenlik ve bütünlük elde edilmiş, milli ordunun bu elverişsiz şartlarda kazandığı zafer, ordunun kendine güvenini, sevk ve idaredaki inancı yükseltmişti.⁴⁷⁵

⁴⁷³ Selek, *Hatıralar*, s. 238-239.

⁴⁷⁴ Sadi İrmak, "İkinci İnönü Zaferi'nin Sonuçları", *ATAM Dergisi*, Sayı: 17, s. 20.

4.5.2. Dış Politikadaki Gelişmeler

Milli hükümet, varlığını resmen olmasa da bütün Avrupa devletlerine kabul ettirmiş, milli hükümetin nüfuz ve itibarı artmıştı. Ayrıca Avrupa devletlerinde İngiliz ve Yunan politikasına karşı olanların bu görüş ve düşünceleri daha da kuvvetlenmişti.⁴⁷⁶

Bu zaferin yurtdışındaki yankıları da çok önemlidir. O günlerde Ankara'da bulunan Fransız delegesi Mösyö Boiullon henüz Mustafa Kemal'le temasa geçmemişti. Bu zafer üzerine Mustafa Kemal ile görüşmek istemiş ve randevu talep etmişti. Bu görüşmede Mustafa Kemal Türk Milleti'nin bağımsızlık azim ve kararlılığını ve bu konuda asla taviz verilmeyeceğini kesin bir dille bildirmişti. Neticede Fransızlar kısa bir süre sonra işgal ettikleri Maraş, Antep ve Urfa bölgelerinden çekilmek zorunda kalmışlardı.⁴⁷⁷

İtalyanlar da aynı düşüncelerle Güney Anadolu'dan çekilmeye başlamışlardı.

İkinci İnönü Zaferi, Ruslar üzerinde de olumlu bir etki yaratmıştı; Sovyet Rusya bunu, Hariciye Komiseri Çiçerin'in gösterdiği memnunlukla ifade etmişti. Ruslar ayrıca Yunanların Anadolu'da yaptıkları tahribata karşılık 30.000 altın rubleyi de Milli Türk Hükümetine hediye etmişti.⁴⁷⁸ Yine bu zaferden sonra Sovyet Rusya, üzerinde hak iddia ettiği Kars, Batum, Ardahan bölgelerini Ankara Anlaşması ile Türk devletine bırakmak zorunda kalacaktı.

İngiltere'de de fikir değişikliği başlamıştı. General Harington Yunanların başarıya ulaşmalarını şüpheli görüyordu. Mareşal Wilson, Yunanlara tekrar taarruz etmekten kaçınmalarını tavsiye ediyordu.⁴⁷⁹

⁴⁷⁵ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 510.

⁴⁷⁶ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 510.

⁴⁷⁷ Irmak, *İkinci İnönü Zaferi*, s. 21.

⁴⁷⁸ *TİH Batı Cephesi*, Cilt: II, 3. Kısım, s. 511, Belen, *Kurtuluş Savaşı*, s. 319.

⁴⁷⁹ G. Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, s. 148.

SONUÇ

Tez çalışması yapılırken mevcut kaynaklarla beraber, Genelkurmay ATASE Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Türk Tarihi İnkılap Enstitüsü Arşivi belgeleri, TBMM Zabıt Cerideleri, TBMM Gizli Oturum Tutanakları, dönemin gazeteleri ve muharebede görev yapmış komutanların hatıratları ve çalışmaları incelenerek İnönü Muharebelerinin önemi ve Milli Mücadele'ye sağladığı katkı bir kez daha ortaya çıkarılmıştır.

Ayrıca bu çalışma Eskişehir kentinin stratejik değerini ve Milli Mücadele içindeki önemini bir kez daha göstermiştir.

Her ne kadar bu muharebeler başlangıçta Türk-Yunan çatışması gibi görünse de aslında Türk-Yunan çatışması olmayıp, taraflardan biri Türk diğeri ise Yunan'ın nezdinde, Avrupa politikasını elinde tutan İngiltere'dir. Yapılan çalışmada Yunan-İngiliz ilişkisi açıkça görülmektedir.

Mondros Ateşkes Anlaşması ve devamında gelen işgaller sonrası, her yerde, her bölgede kurtuluş çareleri düşünülmeye başlanmış, Mustafa Kemal Paşa'nın 9'ncu Ordu Müfettişi olarak, Samsun'a çıkmasıyla birlikte Milli Mücadele resmen başlamıştır. Türk ulusunun yeniden doğduğunu müjdeleyen bu yolculuk Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna bir başlangıç ve Mustafa Kemal Paşa'nın hayatında da bir dönüm noktası olmuştur.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde manda ve himayenin kesinlikle kabul edilmeyeceği benimsenmiş ve tam bağımsızlık anlayışı, Misak-ı Milli amacıyla birleştirilerek somut bir ulusal program haline getirilmiştir.

27 Aralık 1919 günü Temsil Heyeti ile beraber Ankara'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da ayrı bir heyecanın ve sevginin muhatabı olmuş ve bu tarih itibarıyla Ankara Milli Mücadele'nin merkezi konumuna gelmiştir.

23 Nisan 1920'de BMM açılmış, Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı seçilmiş, yeni hükümet kurularak Milli Mücadele TBMM çatısı altında yürütülmüştür.

Gediz Muharebesi'ndeki başarısızlık sonrası düzenli orduya geçiş hızlanmış, yeni kurulmakta olan düzenli ordu Çerkes Ethem ayaklanması ile

uğraşırken Eskişehir istikametine Yunan taarruzu başlamıştır. İsmet Bey emrindeki Batı Cephesi birlikleri, hem Çerkes Ethem ayaklanmasını bastırmış, hem de Yunan taarruzunu durdurmuştur.

Nisan ayında yapılan ikinci taarruz da ocak ayında yapılan harekâtın daha büyük ölçüde tekrarından başka bir şey değildir. Yalnız bu defa taarruza daha çok kuvvet katılmış ve taarruz hedefi daha geniş tutulmuştur. Sayıca üstün Yunan kuvvetlerine karşı kahramanca dövüşen Türk ordusu Yunan kuvvetlerini İnönü önlerinde bir kez daha durdurmaya başarmış, muharebe kesin bir Türk zaferiyle sonuçlanmıştır.

Her iki muharebede de Yunanlar, azami güç ve hırsla taarruz ve hücumlarda bulunmuşlarsa da, kıtalarımızın azim ve imanı karşısında taarruzları kırılmış, büyük zayıat vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

İnönü Muharebeleri ile yeni kurulmakta olan düzenli ordu ilk zaferini kazanırken, bu zafer Milli Mücadele'ye olan inancı artırarak Milli Mücadele'yi daha farklı bir boyuta taşımıştır.

Zaferler ülke genelinde heyecanlı ve coşkulu bir şekilde kutlanmıştır. Bunun sebebi ise, yakın Türk tarihindeki mağlubiyetlerin çokluğu yüzünden çökmüş bir ruh halinde bulunan Türk Milleti'nin bu ruh halinden aniden kurtuluşu olarak açıklanabilir. Bu da Türk Milletinin istiklaline düşkünlüğünün bir göstergesidir.

Ve bu zaferler daha sonraki zaferlerin ve istikbalin habercisi ve müjdecisi olmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın dediği gibi "Orada yalnız düşman değil, milletin makûs talihi de mağlup edilmiştir"

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

TİTE Arşivi

Kutu: 323, Gömlek: 17, Belge: 17-1

Kutu: 323, Gömlek: 17, Belge: 17-2

Kutu: 295, Gömlek:3, Belge: 3

Kutu: 19, Gömlek: 48, Belge: 48

Kutu 17, Gömlek 11, Belge: 11, 22.06.1919

Kutu: 18, Gömlek: 80, Belge: 80, 08.07.1919

Kutu: 17, Kutu: 27, Belge: 27, 07.08.1919

Kutu: 17, Gömlek: 28, Belge: 28, 11.09.1919

Kutu: 20, Gömlek: 46, Belge: 46, 16.03.1920

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

30-18-1-1/2-27-3, 08.01.1921

30-18-1-1/1-18-13, 09.11.1920

30-18-1-1/1-18-12, 09.11.1920

30-18-1-1/2-33-9, 29.01.1921

30-18-1-1/2-33-14, 06.02.1921

Genelkurmay ATASE Arşivi

İSH. Sıra No: 8.913 Kutu No: 652, Gömlek No: 17, 06.01.1921

İSH. Sıra No: 12.029, Kutu No: 568, Gömlek No: 185, 06.01.1921

İSH. Sıra No: 8.896, Kutu No: 593, Gömlek No: 36, 06.01.1921

İSH. Sıra No: 12.031, Kutu No: 568, Gömlek No: 187, 07.01.1921

İSH. Sıra No: 12.060, Kutu No: 568, Gömlek No: 193, 08.01.1921

İSH. Sıra No: 12.075, Kutu No: 569, Gömlek No: 5, 08.01.1921

İSH. Sıra No: 12.072, Kutu No: 569, Gömlek No: 1, 09.01.1921

İSH. Sıra No: 12.074, Kutu No: 569, Gömlek No: 3, 09.01.1921

İSH. Sıra No: 12.105, Kutu No: 569, Gömlek No: 9, 11.01.1921

İSH. Sıra No: 12.107, Kutu No: 569, Gömlek No: 11, 11.01.1921

İSH. Sıra No: 12.035, Kutu No: 573, Gömlek No: 104, 23.03.1921

İSH. Kutu No: 656, Gömlek No: 111, 24.03.1921

İSH. Sıra No: 12.037, Kutu No: 652, Gömlek No: 97, 25.03.1921

İSH. Sıra No: 12.424, Kutu No: 598, Gömlek No: 110-1, 29.03.1921

İSH. Sıra No: 12.555, Kutu No: 603, Gömlek No: 143, 31.03.1921

İSH. Kutu: 599, Gömlek: 1-1

KİTAPLAR

XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri (Eylül 1919-Kasım 1920), Cilt: IV, Hazırlayanlar: Çiğdem Aslan, Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2013

Adivar, Halide Edip, Türkün Ateşle İmtihanı, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1994

Ağaoğlu, Samet, Kuvayı Milliye Ruhu, Kaynak Yayınları, Ankara, 1999

Akşin, Sina, Türkiye'nin Yakın Tarihi, Cilt: I, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997

Akyüz, Yahya, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988

Apak, Rahmi, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990

Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985

Artuç, İbrahim, Kurtuluş Savaşı'nın Zorlu Yılları, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2002

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: XI, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003

Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982

Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1991

Atatürk'ün Samsuna Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, Genelkurmay Başkanlığı Atase Yayınları, Ankara, 1999

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: III, Ankara, 1961

Atay, Falih Rıfkı, Çankaya, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, Ankara, 1999

Ateş, Toktamış, Türk Devrim Tarihi, Der Yayınları, İstanbul, 2001

Avcioğlu, Doğan, Milli Kurtuluş Tarihi, Birinci Kitap, Tekin yayınları, Ankara, 2006

Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, AD Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 1997

Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam, Cilt: I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011

Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam, Cilt II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011

Aydoğan, Metin, Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı, Umay Yayınları, İzmir, 2005

Bayar, Celal, Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Gidiş, Cilt: I, Baha Matbaası, İstanbul, 1967

Baykal, Bekir Sıtkı, Heyeti Temsiliye Kararları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1974

Bayur, Hikmet, 20. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasası Üzerindeki Etkileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983

Bayur, Hikmet, Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995

Belen, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983

Bıyıklıoğlu, Tefik, Atatürk Anadolu'da, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul, 2000

Budak, Mustafa, Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 1995

Cebesoy, Ali Fuat, Milli Mücadele Hatıralarım, Temel Yayınları, İstanbul, 2000

Cebesoy, Ali Fuat, Bilinmeyen Hatıralar Kuvayı Milliye ve Cumhuriyet Devrimleri, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2001

Çalışlar, İzzettin, Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbinde Batı Cephesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009

Çerkes Ethem, Anılarım, Berfin Yayınları, İstanbul, 1993

Duru, Orhan, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978

Eroğlu, Hamza, Türk İnkılap Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara, 1990

Gökbilgin, Tayyip, Milli Mücadele Başlarken, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011

Görgülü, İsmet, Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1985

Görgülü, İsmet, On Yıllık Harbin Kadrosu, TTK Basımevi, Ankara, 1993

Gözübüyük, A. Şeref, Anayasa Metinleri: Senedi İttifaktan Günümüze, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985

Güneş, İhsan, Yakut, Kemal, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir (1840-1923), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2007

Halıcı, Şaduman, Ethem, E Yayınları, İstanbul, 2016

İğdemir, Uluğ, Sivas Kongresi Tutanakları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986

İncedayı, Cevdet Kerim, İstiklal Harbi (Garp Cephesi), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007

Jaeschke, Gothard, Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989

Jaeschke, Gotthard, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991

Kansu, Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988

Enver Ziya Karal, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1971

- Kili, Suna, Şeref Gözübüyük, Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006
- Koylu, Zafer, Esaretten Özgürlüğe 423 Gün İngiliz İşgalinde Eskişehir, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2012
- Koylu, Zafer, Melis Birgün, Eski Bir Şehrin Hikâyesi 1923-1938, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2015
- Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çeviri: Metin Kırıatlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993
- Miralay Mehmet Arif Bey, Anadolu İnkılabı Milli Mücadele Anıları, Çelikkilt Matbaası, İstanbul, 1987
- Nadi, Yunus, Kurtuluş Savaşı Anıları, Erdini Yayınevi, İstanbul, 1978
- Orbay, Rauf, Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım I, Emre Yayınları, İstanbul, 1993
- Özakman, Turgut, 1881-1938 Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi, Bilgi Yayınları, Ankara, 1999
- Özakman, Turgut, *Vahdettin*, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007
- Özalp, Kazım, Milli Mücadele, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971
- Öztoprak, İzzet, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006
- Öztürk, İbrahim Sadi, Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde İç İsyanlar, Ankara 2007
- Pallis, Alexander Anastasius, Yunanlıların Anadolu Macerası, Çeviren: Orhan Azizoglu, Yapı Kredi Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul, 1997
- Sarıhan Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Cilt: I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995
- Sarıhan Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Cilt: III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995
- Sarıkoyuncu, Ali, Selahattin Önder, Mesut Erşan, Milli Mücadelede Eskişehir, Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2002
- Selek, Selahattin, Anadolu İhtilali, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987
- Selek, Sabahattin, İsmet İnönü Hatıralar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009
- Selek, Sabahattin, Milli Mücadele, Cilt: II, İstiklal Harbi, Yeni Türk Devletinin Kuruluşu, Toker Yayınları, İstanbul, 1965
- Smith, Micheal Llewellyn, Anadolu Üzerindeki Göz, Çeviren: Halim İnan, Hür Yayınları, İstanbul, 1978
- Sonyel, Salahi, Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010
- Sonyel, Salahi, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991

- Şamsutdinov, A. M, Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi, Çeviri: Ataol Behramoğlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999
- Şener, Cemal, Çerkes Ethem Olayı, Ant yayınları, İstanbul, 1986
- Şimşir, Bilal, İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989
- Tanör, Bülent, Kurtuluş Üzerine 10 Konferans : (Türkiye 1918-1923) : Devrim Tarihi Ders Notları, İstanbul: Der Yayınları, 1997
- Tansel, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt: I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991
- Tansel, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt: IV, MEB Yayınları, İstanbul, 1991
- Trikopis, Nikolas, M.Papulas, Yunan Generallerinin İtirafları, Hazırlayan Suat Akgül, Devran Matbaacılık, Ankara, 2001
- Toynbee, Arnold J. Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu I, Çeviren: Kasım Yargıcı, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1999
- Toynbee, Arnold J. The Western Question In Greece And Turkey, (Çevrimiçi) <http://louisville.edu/a-s/history/turks/WesternQuestion.pdf> 16.04.2018
- Turan, Mustafa, Milli Mücadelede Siyasi Çözüm Arayışları, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon, 1999
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966, Cilt: II, 1. Kısım
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966, Cilt: II, 2. Kısım
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966, Cilt: II, 3. Kısım
- Ulagay, Osman, Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı, Yelken Matbaası, İstanbul, 1974
- Ünal, Tahsin, 1700'den 1958'e kadar Türk Siyasi Tarihi, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1974
- Velidedeoğlu, Hıfzı, Milli Mücadele Anılarım, Hil Yayınları, İstanbul, 1983
- Yalçın, Durmuş, Yaşar Akbıyık, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Cilt: I Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2012
- Yıldırım, İsmail, Milli Mücadelenin Başlangıcında Eskişehir, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını, Eskişehir, 1998

MAKALELER

Akgül, Suat, "Paris Konferansından Sevr'e Türkiye'nin Paylaşılması Meselesi", *ATAM Dergisi*, Cilt: VIII, Mart 1992, Sayı: 23 ss. 382-385

Bilgin, Taner, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Milli Mücadele Tarihinde Birinci İnönü Muharebesi", *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü Sempozyumu*, Başkent Kışe Matbaacılık, Ankara, 2015, ss. 23-46

Burgaç, Murat, "Gediz Taarruzu ve Sonuçlar", <http://www.historystudies.net/dergiayrinti/gediz-taarruzu-ve-sonuclari> 1000

Çapa, Mesut, "Bir Harbiyelinin Milli Mücadele Anıları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 4, Sayı 14, ss. 156-160

Çelebi, Ercan, "II. İnönü Muharebesi: Askeri, Politik, İç ve Dış Kamuoyunda Meydana Getirdiği Etkileri Bakımından Bir Değerlendirme", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Mart 2003, Cilt 11, No:1, ss. 200-209

Ecer, Ahmet Vehbi, "İkinci İnönü Zaferi'nin Türk Milletine Kazandırdığı Moral Güç", *ATAM Dergisi*, Cilt: XV, Temmuz 99, Sayı: 44, ss. 11-18

Erdem, Nilüfer, "Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2009

Eroğlu, Hamza, "İsmet İnönü ve I. ve II. İnönü Muharebelerinin İçerde ve Dışarıda Etkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: II, Sayı 84, Kasım 1985. ss. 23-30

Evsile, Mehmet, "Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Mart 1998, 40. sayı, ss. 82-83

Halıcı, Şaduman, "Vakit, Alemdar ve Peyam-ı Sabah Gazetelerine Göre İnönü Savaşları", *I. Uluslararası Dünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu*, Eskişehir, ss. 110-125

Irmak, Sadi, "İkinci İnönü Zaferi'nin Sonuçları", *ATAM Dergisi*, Cilt: VI, Mart, 1990, Sayı: 17. ss. 377-380

Kasalak, Kadir, "Kuva-yı Milliye'nin Askeri Açısından Etüdü", *ATAM Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 42, Kasım 1998, ss. 993-998

Kılıç, Selami, "Mustafa Kemal (Atatürk) ve Erzurum Kongresi", *Atatürk Dergisi*, Cilt II, s. 1, 1997, ss. 90-95

Koylu, Zafer, " XX. Yüzyılın Başlarında Eskişehir", *ATAM Dergisi*, Cilt: XXIV, Temmuz 2008, Sayı: 71, ss.1-27

Köstüklü, Nuri, "I. İnönü Muharebesi ve Siyasi Sonuçları Üzerine Bazı Düşünceler", *ATAM Dergisi*, Cilt: VII, Temmuz 1991, Sayı: 21. ss. 1-18

Köstüklü, Nuri, "Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancaklarında "Kuva-yı Milliye Fikri Üzerine İlk Çalışmalar", *ATAM Dergisi*, CİLT: V, Mart 1989, Sayı: 14, ss. 479-485

Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler", *Türkler Ansiklopedisi, Cumhuriyet*, Cilt: 17, ss. 726-744

Özcan, Selim, "Amasya Genelge'sinin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi", Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı I, Yıl. 2013, ss. 79-80

Özçelik, Ayfer, "Gediz Taarruzu", *ATAM Dergisi*, 21. sayı, Cilt: 7, Sayı: 21, ss. 581-589

Özgiray, Ahmet, "İnönü Savaşları ve Arnold Toynbee", Tarihte Eskişehir Sempozyumu I, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2001, ss. 275-283

Özlü, Hüsnü, "Harp Raporlarına Göre Birinci İnönü Muharebesi'nin Analizi", *ATAM Dergisi*, Cilt: XXVIII, Mart 2012, Sayı: 82, ss. 25-52

Özüçetin, Yaşar, H. Mehmet Dağıstan, "Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, 2010, s. 3-30

Sarıkoyuncu, Ali, "Milli Mücadele Döneminde Eskişehir Mitingleri ve Çekilen Protesto Telgrafları", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: III, Sayı: 4, Yıl: 2000, ss. 249-258

Sürmeli, Serpil, "Yüzbaşı Mustafa Nazım Bey'in Hatıralarında II. İnönü Savaşı ve 5. Kafkas Tümeni ile Dört Gün", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 47, Bahar 2011, ss. 635-641

Ünalp, Rezzan, Kuvayı Milliye, "Türk İstiklal Harbi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal (ATATÜK)" (Çevrimiçi) <http://www.ata.tsk.tr/content/media/01/makaleler/26.pdf> 28.05.2018

Yetim Fahri, "Milli Mücadele Döneminde Mitingler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1994

Yıldırım, Cihat, "I. İnönü Muharebesi'nin Yerel Basındaki Yansımaları; Yeni Adana Gazetesi Örneği", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 51, Bahar 2013, ss. 753-768

DERGİLER

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 127, Haziran 2011, ss. 8-114

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 116, Haziran 2013, ss. 10-30

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 94, Mayıs 1992, ss. 1-2

TBMM ZABIT CERİDELERİ

TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt: II, s. 22, 22.05.1920

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: V, s. 223, 27.10.1920

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt VII, s. 228-231, 08.01.1921

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s.247, 10.01.1921

TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt VII, s.278, 13.01.1921

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s. 291, 17.01.1921

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VII, s. 411, 29.01.1921

TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt VIII, s. 402, 24.02.1921

TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt VIII, s. 450, 26.02.1921

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: VIII, s. 482, 27.02.1921

TBMM Zabıt Cerideleri Cilt: IX, s. 66, 10.03.1921

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: IX, s. 229-230, 24.03.1921

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: IX, s. 323, 02.04.1921

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: IX, s. 335, 04.04.1921

TBMM GİZLİ ZABIT CERİDELERİ

TBMM Gizli Celse Zabıtları Cilt: I, s. 276, 29.12.1920

TBMM Gizli Celse Zabıtları Cilt: I, s. 295-299, 30.12.1920

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I, s: 366-367, 04.02.1921

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I, s: 418-367, 12.02.1921

GAZETELER

Akşam Gazetesi, "Zaferle Son Bulan İkinci İnönü Savaşı", 04.04.1921

Alemdar Gazetesi, "Eskişehir Ovalarında Dömeke Yenilgisi", 18.01.1921

Anadolu'da Yeni Gün, "Ankara Büyük Gösterilerle Zaferi Kutladı", 02.04.1921

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, "Tarihi Bir Vaka: Büyük Millet Meclisi", 23.04.1920

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, "Anzavur'un Takip ve Tenkili", 01.05.1920

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, "Resmi Tebliğ, 25 Teşrinievvel", 27.10.1920

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, "Garp Cephesinde", 12.01.1921

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, "Barış Temsilcilerimiz Seçildi", 06.02.1921

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, "Türk-Rus Muahedesi İmza Edildi", 21.03.1921

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, "Türkiye Afganistan Muahedesi", 24.03.1921

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, "Resmi Tebliğ", 25.03.1921

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, "Resmi Tebliğ", 27.03.1921

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, "Tebliğ Resmi (Sabah)", 28.03.1921

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, "Resmi Tebliğ (29.03.1921, Akşam)", 30.03.1921

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, 01.04.1921

İleri Gazetesi, 6 Şubat 1921

Peyam-ı Sabah Gazetesi, "Çerkes Ethem'in İhaneti", 17.01.1921

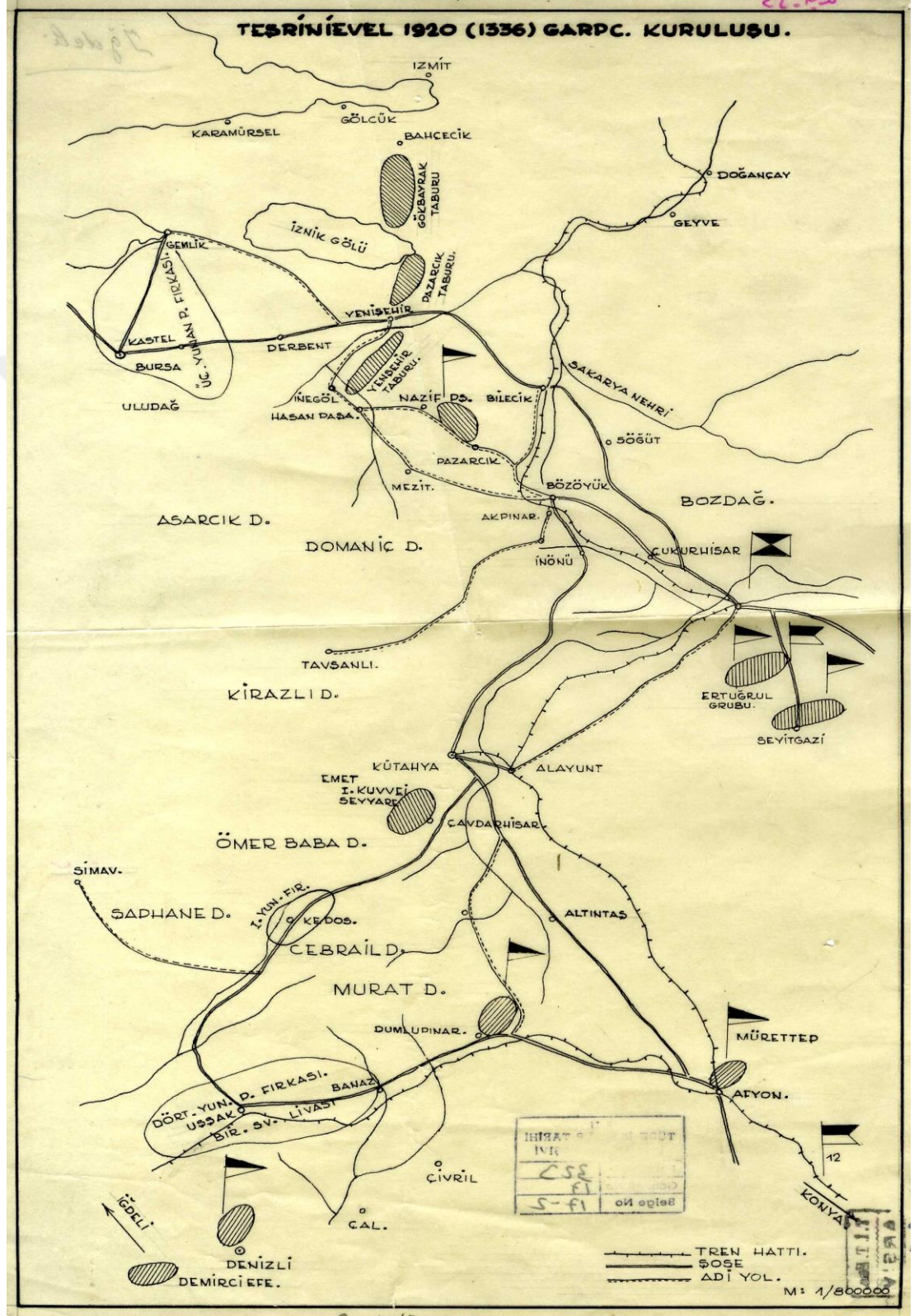
Vahdet Gazetesi, 31.03.1921

Vakit Gazetesi, "Yunanlıların Yenilgisi Hakkında En Son Haber", 01.04.1921

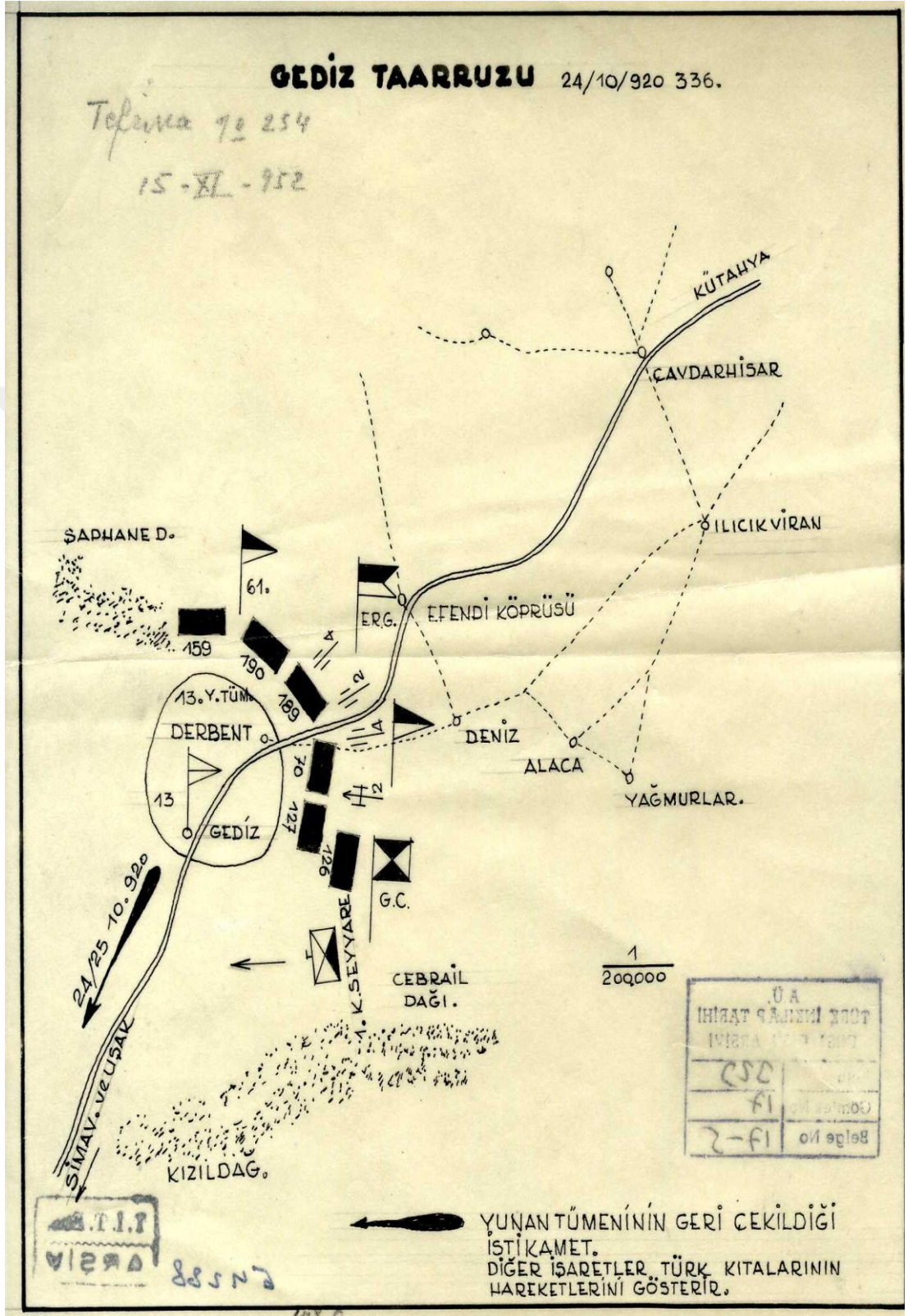
Zaman Gazetesi, "Şark Kıtaatı Müfettişliği", 16.05.1921

EKLER

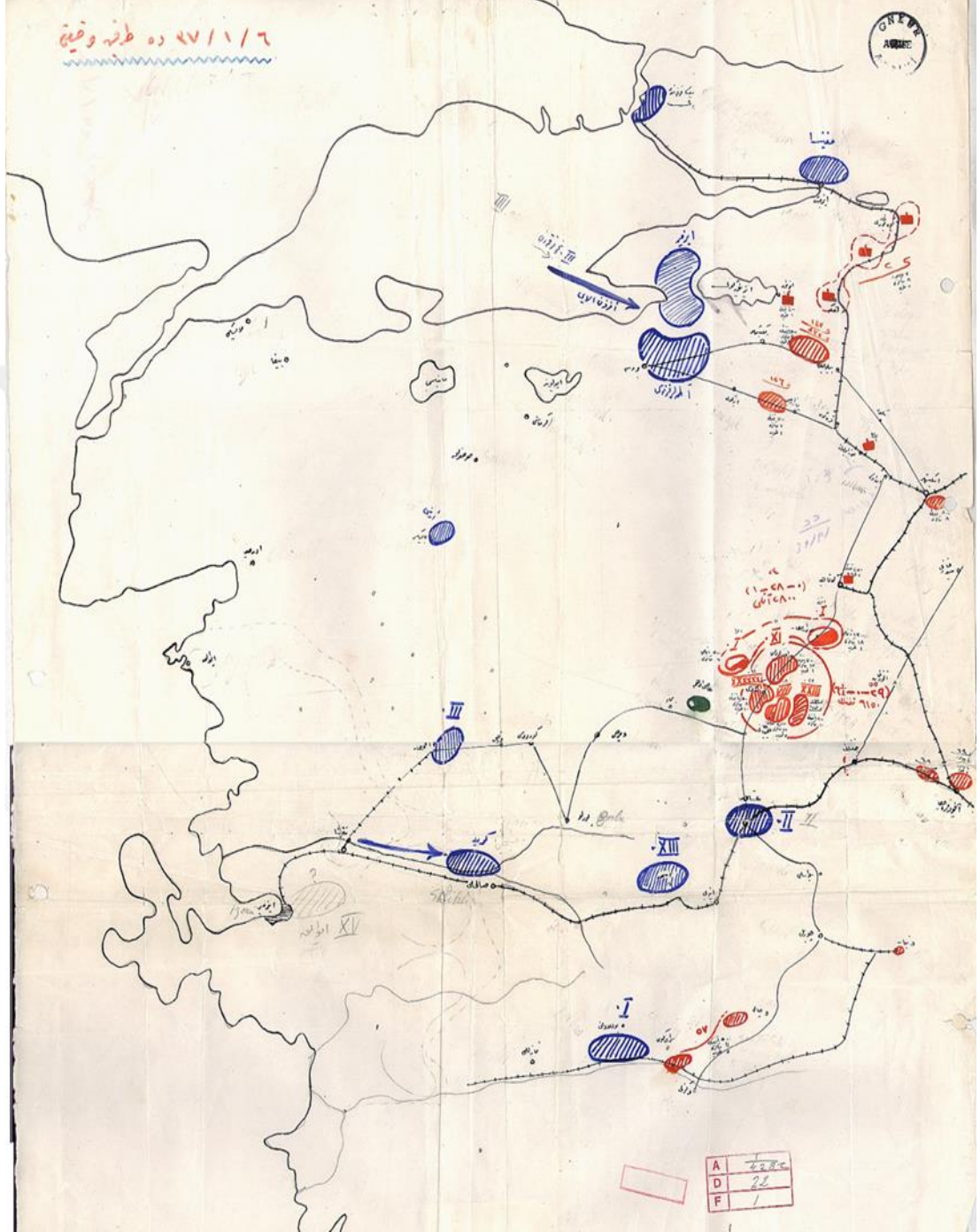
Ek 1: "TİTE Arşivi, , Kutu: 323, Gömlek: 17, Belge: 17-1 "Teşrinievvel 1920 (1336) Garp Cephesi Kuruluşu"

Ek 2: "TİTE Arşivi, , Kutu: 323, Gömlek: 17, Belge: 17-2 " 24.10.1920 (1336) tarihli Gediz Taarruzu Krokisi "

Ek 3: Genelkurmay ATASE Arşivi, Kutu No: 609, Gömlek No: 17, "06.01.1337 Tarihinde Garp Cephesi Durumunu Gösterir Kroki"

۹ سرحد ۷۷

[illegible]

[illegible]

222

6

سوقیان و نقیات مدیریت محمدی
شماره
سراسر زل نقشه
فصلی زل نقشه نقشه
شماره
[حب نقشه]
بکریله برانده قریب برانده چوسنده باشد. اردو زل موقوفه ه ان هم
چوسنده سوزار احمد چندی گری خانه ه بالچند واکه مراجعت اعظمی بنالین
ایمان ایلی لایم کله قی دایم حضرت
کرک نموده نه درک نموده نه کرک تقیات حقنه طبیبیله وایم چندی وکرانه
خصمانه نموده نه سلسله سلسله اقطاع مدیریت محمدی سوسه وکرانه
صحن محمدی انتظامی اقام
سوقیان و نقیات مدیریت محمدی
شماره
A 1-4283
D 75
F 28
1914

[illegible]